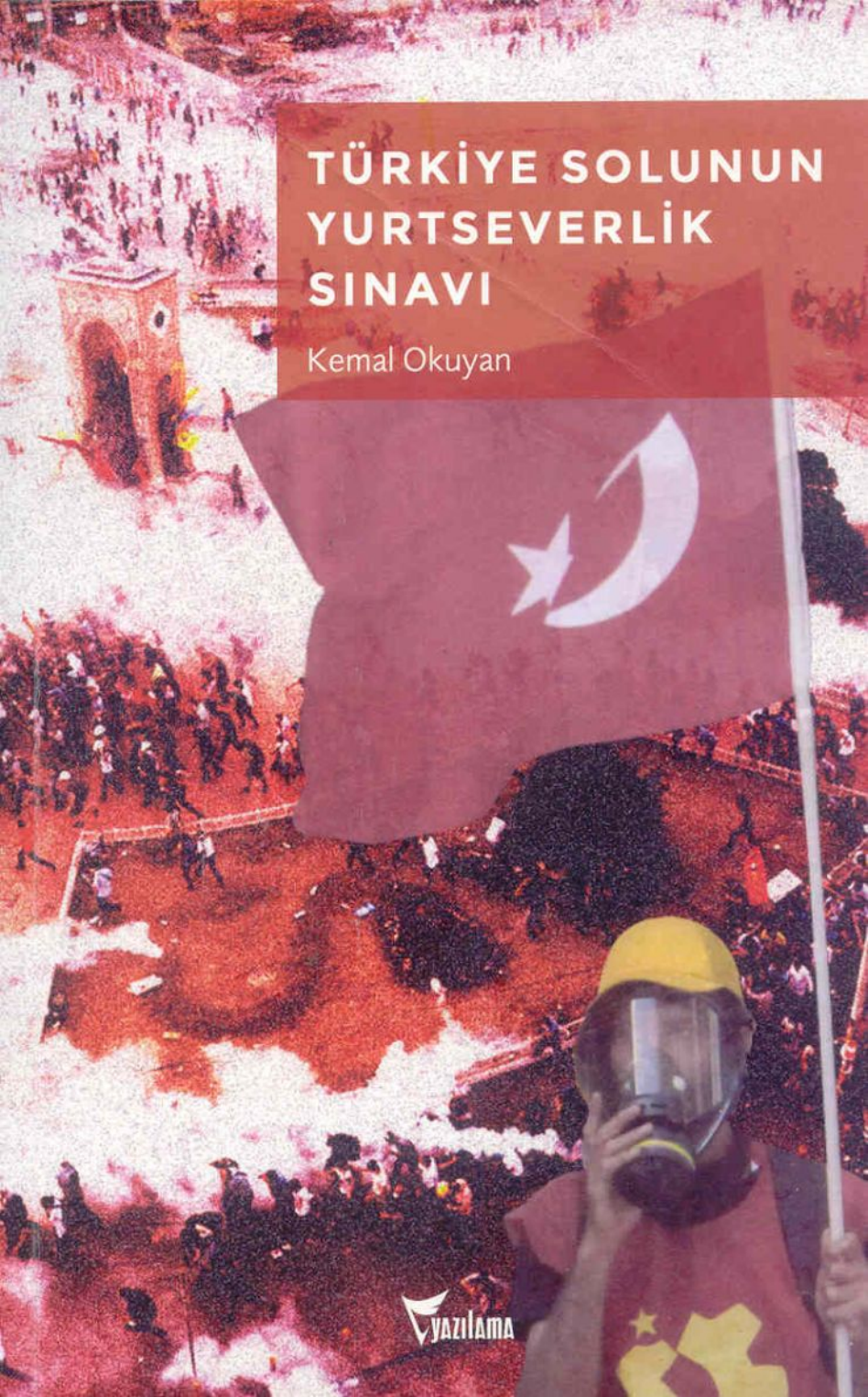

TÜRKİYE SOLUNUN YURTSEVERLİK SINAVI

Kemal Okuyan

Yazılama

Türkiye Solunun Yurtseverlik Sınavı

Yazılama Yayınevi: 77
Türkiye Yazıları: 19

Türkiye Solunun Yurtseverlik Sınavı

Kemal Okuyan

Kapak Tasarımı
Levent Karaoğlu

Birinci Baskı
Eylül 2013

ISBN
978-605-5892-64-7

Baskı
Kayhan Matbaacılık
Güven San. Sitesi C Blok No: 244
Topkapı - İSTANBUL
(0212 576 01 46 / 0212 612 31 85)

İrtibat
Yazılama Yayınevi Hizmetleri Ltd. Şti.
Serasker Cad. Osmancık Sok. Betül Han.
No:9/13
Kadıköy – İSTANBUL

0 216 338 52 59
www.yazilama.com
iletisim@yazilama.com

Türkiye Solunun Yurtseverlik Sınavı

Kemal Okuyan

Yazılama

Kemal Okuyan - 1962'de doğdu. İlk ve orta okula Ankara'da devam ettikten sonra, Bornova Anadolu Lisesi'ni bitirdi. Boğaziçi Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi okudu. Genç yaşta Türkiye İşçi Partisi saflarına katıldı. 1986 yılında *Gelenek* dergisini çıkaran ekipte yer aldı. Sosyalist Türkiye Partisi, Sosyalist İktidar Partisi ve Türkiye Komünist Partisi'nde çeşitli görevlerde bulundu.

Halen TKP MK üyesi ve *soL* gazetesi genel yayın yönetmeni olan Okuyan'ın başta *Gelenek* dergisi olmak üzere değişik yayın organlarında çok sayıda makalesi yayınlandı. 1 Ekim 2012 tarihinden itibaren *soL* gazetesinde günlük yazıları yer alan Okuyan, *Sovyet Dış Politikasında İlk Yıllar, "Ne Yapmalı"cılar Kitabı, Stalin'i Anlamak, Türkiye'de Sosyalizmin İktidar Arayışı, Sovyetler Birliği'nin Çözülüşü Üzerine Anti-Tezler* ve *Ergenekon ile AKP Arasında Sıkışan Sol* adlı kitapların da yazarıdır.

İçindekiler

Önsöz, giriş, yurtseverliğe methiye 7
Emperyalizm karşısında sahneye yenik çıkmak 12
Yurtseverlik bu saatten sonra dikiş tutar mı? 15
Taşeron emperyalizm 19

Marx yurtsever olamazdı! 23
Marx'ın tuttuğu devrimci halka 26
Geri olana müdahale 32
İşçilerin vatanı yoktur! 36

Emperyalizm merkeze yerleşiyor 39
Emperyalist sol havadan gelmedi 40
Emperyalizmle hesaplaşma ve sosyalizm hedefi 46
Emperyalizmi unutmamak 49
Emperyalizm tanımına "siyaset" nasıl girecek? 52
Almanya'ya geri dönersek 54

Türkiye yurtseverliğe yakışmıyor mu? 63
Türkiye'de milliyetçilik: Çürük zemin 68
Kemalizm ve anti-emperyalizm 73
Bir kez daha Ankara-Moskova hattı 78
Bu denli örselenen bir coğrafyada 86

Yurtseverlik milliyetçiliğe mahkum mu? 93
Komün dersleri 95
Ekim Devrimi yine düzeltiyor 99
Dört örnek 109
Piyasa ve milliyetçilik 120
Küreselleşme masalları 121
Ulus devletin sonu? 123
Geçerken, ulusal sorun 132
Bitirirken 136

-I-
Önsöz, giriş, yurtseverliğe methiye...

"Lüi Rü yeni evler yaptı, bir yandan da oğluna baktı. Derken, bir gün savaş çıktı, kötü Prusyalılar Paris'i kuşattılar. Kimse ev yaptırmak istemediğinden yapıların çevresindeki iskeleler tümüyle boşaldı. Prusya toplarının fırlattığı mermiler düştükçe, Lüi Rü'nün, öbür taşçıların emek verdiği, güzel Paris'in evlerinden birçoğu yıkıldı. İş yoktu, iş olmayınca emek de olmadı, üç yaşına basan Pol kuş yavrusu gibi sessizce ağzını açmaya başladı.

O zaman Lüi'nin eline bir silah verdiler. Lüi tüfeği alınca şarkı söylemeye, "biraz ekmek!" diye bağırmaya kalkışmadı; ama binlerce başka taşçı, dülger demirci gibi kentlerin en güzeli Paris'i kötü Prusyalılardan korumak üzere yürüdü."[1]

Mahallenize girdiniz, sokağın başında iki kişinin kavga ettiğini gördünüz... Ne olduğunu anlamak için yaklaştığınızda, kıyasıya dövüşen iki kişiden birinin dostunuz olduğunu fark ettiniz. Koştunuz, ayırmak için müdahaleniz boşa gitti, siz de kavgaya da-

[1] İlya Ehrenburg; *On Üç Pipo*, Evrensel Basım Yayın, çev: Mehmet Özgül, 1991, s. 33.

hil oldunuz. Doğal ki, dostunuzla birlikte tanımadığınız yabancıya yüklendiniz.

İşin öyküsünü sonraya bıraktınız, kim haklıdır, kim değildir... Kavga etmek gerekmezdi belki ama, kim bilir, tanımadığınız kişiydi bu örnekte haklı olan...

Soramazdınız, sormazdınız...

Dostluk budur, biraz da akıldışı bir şeydir, ondan yana olmaktır sorgusuzca, yanlışlarına hatta haksızlığına tahammül etmektir.

İnsan yaşamı değerlidir örneğin... Binlerce kilometre ötede ölen birilerinin varlığını bilirsiniz; binlerce, on binlerce kişinin yaşamını o anda yitiriyor oluşunun doğal olduğunu da... Bu "haber" olduğunda, örneğin bir sel felaketi ya da salgınla, üzülürsünüz yine hiç tanımadığınız insanlar için. Ama yakınlaşırsa ölüm, sizin yakınınıza gelmesini istemezsiniz, uzaktaki ölümü tercih edersiniz elbette... Bir uçak kazasındaki yolcu listesi açıklanırken bildik bir isim çıkmaması "ohh" deme nedenidir içten içe...

Hiçbir ideolojik referans ya da rasyonel davranma çabası, gerçeklikle bu ilişkilenme biçimini ortadan kaldırma kudretine sahip olamaz.

İnsanın bencilliğinin kanıtı olarak da gösterilemez bütün bunlar, tersine insanlığın en büyük kazanımlarından biridir, kendinden olanı kayırma eğilimi. Uzaktaki bir felakete yanı başınızdakinden daha sıcak tepki veriyorsanız, insansızlaştırma operasyonu sizde tutmuş, başarıya ulaşmış demektir.

İnsanlığa hizmet edebilmek, insanlığın acılarını dindirmek için en derin mücadeleyi çevresindekilerle bağı güçlü ve doğal olanlar verecektir. Kural budur.

Peki bu bağlamda yurt sevgisi nedir?

Senden bir parçadır ait olduğun yurdun kültürü, dili, coğrafyası... İnsan dokusu, toplumsal alışkanlıkları...

Kayırma eğilimi yine devreye girer, "bizim oranın havası, suyu..." diye başlayıverirsiniz.

Kayırır ama kanıksamazsınız...

Değer yargılarınızla barış içinde yaşama olanağı kalmadıysa

dostunuzun, örneğin adalet duygusunu yitirdiyse, haksız görünmeye başladıysa gözünüze, hayal kırıklığı yaşıyorsanız eğer, yitip gidecek olan sonuçta dostluğunuzdur da.

Dostunuzdan vazgeçebilir, yerini başkalarıyla doldurabilirsiniz. Özetle, dostunuzu değiştirebilirsiniz.

Yurdunuzu değiştiremeyeceğiniz için kolaylıkla, değiştirmek zorundasınız yurdunuzu!

Haksız olan egemense, adaletsizlik baskın çıktıysa, insanın insana kulluğu bir kurala dönüştüyse, kendinizi ve toplumu özgür hissetmiyorsanız ve "bizim oranın havası, suyu..."yla bambaşka bir yaşam kurulabileceğine ilişkin hülyalarınız varsa, yurdunuzu değiştireceksiniz, değişim yoluna sokacaksınız.

Yurtseverliği, milliyetçilikten ayıran tam da budur aslında.

"Bizim ora"nın zorbasına, zalimine, sömürücüsüne, kötücül güçlerine tahammül etmemek, onları başka diyarlardaki zorbalardan, zalimlerden, sömürücülerden, kötücül güçlerden ayırmamak, onlara hayırhah bakmamaktır yurtseverlik.

Yurtseverliğin ontolojisinden, onu evrenselliğe taşıyan çıkış noktasından söz etmiş oluyoruz böylece...

Bundan ibaret değil elbette neredeyse bir suça dönüştürülmek istenen yurtseverlik...

Yurtseverlik, bir ideoloji olarak, toplumsal hareketlerin kendilerini anlamlandırabilmesine, zamansal ve mekansal açıdan tarihsel süreçlere yerleştirebilmesine yardımcı olur. "... *Bugün yaşamakta olanlar, kendilerine şimdi içerisinde bir yer bulmak, bugünkü ve gelecekteki yaşam tarzlarını meşrulaştırmak için bir evveliyata, maziye ve seleflere gerek duyarlar*"[2] der post-modern historiograflardan biri, kendi tarih anlayışına uygun bir tarih nesnesi yaratırcasına... Lakin doğrudur, insanoğlu köksüzlükten pek haz etmez, toplumsal mücadelelerdeyse bu büsbütün açıkta kalmak anlamına gelir.

Siyasette yurtseverlik, pivot ayağınızı sağlama alma, onunla ze-

[2] Keith Jenkins; *Tarihi Yeniden Düşünmek*, Dost Yayınevi, 1997, çeviren: Bahadır Sina Şener, s. 30

mine sıkı sıkı basmaktır.

Bunu rahatlıkla dillendirdiğimizden olsa gerek, yurtseverliğimizin faydacı bir konumlanış olduğu ileri sürülür sıklıkla. Toplumdaki milliyetçi eğilimlerden nemalanmak, hiç değilse onlarla gerilim yaşamamak için uydurulmuştur yurtseverlik kimilerine göre.

Oysa yurtseverlik, hele sosyalizm perspektifi içine yerleştirildiğinde, milliyetçilikle hesaplaşmanın en etkili yolu. Milliyetçilik, dünyaya bir ulusun penceresinden bakmak, ona sonsuz hoşgörüyle yaklaşmak ve çelişkileri onunla "dış dünya" arasında kurmaksa, marksizm açısından her şeyden önce sınıf uzlaşmacılığıdır. Emek ile sermaye arasındaki ilişkinin ittifak biçimini alabildiği burjuva devrimleri çağında milliyetçiliği olumlamak pekala söz konusu olabilirdi. Bu dönem 20. yüzyılın içine de bir kama gibi sokuldu; emperyalizme karşı ulusal kurtuluş mücadelelerinin öne çıktığı tarihsel koşullarda yurtseverlikle milliyetçilik arasındaki sınır belirsizleşti; Lenin gibi kalburüstü marksistler milliyetçiliğe, bazı ülkeler söz konusu olduğunda, oldukça cömert biçimde kredi açtılar.

Ayrıntısıyla göreceğiz ki, milliyetçiliğin panzehiri sosyalizm perspektifidir...

Peki ya başka uluslara karşı önyargı geliştirmek, onları küçümsemek, onların hak ve özgürlüklerine değer vermemek? Ödünsüz bir biçimde sosyalizmden yana olmanıza karşın milliyetçi bir sapma geliştiremez misiniz? Örneğin, Türkiye'de Kürtlerin kurtuluş mücadelesine yeterince destek vermediğinizde otomatikman milliyetçi bir konumlanış içine girmiş olmuyor musunuz?

Ayrıntısıyla göreceğiz demiştim, sosyalizm perspektifine sahip bir hareket ulusal soruna ulus merceğinden, ulusal çelişki temelinde bakamaz ki! Ulusal sorunu sınıfsal bir bakış açısının içine yerleştirme kararlılığına hep kuşkuyla bakıldı. Artık bir külte dönüşmüş olan bir argümandan cesaret alınarak: Ezilen ulusun milliyetçiliğine hoşgörüyle bakmak gerekir çünkü...

Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı bunu emreder!

Bu akıl yürütmeye itiraz ettiğinizde Türkçü olmuyorsunuz, marksist bir yaklaşımda inat etmiş oluyorsunuz.

Etnik bağnazlık, ulusal soruna ilişkin arızalı bir konumlanışın ele verdiği milliyetçilikle değil, sapkın bir sosyalizm algısıyla bağlantılandırılabilir. Örnek olsun, Türkiye solunun çeperlerinde gözlenen Kürt düşmanlığı, bütünüyle sosyalizmsiz bir solculuğun, sınıf perspektifinin yitip gitmesinin tezahürüdür. Biraz da sosyalizmsiz Kürt ulusal hareketinin milliyetçi-liberal salınımlarının izdüşümüdür bu düşmanlık.

Kürt düşmanlığının, Kürt hareketinin salınımlarına meşruiyet sağlamak ve hatta o salınımlara tâbi olmakla aşılabileceğini düşünenler de en az Kürt düşmanları kadar sosyalizmsiz bir solculuk türü olduğuna inanıyorlar.

Ne demiştik, milliyetçiliğin panzehiri sosyalizm perspektifidir. Sosyalizm perspektifi, "Türk burjuvaları"na etnik arınma telkin etme noktasına varan, emperyalizmle mücadeleyi iç ve dış arasındaki çatışma olarak algılayarak "ulusal" bir ittifak arayan zihniyetle bir arada yaşayamaz.

Sosyalizm perspektifi, emperyalizm olgusunun geçiştirilmesine de izin vermez.

Emperyalizm olgusu nasıl geçiştirilir?

ABD saldırganlığına, daha vahimi, kötü Amerikalılara indirgeyerek geçiştirebilirsiniz.

Kapitalist dünyanın genel geçer bir özelliği olarak görerek geçiştirebilirsiniz.

Daha yakın bir düşmana karşı yardım eli uzatabilecek bir dış güç biçiminde kurgulayarak geçiştirebilirsiniz.

Emperyalizm, ABD saldırganlığından ibaret değildir; emperyalizmin her kapitalist ülkeye, bu arada Türkiye'ye içkin olduğunu söyleyerek aslında hiçbir şey dememiş olursunuz; emperyalist ülkelerle ittifakı anlayışla karşılarsanız hain durumuna düşersiniz.

Emperyalizm olgusu, çağımızda devrimci bir strateji açısından merkezi öneme sahip olduğu gibi, yurtsever bir konumlanışın bu stratejinin vazgeçilmez unsuru haline gelmesini sağlayandır da.

Emperyalizme karşı işçi sınıfının yerli ya da ulusal burjuvazi ile işbirliğini öngörmüyor, tersine emperyalizme karşı mücadeleyi, kapitalist sınıf ile mücadeleyle örtüştürüyorsanız yurtseverlik neden devrimci bir stratejinin zorunlu parçası haline geliyor?

Çünkü emperyalizm, güçlü kapitalist ülkelerden güçsüzlere doğru inen bir hiyerarşi değil, son tahlilde bir iktidar ilişkisidir; her devlet kendince emperyalist niyetler taşıyabilir ama bir devlete emperyalist karakter veren son derece nesnel bazı kriterler vardır.

Kapitalist sömürüyle derdi olanların, bu iktidar ilişkisine de karşı olmaları, yalnızca her tür eşitsizliği ortadan kaldırma perspektifleriyle açıklanamaz. Emperyalizm, aynı zamanda bir dünya sistemi olarak kapitalizmi ayakta tutmakta, emek-sermaye çelişkisine sermaye lehine sürekli müdahalelerde bulunmaktadır.

Okumakta olduğunuz kitapta bunlar var.

Sorular, yanıtlar, yanıta ulaşılamıyorsa bile, bir zemin hazırlığı var.

Türkiye'den bıkmış solcuyla hesaplaşma var.

Sosyalizmin evrensel ilkeleri ile Türkiyeli bir sosyalist iktidar projesi arasındaki açının nasıl kapanacağına ilişkin düşünceler var.

Marksizmin yurtseverlik başlığında yaşadığı sıkışma var...

Talihsiz bir sıkışma...

Emperyalizm karşısında sahneye yenik çıkmak

Marksizm ancak gelişkin bir coğrafyaya doğabilirdi, dolayısıyla kurucu babalarının İngiltere, Fransa ve Almanya'ya odaklanmasından, buralardaki gelişmelerden feyz almasından daha doğal bir şey olamayacağı gibi, kimilerinin ileri sürdüğü gibi, "gelişkin Avrupa"lılığı marksizmin evrensel karakterini zayıflatmamakta. Örneğin bizim buraları anlamlandırma açısından marksizmin daha başlangıçta onarılmaz bir arızaya sahip olduğunu kabullenmek için neden yok. Bir canlı düşünce sistemi olarak marksizm, kendini yenileyebilecek içrek kuvvetlere fazlasıyla sahip.

Zaten tarihsel bir boşluğa yerleşmeyi deneyen her siyasi hare-

ket, her akım başlangıçta eşitsizdir, parçalıdır ve doldurduğu boşluğun yol açtığı çarpılmalarla malûldür. Bunun tahribatını kontrol altına alan ve zaman içinde açıklarını kapatan girişimler gerçekten boşluğu doldurur ve tarihsel değer kazanır. Marksizm bunu becermiştir; ama leninizmin katkısıyla ama Marx'ın düşüncesinin büyüleyici derinliğiyle...

Bana göre marksizmi Birinci Dünya Savaşı'na kadarki evrede en fazla zora sokan, ne işçi sınıfının siyasallaşmasına ilişkin aşırı iyimser görüş, ne zaman zaman kendini hissettiren pozitivist eğilimler, ne de avrupa-merkezci konumlanıştır. Söz konusu dönemde marksizmin başı esas olarak emperyalizm olgusu ile beladadır; bağlantılı hemen her başlıkta emperyalizm "ihmal edilebilir" faktör olarak görüldüğü oranda marksizm ancak zaman içinde aşılabilecek sorunlara saplanmıştır.

Marx ve Engels'in emperyalizm olgusunu önemsememesi, tek başına kapitalizmin eşitsiz gelişiminin sonuçlarını kavrayamamanın ürünü olarak görülmemeli. Kapitalizme biçtikleri kısa ömür, onları daha hemen başlangıçta oldukça karmaşık teorik ve siyasal gündemlerle baş başa kalacakları alandan uzak durmaya itmiş olsa gerek. Bu tercihin, devrimci atılımlar tutukluk yapınca daha büyük zorluklar yaratıvereceğini ise herhalde kestiremediler.

Emperyalizmin kendini o dönemde yeterince hissettirmemiş olmasına sığınmanın bir anlamı bulunmuyor. 19. yüzyıldaki kokmaz bulaşmaz "emperyalizm" tanımlarının ötesine geçmek için Hilferding'in *Finans Kapital*'ini ve Lenin'in *Emperyalizm*'ini beklemek hiç de gerekmiyordu.

Kapitalizmin çürüyen yüzünün barut ve kan olup insanlığın tepesine çökmesine ancak pek az kala, Alman sosyal demokrasisinin içinden çıkan ahlaklı ses "farkında mısınız" dediği andan itibaren tecrit edilip büyük ölçüde yalnızlaştırılabildiyse, aynı hareketin ana gövdesi "bu paylaşım bizim de paylaşım kavgamızdır" felsefesiyle Birinci Dünya Savaşı'nda taraf olup, itiraz edenleri sindirebildiyse, bunda marksizmin o ana kadarki serüveninin de payı olsa gerek.

1871 yılında Paris Komünü'nün Prusya ve Fransız gericiliği tarafından yok edilmesiyle devrimci işçi hareketinin merkezinin Almanya'ya geçişi nedense üzerinde fazla durulmayan bir "örtüşme"yi de beraberinde getirmişti. Almanya, birliğini geç sağlamış, kapitalistleşme sürecinde İngiltere ve Fransa'nın gerisinde kalmış, sömürgeleştirme yarışına sonradan ve oldukça uygunsuz koşullarda dahil olmuştu. Ama aynı Almanya hırslı, hızlı gelişen, mevcut uluslararası güç dengelerini kabul etmeyen, öne çıkmakta olan kapitalist ülkeydi. Onun bir emperyalist güç olarak yükselişine, işçi hareketinin yükselişi de eşlik etti. Sosyalist düşünce ve örgütlenmeye dönük yasaklama girişimlerine rağmen, 1870'lerden itibaren, büyük savaşa kadar Almanya'da işçi sınıfı hareketi sürekli gelişti, son derece önemli siyasi mevziler elde etti.

Bu örtüşmeyi tek başına Alman kapitalizminin gelişmesi ve işçi sınıfının sayısal artışıyla açıklamak doğru olmaz. Lenin'e *Emperyalizm* kitabını yazdıran biraz da Avrupa işçi hareketindeki bozulma ve bu bozulmanın emperyalizm olgusuyla dolayımsız ilişkisi değil miydi?

İlişki yalnızca, işçi sınıfının bazı kesimlerinin "geri coğrafyaları" sömüren Alman devletinden pay almasıyla açıklanamaz. Alman sosyal demokrat hareketinin, Alman devletinin dış politika pratiğine bazı açılardan yüklediği pozitif anlamı hesaba katıp emperyalist ideolojinin kimi ögelerinin işçi hareketinin ileri gelenlerince marksizme nasıl yedirildiğini kavramadan Almanya'da egemen sınıfın işçi hareketinde yarattığı tahribatın boyutlarını anlamak olanaksızdır.

Herkesin aklında 1914'teki "büyük ihanet" var. Avrupa'daki belli başlı sosyal demokrat partilerin, kendi hükümetlerinin savaş bütçelerinin parlamentodan geçmesine destek olarak, adlarını Birinci Dünya Savaşı'nın "suçlular" listesine yazdırması... Milliyetçiliğin, sosyal şövenizmin kanıtı olarak gösterilir bu tutum. Sonra el çabukluğuyla yurtseverlikle özdeşleştirilir, Alman, Fransız sosyal demokratlarının kendi patronlarıyla el sıkışıp "anavatanın savunulması" sloganına sarılmaları...

Doğru, milliyetçiliğin temelinde sınıf uzlaşmacılığı var, bu ol-

madan yani karşıt sınıfları "ulus çıkarları"nda buluşturmadan milliyetçilik kendine toplumsal bir mecra açamaz. Ancak 1914 ihanetinde, eğer buna ihanet diyeceksek, milliyetçilikten çok daha fazlasını bulabiliriz.

İlle ihanet diyeceksek, geliyorum diyen, bugünden bakıldığında hiç şaşırtıcı olmayan bir ihanettir söz konusu olan. Milliyetçilikten de daha fazlasıdır çünkü ondan önce ve önemlisi, emperyalist bir eğilimin ürünüdür.

Yakından bakmaya gerçekten değer...

Yurtseverlik bu saatten sonra dikiş tutar mı?

Peki bu saatten sonra "yurtseverlik" kavramına sahip çıkmaya değer mi?

Lenin'in yukarıda andığımız gelişmelerden sonra büyük öfkeyle yerin dibine geçirdiği, devrimci gelenekte kimi zaman acemilikten, kimi dönemlerdeyse tartışmalı ittifak politikaları sonucu milliyetçilikten ayırt edilmesi zorlaşan, oğul Bush tarafından Amerikan toplumuna dayatılan "yurtseverlik yasası"nda olduğu gibi dönem dönem gericiliğin bayrağı haline de gelebilen bir kavramdan yarar umulabilir mi?

Kirlenme demişken... Kirlenmedik ne kaldı geriye? İnsan hakları oldukça uzun bir süredir emperyalist merkezlerin örtülü operasyonlarının kod adı gibi kullanılıyor. Demokrasi, hayata sınıfsal bir pencereden bakanlar için tiksinti veren bir ikiyüzlülüğün simgesi durumunda. Devrimin renklisi icat olduğundan beri yaşanan karmaşanın haddi hesabı yok. "Devrim" popülerleştikçe "evrim karşıtlığı" daha da yaygınlaşıyor. Ne ironi ama!

Liberallerin, sosyal demokratların, milliyetçilerin yarattığı trafik sıkışıklığında "sol" şeridi kullanmanın hiç anlamı kalmadığı da söylenir sıklıkla. "Terk edin şu kavramı, kurtulun" denmektedir özetle. Oysa verip kurtulunmuyor! Bazı kavramları geri çekebilirsiniz lakin sol bunlardan değil, o toplumsal algıda yanı başınızda duracak. Üstelik sanıldığı kadar örselenmiş değil, hâlâ itibarlı, hâlâ evrensel temellere oturan ve yaygın kabul gören bir akım.

Bu akımın seceresinde ne olursa olsun yurtseverlik de var.

"Siyasette yurtseverlik, pivot ayağınızı sağlama alma, onunla zemine sıkı sıkı basmaktır" demiştik az önce. Bir de onursuzluğa isyan...

Solculuk, eşitsizliklerle mücadeledir.

Yurtseverlik uluslar arasındaki haksızlıkları kabullenmemek, aşağılanmayı ve bağımlılığı reddetmektir.

Türkiye'de yurtseverliğe büyük gereksinim vardır.

Hilmi Özkök, Türkiye'nin emekli generallerinden, eski genelkurmay başkanlarındandır. Malumunuz, bizim ülkemizde uzunca bir süre paşaların emekli olduktan sonra ABD'ye esip üfürdüğüne tanık olundu. Görevdeyken NATO kolejlerinden diploma almaktan gururlan, Amerikan liyakat nişanını göğsüne tak, işbirlikçiliğin açık ve örtülü her türüne imza at, sonra ABD'den şikayet et! Özkök bu geleneği bozmuştu. TSK'nın başındayken Amerikancı'ydı, emekli olduğunda da... Hele çuval olayını bir gerekçelendirişi vardı ki:

> "... büyük devletlerin şöyle bir refleksi vardır, sıkışık zamanımda bana yardım eden kişilere ben sahip çıkarsam, başka sıkışık zamanımda, bana yardım edenler olur. Bunun tersi olursa, sıkışık zamanımda, bana el vermeyen insanlar bir örnek teşkil eder. Sonra hiç kimse bana el vermez, ben yalnız yaşarım. Dolayısıyla, onu pişman etmek gibi bir davranış içine girer. Bunu ölçülü yapar, az çok ya da o ülkenin büyüklüğüne göre, küçüklüğüne göre."[3]

Irak'ta ABD'ye gerektiği kadar yardımcı olmayan Türkiye'ye ABD'nin ders verdiğini söyleyen bir sabık genelkurmay başkanı!

Çuval, Türkiye'nin büyüklüğünü mü küçüklüğünü mü simgeliyor, orasına girmemiş Özkök.

Bu lafları ilk okuduğumda çok şaşırmış ve *soL Haber Portalı*'nda bir yazıda değinmiştim. Fikret Bila'nın kitabının çok sattığını biliyorum ama benden başka şaşıran olup olmadığını bilmiyorum. Alışılmış sanırsam... Bir emekli genelkurmay başkanının *"aslında,*

[3] Fikret Bila; *Komutanlar Cephesi*, Detay Yayıncılık, 2007, s. 236

ben ABD'lilerin çuval olayının bizi bu kadar rencide edeceğini bildiklerini de zannetmiyorum. (...) Ben, torba veya çuval kullanılmasının bilinçsiz yere yapıldığını, bizi bu derece rahatsız edeceğini bilmediklerini zannediyorum."[4] diyerek ABD'ye karşı tepkileri büyük bir gayretgeşlikle yumuşatmak istemesini kimse yadırgamıyor.

Kimse yadırgamayınca sıra dalga geçmeye geliyor: "*ABD askerleri bazen çok aptalca şeyler yaparlar. Gemimizi nasıl vurdular biliyorsunuz. Adam, kendini hâlâ Adriyatik'te zannediyor ve 'çat' diye bizim gemiyi vurdular.*"[5]

Hilmi Özkök, memleketi yeni bir darbeden koruduğu iddia edilen zat, ABD'nin Türkiye'yi terbiye etmek için çeşitli yöntemler kullandığını uygun bir dille anlatıyor. Konu ülkemizin terbiyesi olunca Avrupa Birliği de unutulmuyor:

> "AB bir kurallar manzumesi. Bakın bir hücre gelişigüzel ürerse, ne oluyor, tümör oluyor. Ama sistemli ve kurallara uygun ürerse ne oluyor, bir bebek oluyor. AB'de her şeye çeki düzen veriliyor, kurallar var. Kurallar çerçevesinde. Amaç bir yerde AB uyum çalışmalarıyla aslında Türkiye'yi düzeltmek."[6]

Bunu söyleyen solcuya da illa rastlamışsınızdır.

Emekli paşası, emekli olasıca solcusu emperyalist dünyanın müdahalelerine bu kafayla yaklaştığı sürece yurtseverlik çok ama çok önemlidir.

Özkök bir asker. İldeniz Divanlıoğlu ise emekli bir dışişleri bürokratı, diplomat. Onun da kendince yaşanmışlıkları, anıları var... Yazıyor, ABD ile adli konularda bir anlaşma imzalayacaktık diye... Pek uygun olmayan bir anlaşma... Nasıl derler, milli haysiyetimizi zedeleyici bir anlaşma... Anlaşma imzalanacak ama kim imzalayacak? Herkes farkında rezilliğin... Bakan diyor ki, "ben imzalamam"... Hoop müsteşarın önüne geliyor anlaşma...

[4] age, s. 244.
[5] age, s. 243.
[6] age, s. 225.

Müsteşar "atmam" diyor, "atmam imza buna"... Atmıyor ve topu Genel Müdür'ün önüne atıyor. Genel Müdür İldeniz Divanlıoğlu... O sakınmıyor, atıyor imzasını ve attığı yetmez gibi yıllar sonra anlatıyor... Ülke için onur kırıcı bir anlaşmaya imza atmak pek onur kırıcı olmuyor, anılara düşüyor.[7]

İklim müsait...

Aynı diplomatımız, Soğuk Savaş'ın zorlu bir kesitinde, 1957'de İtalya'da televizyondan maç seyrederken, bir bardan nasıl kapı dışarı edildiğini de anlatıyor. İngiltere ile Sovyetler Birliği arasındadır maç ve barın içinde İngiltere'yi tutan tek kişi tahmin edeceğiniz gibi kendisidir. Hayretler içindedir: "*SSCB, Türkiye'nin ve hür dünyanın en büyük düşmanıydı. Buna karşın mücadele için kurulan NATO'nun bir üyesi olan İtalya'nın başkentinde nasıl böyle bir tezahürat olabilirdi?*"[8]

Beyefendinin aklına bile gelmiyor İngiltere düşkünlüğünün tuhaflığı, çok değil 40 yıl kadar önce Anadolu'yu işgale ve parçalamaya yeltenen bir emperyalist ülkeye dönük sarsılmaz sempatinin absürdlüğü...

Onurun zerresini bulamazsınız.

Amerika sevdalısı paşa, İngiltere meraklısı diplomat. Emperyaliste yaltaklanan, patron sınıfı karşısında da uşaktır. Ve bunun tersi de geçerlidir.

Başka örnek aramayalım, diplomat beyefendiyle devam edelim. İngiliz dostu kahramanımız bu kez Yeni Delhi'de elçidir. Elçilik rezidansında "değerli" bir konuk ağırlamaktadır: Vehbi Koç! Atapatron "Kızım acıktım, bana bir şeyler hazırla" diye buyruk verir elçinin karısına. Hay hay! Hem hazırlar, hem yedirir elleriyle elçinin karısı ünlü işadamını. Utanma da olmadığı için adamda anılarına bu düşüklüğü de yerleştiriverir: "*Gül'ün tepsiyle gelen birkaç hafif yiyeceği kendi eliyle Vehbi bey'e yedirmesini memnunlukla izledik.*"[9] Bu tatlı anı, Vehbi Koç'un kendilerine imzalı bir fotoğraf armağan etmesiyle sonlanır.

[7] İldeniz Divanlıoğlu; *Emekli Büyükelçi Horoz Gibi Ötünce*, Doğan Kitap, 2007, s. 99
[8] age, s. 20.
[9] age, s.129.

Türkiye Cumhuriyeti'ni dış dünyada temsil edenlerin önemli bir bölümünün verdiği acıklı fotoğraf ise kara bir leke olarak durmaya devam etmekte.

Yani, diyeceğimiz odur ki, Türkiye'de emperyalist dünya karşısındaki arızalar AKP ile başlamadı. Böyle gelmiş böyle gidiyordu ki, AKP bağımlılık ilişkilerine ve kişiliksizliğe yeni bir boyut katıverdi.

Taşeron emperyalizm

Türkiye Cumhuriyeti'nin yıkım süreci, aynı anlama gelmek üzere Yeni Osmanlıcılığın ete kemiğe bürünmesi, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin, iki emperyalist odağın himayesinde, özgün bir entegrasyon modelinin doğmasına yol açtı.[10] Bu modelde, "korkak ve ölçülü" olmayı temel kural haline getirmiş Türkiye Cumhuriyeti'nin işbirlikçileri tasfiye oluyor, Yeni Osmanlı'nın atak ve küstah işbirlikçileri onların yerini alıyordu. Denklem basitti, istenenden çok daha fazlası verilecek, karşılığında şimdiye kadar hayal bile edilemeyen kazanımlar elde edilecekti.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, yeniden gerçeklik kazanan Osmanlı coğrafyasına emperyalizmin dilini tercüme edecek, tıkanan piyasa mekanizmalarını açacak aktör, her şeyi alıp satabilen AKP kodamanlarından başkası olamazdı zaten.

Yıllardır Balkanlardan Kafkaslara, Ortadoğu'dan Kuzey Afrika'ya çarpıcı girdilerde bulunarak buraların ekonomik, siyasal ve kültürel dinamiklerine yön vermek için gerekli altyapıyı kuran Türkiye gericiliği kendine sınırsız serbesti sağlayacak ruhsatı, ikinci AKP döneminde, bu parti iktidarını sağlamlaştırdığında elde etti.

Osmanlılaşan Türkiye'nin, bu coğrafyada zorlanan ABD'nin inayetiyle emperyalistleşme niyetlerine tanık olurken, yurtseverliğin temellerini iyice sağlamlaştırmak durumunda olduğumuzu da biliyoruz.

[10] Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi kapısında bekletme politikası, Birliğin iç sorunları ve korkaklığı nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri'ne yaradı. AB reformları olmadan Türkiye Cumhuriyeti'nden Yeni Osmanlı'ya giden süreç için gerekli ekonomik ve siyasal ortam asla mümkün olmazdı. Sonuçta bu işten Avrupa Birliği'nden çok ABD kazançlı çıktı, AKP de buna uygun olarak Milli Görüş'ün Almanya'ya doğru çeken rotasını bu kez öbür tarafa, Okyanus'un ötesine kırdı.

Özgün bir durumla karşı karşıyayız, Türkiye Cumhuriyeti emperyalizmin öldürücü darbeleriyle başkalaşırken, büyük ölçüde Osmanlı sınırlarına denk düşen bir bölgede daha önce yanından dahi geçemeyeceği açılımlara, yine emperyalistlerin zorlandığı kilitleri onlar adına çözmek için, imza atmakta. Atarken zorlanmakta, emperyalizmin iç dengelerini dağıtmakta ve büyük bir krize doğru sürüklenmekte.

Emperyalizm, sermaye ihracıdır. Emperyalizm, teknoloji ihracıdır. Emperyalizm, dış pazarlarda hakimiyet kurmaktır. Emperyalizm, doğal kaynakları ele geçirmektir. Emperyalizm, uluslararası politikada militarizmdir.

Bütün bunlar emperyalizmi her kapitalist ülkeye şu ya da bu oranda içkin hale getirir. Ancak kapitalist ülkelerin tümüne birden emperyalist sıfatı yakıştırılamaması, emperyalist ülkeleri diğerlerinden ayıran çok önemli bir kriterlerle ilişkilidir: **Başka ülkelerin ekonomik, siyasal, ideolojik yönelimleri ve karar alma süreçleri üzerinde etki sahibi olmak!**

Hiç kuşkusuz, bu da hemen bütün kapitalist devletlerin ortak idealidir. Bununla birlikte pek azı bu yetiyi kazanabilir. Osmanlılaşan Türkiye, bu aşamaya kısmen ve geçici de olsa ulaşmıştır. ABD işbirlikçiliğinde gelinen noktanın hediyesidir bu. Avrupa Birliği'nin şaşkın bakışları altında ABD, parçalanmış birimlerden oluşacak geniş bir coğrafyada bu parçaları birbirine ABD adına tutturacak, onlara piyasanın çılgın kurallarını öğretecek ve kendini de parçalama yoluna girdiği için ABD hegemonyasını hiçbir biçimde tehdit etmeyecek özel tipte bir emperyalist özne peydahlamıştır. Dilerseniz, taşeron emperyalist de diyebilirsiniz.

Osmanlı Türkiyesi, taşeron emperyalist olarak Kafkaslardan Balkanlara, Ortadoğu'dan Kuzey ve Orta Afrika'ya geniş bir alanda uğursuz bir rol üstlenmiş durumdadır.

Korkak, sakılgan ve ancak tanımlanmış görevlerle uluslararası gericiliğin hizmetine koşan Türkiye Cumhuriyeti'nin tersine, girişimci, durumdan vazife çıkaran bir tarzı vardır Yeni Osmanlı'nın.

Bölgesel hatta küresel krizlerde birden fazla uluslararası aktör

tarafından himaye edilmenin getirdiği avantajları iyi kullanan dinamik bir kapitalist sınıf, genç bir nüfus, Amerikancılıkla uyumlulaştırılmış bir siyasal islam, hacimli ve ehlileştirilmiş bir ordu, kural tanımayan bir piyasacı hükümet, örgütsüz geçirdiği yıllardan dolayı yeterli direnç gösteremeyen bir işçi sınıfı...

Cazip geliyor olsa gerek emperyalistleşme sevdasındakilere...

Bu saadet zincirini zayıf düşüren unsurlar olmasaydı, yükselen yıldız Türkiye'nin önemi malum geniş bir bölgede başat aktörlerden biri haline geldiğinden emin olabilirdik. Ancak Osmanlı Türkiyesi alabildiğine kırılgan bir finansal yapıyla, çarpıcı iç ve dış borç stokuyla, mal varlıkları yağmalanmış bir "devlet"le, stratejik bazı sektörlerin elden çıkarılması ya da tamamen tasfiyesiyle iyice dengesizleşen sanayisiyle, inanç ve özgüvenin cehaleti örteceğine inanan yobaz kadrolarıyla, gevşemeyi ve ademi merkeziyetçiliği temel düstur edinen "ulusal stratejisi"yle, aşırı hassaslaşmış etnik yapısıyla ve en zayıf anlarında dahi sermayeye ecel terleri döktüren soluyla, kurtlar sofrasında fazla kalıcı olmayacaktır. 2013 yılının Haziran ayı ise, yalnız Yeni-Osmanlı'nın değil, Türkiye gericiliğinin sınırlarını gösteren tarihsel bir kalkışmaya tanıklık etmiş, "mutlu son"a biraz daha yaklaşılmıştır.

Bizim açımızdan ayakları yerden kesilip emperyal özlemlerle yanıp tutuşan bir siyasi iktidar da, işbirlikçiliği kafasını dahi kaldıramayacak kadar genetik bir sorun haline gelen, korkak bir devlet de aynı yurtsever duruşu gerektirir: Ülkelerarası eşitsizliklere tahammül edemeyiz; insanlık sınırlardan, devletlerden tamamen kurtuluncaya kadar ulusal egemenliğimizi savunur, bunun biricik koşulunun işçi sınıfının iktidarı olduğunu düşünürüz; kendi ülkemizin başka ülkelere dönük hegemonik yaklaşımlarına, militarist pratiklerine, uluslararası hukuku hiçe sayan ve başka ülkelerin içişlerine müdahale eden politikalarına karşı dururuz.

Bu ülkeyi seviyoruz.

Bu ülkeyi sevdiğimiz için, ülkemize sol bir iktidarın, sosyalizmin çok yakışacağına inanıyoruz.

Bu ülkede Amerikancılığı sosyalizme tercih eden, her tür ilerici,

devrimci aktöre olmadık iftiralar atanların "solcu" olarak bilinmesinden ise utanç duyuyoruz:

> "Çerkez Ethem hakikaten kıt akıllı bir adamcağız. Türkiye bu mücadelenin sonunda müthiş bir Sovyet desteği alacak ve Doğu Avrupa'dan çok daha önce bir Sovyet uydusu olacaktı. O uyduların halini gördüğümüze göre, biz çok daha beter, Moğolistan gibi bir ülke olurduk. Solcuyum, ama bunun olmaması bence iyi bir şeydir. Bu, bir ihtimal, bir alternatifti. Öbürü de liberal demokratik alternatif. (...) Cumhuriyet yine olabilirdi, belki biraz daha kuvvetli bir ihtimal, meşruti monarşi devam edebilirdi. Belki o da olmazdı da, en kuvvetlisi cumhuriyet ve hilafet beraber, böyle bir formül ortaya çıkardı. (...) O zaman da modernizasyon ve Batılılaşma travması daha az şiddetli yaşanabilirdi. Halifeyle elbirliğiyle bir program yapılabilseydi, belki bugün bir Milli Selamet Partisi ya da Adalet ve Kalkınma Partisi olmayabilirdi, Türkiye'de böyle şeylere gerek kalmayabilirdi."[11]

Batılılaşma... Ulusalcılığın ve liberalizmin buluşma noktası! Kafayı dik tutarak "muasır medeni ülkeler ailesi"nin üyesi olma hayali ile ruhunu teslim ederek o aileye yanaşma olma niyetleri arasındaki bir fark var kuşkusuz. Bu fark nedeniyle 2000'lerin başından itibaren "kafayı dik tutma"nın hiçbir biçimde mümkün olmadığını anlayanların bir bölümü ortadan kayboldu, bir bölümüyse ilkesiz anti-Amerikancılıklarını, ölçüsüz bir milliyetçilik sosuna batırıp akıllarınca çılgınlık yapmaya kalktıktan sonra yanaşmacı ekol tarafından derdest edildiler.

Bizim meselemiz, genç burjuva kadroların açık sınıfsal tercihlerine karşın, Türkiye'de halklarımıza büyük olanaklar sunan cumhuriyetçi açılımların tarihsel meşruiyetini sorgulatmamaktır.

1920'lerin başında Anadolu'daki ulusal harekete nesnel olarak içerilmiş devrimci değerlerle, liberal soytarıların "meşruti monarşi" ah vahları keskin çizgilerle birbirinden ayrılmıştır.

[11] Murat Belge; *Linç Kültürünün Tarihsel Kökeni: Milliyetçilik*, Agora Kitaplığı, 2006, s. 96-97.

-II-
Marx yurtsever olamazdı!

Yurtseverliğin marksizme yabancı bir ideoloji olduğunu ileri sürenlerin tanıklığına en sık başvurdukları hiç kuşkusuz Marx'ın kendisi. Sanıldığı kadar sağlam, tutarlı bir tanık değil oysa Karl Marx, yurtseverliğin mahkum edilmek istendiği davada. Ama biz yine de, öncelikle iddia makamının bakış açısını da işin içine katarak anlamaya çalışalım Marx'ı ve onunla birlikte yol arkadaşı Engels'i.

Marx'ın "acilci" olduğunu söylemekte bir sakınca olmasa gerek. Kapitalizmden bir an önce kurtulmak gerektiğine ve bunun mümkün olduğuna her zaman (bazı dönemlerde her zamankinden daha fazla!) inanarak hareket etti. Hayata, tek tek ülkelere, dünyaya hep bu inançla baktı, bu inançla yorumladı, bu inançla değiştirmeye soyundu verili gerçekliği...

Örnek olsun çevre sorunlarına fazla ilgi göstermediyse, bu, "algılama engelli" olmasının değil, kapitalizmin geride kaldığı bir dünyada ekolojik tahribatın önünün alınabileceğine ilişkin sarsılmaz bir güvenin sonucuydu.

Aynı şekilde Marx'ın yurtseverlik üzerine kafa yoracak zamanı da yoktu. Ya da, o çağın düşünen insanlarının bugünküyle kıyaslanamayacak denli bol zamana sahip olduğunu hesaba katarsak, Marx'ın yurtseverlikle ilgilenmeye gereksinimi yoktu.

Geriden gelmesine karşın başa güreşen kapitalist ülke Almanya'nın vatandaşıydı. Artık biliniyor ve bir yerden sonra

haksızlığa dönüşüyor, Marx kapitalizmin freninin tutmayacağına bayağı ikna olmuştu. "Kapitalizm övgücülüğü" diye eleştirebilirsiniz de, kapitalizmden ölçüsüz nefretin tezahürü olarak aklayabilir de... Ancak gerçek o ki, dünyaya İngiltere, Fransa ve daha çok Almanya merkezli bakan bir 19. yüzyıl devrimcisi için "sınıf" dışı kategorilerin hemen hepsi dinamit gibidir. Bu açıdan Marx, "ulusal" olanı sınıfsallıkla ezerken sonuna kadar haklıdır; zaten bundan vazgeçseydi eğer, iki sonuçtan biri ile karşılaşmak kaçınılmaz hale gelirdi. Bir olasılık Marx, Alman ulusçuluğuna kendi sisteminde yer açacak ve pek önem vermediği emperyalist yönelimlerin belirleniminde serpilen bu ulusçuluğa meşruiyet kazandırarak uluslararası işçi hareketinin henüz işin başında kötürümleşmesine çanak tutacaktı. Kautsky'ye "dönek" filan denemeyecekti örneğin!

Diğer seçeneğin de daha tercih edilir olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Sınıfsal olana ulusal olan karşısında mutlak ayrıcalık tanıyan, ulusal dinamik ve çelişkilere devrimin çıkarlarından başkasını göstermeyen at gözlüğüyle bakan Marx'ın yerine (haklı bazı argümanlar ileri sürerek) ulusu siyasetin ve devrimci siyasetin en az sınıf kadar önemli bir unsuru olarak gören Marx geçseydi ve Almanya'nın emperyalist ihtiraslarına bağlanmış bir devrimciliği midesi kaldırmasaydı, bu kez dünyanın sosyalizme uzak coğrafyalarına odaklanacak ve devrimci teori zamansız bir biçimde melezleşecekti.

İtiraf etmek gerekiyor ki, "ulusal"a yer açma işleminin yıllar sonra Lenin'e kalması büyük şans!

Engels'in bir dönem kozmopolitlikle enternasyonalistliği birbirinin yerine kullanacak kadar örtüştürdüğünü ileri süren Löwy, 1848 devriminden sonra iki ustanın bundan vazgeçmelerini Marx'ın, "kozmopolit idealinin 'model bir ulusun' hegemonyasına hizmet etmesinden korkması"na bağlarken birçokları gibi Marx'ı ahlakçı bir siyasete yerleştirmenin uğraşı içindedir. Oysa "ulus" kategorisi ile ilişkili gündemlerde Marx'ı sonrasında Sovyet ekolünün yok ettiği iddia edilen bir etiğin içine sıkıştırmaya kalkmak

beyhudedir.[12]

Kozmopolitliğe gelince... Marx ve Engels, insanı savunmuş, dil farkı, ırk farkı tanımamışlardır elbette. Ama öte yandan onlar birer siyasal varlık olarak Çinli, Hintli, Rus değildi, bunun için biraz daha zamana gereksinim vardı. "Bir ulusun hegemonyasına hizmet" hiç kuşkusuz Marx'ın devrimci karakteri ile uyuşmayacaktı ama öte yandan Marx'ın "tarihsel ilerleme" fikri kaçınılmaz olarak "ileri uluslar"ı referans almak durumundaydı.[13]

Unutulmaması gerekiyor, ulusal sorunla Marx'ın ilgisi gelişmiş toplumlar üzerinden kurulmuştu esas olarak. Mutlakiyetçilikle mücadele, devasa imparatorlukların parçalanması, ulusal birliklerin kurulması, bir yandan işçi sınıfı hareketi için uygun nesnel koşulları yaratıyor; öte yandan da işçi sınıfının çok daha yetkin ve yönetme sanatına vakıf bir düşmanla karşı karşıya kalmasına neden oluyordu. Burjuvazinin tarihsel bağlamda ilerici rolü ile gerici rolü arasındaki geçişkenlik, Marx'ı kolay kolay çözülemeyecek sorunlarla karşı karşıya bırakmıştı, "ahlaki tutum" hiçbir biçimde yetmezdi. Doğru olan, "sınıf çıkarları"nı temel almaktı, devrimin çıkarlarını...

Eğer 1848'den söz edeceksek, ulusalcılıkla işçi sınıfı arasındaki kan uyuşmazlığının belirgin biçimde kendisini hissettirmesine değinmeli. İşçi sınıfının kendini sermayenin karşısında konumlandırma eğilimi içine girmesi, ekmek kavgasının hızla yükselmesi, ulusalcılığı orta sınıfların güvenlik arayışına yanıt veren bir olgu haline getirmişti. İşçi sınıfı mülksüzleştirildiği oranda "vatan"sızlaştırılıyordu da... Ulusal çıkarlar, sermaye egemenliğinin sürdürülmesinden başka bir anlam taşımamaktaydı.

1871 Paris Komünü'nün, Fransız mülk sahibi sınıfları, hakimiyetlerini Prusya birliklerinin süngüsüyle korumaya zorladığı noktada, milliyetçiliğin burjuvazi için tek başına yeterli sığınak olama-

[12] Micheal Löwy; *Ulusal Sorun, Emperyalizm ve Küreselleşme*, Yazın yayınları, 2005, çeviren: Nurcan Turhan, s. 21.

[13] Marx'ın ulusları nasıl tasnif ettiğine ilişkin sayısız örneğe burada yer vermeye herhalde gerek bulunmuyor.

yacağı ortaya çıktı. Fransız burjuvazisi ulusal kibirini bir kenara bırakıp kendisini tehdit eden proletaryanın "vatan adına" konuşmaya başlamasının içerdiği büyük tehdidi fark etti.

Ancak milliyetçilik başka ve çok daha güçlü bir kanal buluverdi sermayenin dünyasında: Emperyalizm!

Paris işçisini boğazlamak için "vatana ihanet eden" Fransız sermayesi, yükselen Almanya karşısında geçici olarak ricat ederken, **milliyetçilik Bismarck düzeni açısından yalnızca ulusun birliğini sağlamak için değil, emperyalist bir pozisyon için de** elzem hale geliyordu.

Hemen bir ara soru... 19. yüzyılın son çeyreğindeki Almanya'yla ilgili konuşurken milliyetçilikten bu kadar az söz edilmesi ne kadar ilginç değil mi? Almanya derken, büyük bir hızla yükselişe geçen işçi hareketini de katmak gerekiyor.

İlk çalışmalarından birini Alman sosyal demokrasisi üzerine hazırlayan İngiliz düşünür Bertrand Russell, 1896'da *"Almanya için enternasyonalizmin neredeyse imkansız olduğu"*nu vurgulamakta, bu ülkede işçi sınıfının muazzam bir milliyetçi kuşatma ile karşı karşıya olduğunu yazmaktadır.[14] 1917'ye kadar uluslararası işçi hareketinin otoritesi Almanlarda olduğu oranda bu tür saptamalar elbette dikkate alınmadı. Bugün de, solculuk adına, burjuvazinin devrimci atılımına denk düşen ve tarihsel referansı 1789 Devrimi olan ilk dönem Fransız milliyetçiliği ile hesaplaşıldığı kadar, emperyalist Almanya'nın hizmetine koşulan Alman milliyetçiliği dert edilseydi, Avrupa'da sosyalizm mücadelelerinin başına gelen felaketin nedenleri daha kolay anlaşılırdı.

Marx'ın tuttuğu devrimci halka

Az önce değindim, Marx'ın sisteminde "ulus" kategorisinin baskı altında tutulmasının neden hayırlı, iyi bir şey olduğuna... Sınıf çelişkilerine yaslanmak, tarihin mantığını bu çelişkilerin yarattığı devinimle açıklamak marksizmin alameti farikasıysa, Marx'ın

[14] Bertrand Russell; German Social Democracy: Six Lectures, Longmans, Green an Co., 1896, s. 97.

neden sınıfı değil de ulusu referans almadığı sorusunu sormak abesle iştigaldir![15] Marx'ın insanlığın bütün diğer kimliklerini silip gayrimeşru ilan ettiğini söylemek ise açık bir düşmanlığın ürünü olabilir ancak. Marx ve yol arkadaşı Engels'in ulus, cinsiyet, din ve diğer kategorilerle ilgili "buluş" peşinde koşmadığı doğru olmakla birlikte, bunları kendi sistemlerinde yerli yerine oturtmak konusunda pek de boşluk bırakmadıkları hesaba katılmalı. Marksizmin otoritesini sarsmak için on yıllardır sosyoloji taburlarından açılan topçu ateşinin ardından siperlerden çıka çıka postmodernizmin işe yaramaz birliklerinin çıkması, dünyayı sınıf çelişkileriyle algılamaya, o çelişkilerin üzerine basarak dünyayı değiştirmeye ve nihayetinde sınıfları yok etmeye soyunan muzaffer bir akımı bu nedenle sorgulamanın pek de kolay iş olmadığının kanıtıdır.

Doğrudur, Marx "bütün ülkelerin proleterleri"nin mücadelesini aynılaştırmak konusunda bayağı isteklidir. Gelişkin olanın sıçrayarak devrimin önünü açacağı ve dönüşümün söz gelimi bir insan ömrüne sığabilecek hızda gerçekleşeceği öngörüsüyle tutarlıdır bu. Birbirinden oldukça farklı nesnelerin yer aldığı bir tabloya uzaklaşarak baktığınızda yalnızca bir nokta görmez misiniz?

Marx teorik ve pratik olarak "ulus" kategorisine özel bir yer açamazdı. Açmadığı için "ulus"u devrim projesi ve ilerleme fikrine bağlamakta ısrar etti. İrlanda konusu çok bilinir, çok tartışılır. Herhalde daha önceleri sıcak bakmadığı "ayrılma"ya bir noktada "iyi olur" demeye başlamasını hatadan dönme ya da ahlaki bir sapmadan kurtulmayla açıklamayacağız. Burada Marx'a çok yakışır bir dönüşüm yaşanıyor. Daha önce devrimin çıkarları gereği İngiltere'den kopuşun trajik sonuçlarına işaret edilirken, artık devrimin yolunun İngiliz burjuvazisiyle İngiliz işçisini baş başa bırakmaktan, İrlanda'nın ayrılması sayesinde İngiliz işçisini gerçeklerle yüzleştirmekten, İngiliz egemen sınıfını zayıf düşürmekten geçtiği vurgulanmaktadır. Buradan ulusal soruna dair bir

[15] Ernest Gellner; Milliyetçiliğe Bakmak, İletişim Yayınları, 1998, çeviren: Simten Coşar, s. 27 ve s. 30

ilke çıkmaz mı?

Çıkar.

Marksizm ulusal soruna **sosyalist devrimin genel çıkarları** açısından bakar. Bundan ötesi söylenemez, **biricik ilke** budur.

Şimdilik sorununu bir kenara bırakarak "ulus"la devam edelim. Engels'in Marx'ı da ortak ettiği "tarihsiz uluslar" talihsizliğinin kaynağında da devrim projesi ve ilerleme fikrinden başka ne olabilir ki? Yok bu yetmez, illa ki başka nedenleri de vardır diyorsanız, Engels'le Marx'ın Hegelcilik'le suçlanmayı hak ettiğini düşünmekten başka çıkışınız kalmayacaktır.[16]

Oysa ortada bir idealizm yok, tezcanlılık var! Verili koşullarda, devrim ertelenemeyeceği için, insanlığı ileri çekeceği varsayılan uluslarla, bu dönemeçte edilgen rol oynayacak olanları ayırıyorlar. Bu siyasi işleme Engels'in "bilimci" parmakları dokununca işler biraz karışıyor, sonradan hep birlikte utanacağımız şeyler dile getiriliyor, Avrupa'nın yarısı, Latin Amerika, Afrika ve Asya'nın büyük çoğunluğuna "ikinci küme" layık görülüyor.

Bence "sınıf"ı temel alan bir düşüncenin, dünyayı "ulus" kategorisine göre tasnif etmeye kalkmasının yolu yine sınıfsal dinamiklerin analizinden geçiyor. Marx ve Engels, ulusları tarihsiz-tarihli diye ayırırken tek başına "gelişkin kapitalizm, güçlü işçi sınıfı"ndan hareket etmediler belki ama sınıf mücadelelerinin debisini temel kriterlerden biri olarak gördüler. Tarihsel gelişimin değişik evrelerinde sınıf tablosundaki dengelerin ülkeden ülkeye farklı hız ve kapsamda değiştiğini gözleyecek entelektüel çapa da sahiptiler.

Bulundukları noktada, insanlık sınıfsız bir topluma doğru bir devasa hamlenin eşiğindeyken, uluslaşmanın o güne kadarki izlerini takip ederek birtakım sonuçlara varmanın sakıncalarını önemsememiş olmalılar. Dedik ya, aceleleri vardı, mevcut verilerden

[16] Sovyet ekolü teoride çok şematik bulunur, beğenilmez ama bu ve benzer örnekleri "inandırıcı mazeretler" üretip marksizmin göbeğine çakmayı denemeyerek ustaların itibarını maharetle koruyacak kadar işin özüne hakim oldukları unutulmamalı.

hareket etmek durumundaydılar. Yaşadıkları sürece tasniflerinde bazı düzeltmeler yaptılar ancak can yoldaşını yitirdikten sonra Almanya'da çılgınca yükselişe geçen işçi sınıfı hareketi Engels'i evdeki hesabın çarşıya uymayabileceği, o büyük hamlenin gecikebileceği ve kapitalizmin insanlığa hazırladığı tatsız sürprizlerin öngörülmedik dinamikleri tetikleyebileceği gerçeğinden uzaklaştırdı.

Örnek olsun, Latin Amerika'da bağımsızlıkçı mücadelelerin İspanyol ve Portekizli sömürgecilere yapışarak çağdaş sınıf mücadelelerine bağlanmaktan çok daha ilham verici bir devrimci pratik olduğunu bu koşullarda nasıl kavrayacaklardı? İspanya, kıta Avrupası'nın ileri merkezlerini takip edip hemen toplumsal kurtuluş yönüne gidecekse, varsın Kolombiya köylüsü "bağlı" kalsın! Yaklaşımları aşağı yukarı böyle özetlenebilirdi.

Burada Marx'ın 1857-58 yılında Latin Amerika'nın bağımsızlıkçı önderi Simon Bolivar hakkında yazdıklarına değinmenin tam zamanı. Yurtseverliği tartışıyorduk, dünyada öyle ya da böyle yurtseverliğin referanslarından biri değil midir, Simon Bolivar? José Marti'nin öncülü olarak, Latin Amerika'nın birçok noktasında özgürlük ve bağımsızlık sembolü olarak çıkmamakta mıdır karşımıza? Chavez Venezuelası Bolivarcı Cumhuriyet adını seçmemiş midir? Ve en güzel ezgilerinden birini İnti-İllimani onun için bestelememiş midir?

Marx'a göreyse Bolivar çapsız bir diktatördür; kişisel motiflerle hareket eden, halkın bağımsızlık arzusunu istismar edip toplumdaki devrimci enerjiyi kötürümleştiren, İspanyollara karşı diğer "dış güçler"den yardım alan...

İşin gerçeği Marx, Bolivar'ı yerin dibine sokmaktadır "*Bolivar y Ponte*" başlıklı makalesinde.[17]

Kimilerine göre Marx sonuna kadar haklıdır. Bolivar türü oto-

[17] Bu aslında Marx'ın New American Encyclopedia için hazırladığı bir maddedir. Bununla birlikte Marx'ın Bolivar'dan hiç haz etmediği, daha "özgür" yazdığında dahi benzer bir düşmanlık üreteceği açıktır. http://www.marxists.org/archive/marx/works/1858/01/bolivar.htm

riter kurtuluşçular devrimci geleneğimizin bir parçası değildirler. Yakın geçmişte Hugo Chavez'in halkları reel politiker hesaplarla oyalayıcı rolü neyse, zamanında Bolivar'ın misyonu da aynıdır.[18] Bir dönem troçkizmin etkili kalemlerinden biri olan Hal Draper'in konuyla ilgili 1968'de yazdığı ünlü makale de Marx'ın Bolivar konusunda yanılmadığı tezine yaslanır. "Aşağıdan devrim"i fetişe dönüştüren birinin "otoriter yönetim"in kaçınılmaz olduğunu her fırsatta dile getiren bir siyaset adamını savunması (hem de Marx'a karşı!) beklenemezdi herhalde.[19]

Draper, Marx'ın Jakobenler için nasıl hayırhah sözler sarf ettiğine değinmiyor, büyük ustanın asla "otorite düşmanı" olarak gösterilemeyeceği gerçeğini göz ardı ediyor.

Herkes böyle düşünmemektedir elbette. Tarih önünde bu kadar zor durumda kalmışken Marx, doğal olarak birileri de onu kurtarmaya çalışacaktır! Bir açıklama Marx'ın konu hakkındaki bilgisizliği üzerinden yapılır. Onu Simon Bolivar'a düşman literatür aldatmıştır. Bana göre, koca Marx'ı ne bulduysa yutan bir obura dönüştüren bu yaklaşım fazlasıyla temelsizdir. Marx ve Engels'in Latin Amerika hakkındaki düşünceleri bu ansiklopedi maddesinden ibaret değildir ki! Örnek olsun, Marx'ın Meksikalıların İspanyollardan kurtulmak için verdiği mücadeleyi bazı açılardan anlamsız bulan notlarını nereye gizleyeceğiz? 1848'de ABD himayesini pek uygun gördükleri Meksikalılar için 1854'te en dejenere İspanyolun bile ideal olacağını yazanlar da onlardır.

Başkaları ise Marx'ın bu yaklaşımının onun Hegelcilikten henüz kurtulamadığı bir döneme denk düştüğünü ileri sürerek maçı idare etmeye çalışır. Doğru, daha önce de söylediğimiz gibi Marx "ulus"ları tasnif ederken bir süre sonra daha özenli davranmaya başlamıştır ama konunun ne "teori" ile ne de "ahlak"la bir ilişkisi vardır. Marx "ulus" konusunu da, bağlantılı milliyetçilik başlığını

[18] Troçkist geleneğin bu konuda da sayısız hizbe ayrıldığı biliniyor. Dördüncü Enternasyonal Uluslararası Komite'nin yayını World Socialist'te Chavez ve Bolivar'a dönük ortodoks (!) marksist bir tutum için http://www.wsws.org/articles/2007/feb2007/chav-f12.shtml adresindeki makaleye bakılabilir.

[19] http://www.marxists.org/archive/draper/1968/winter/bolivar.htm

da her daim siyasi rasyonalite üzerinden ele almıştır.[20]

Hiç kuşkusuz Marx'ın "bağımsızlıkçı" her harekete kuşkuyla baktığını, daha doğrusu bağımsızlık fikrini reddettiğini söyleyemeyiz. Onu Latin Amerika örneğinde olduğu gibi göreli geri coğrafyalardaki ulusal kurtuluşçuluktan soğutan, kurduğu sistematiğin öncelikleriydi:

1) Devrim kaçınılmazdı ve kesin hesaplaşma gelişkin proletaryanın sahneye çıktığı Avrupa'nın merkez ülkelerinde gerçekleşecekti.

2) Gelişkin olan, geri olanı sürükleyecekti.

3) Avrupa'nın gelişmiş merkezleri, geri kalmış coğrafyalardaki iktidarlarla devrimi engelleme amacıyla ittifaklara girebilir (Rusya) ya da oralardaki halkı yatıştırmak için sahte çözümler üretebilirlerdi (Latin Amerika).

4) Geri bölgelerdeki halk hareketleri ancak Avrupa proletaryasıyla bağlantılanarak devrimci değer kazanabilirdi.

5) Lokal başarı ya da çıkışlar, bütüne bağlanamadığı oranda dünya devrim süreci açısından bir şey ifade etmezdi.

Bütün bunlara ilişkin birçok şey söylenebilir. Ne var ki, Marx'ın önkabullerini ancak tek bir olguyla sarsabiliriz: Emperyalizm.

Emperyalist aşama, kapitalizmin iç dinamiklerinin ürünü muhakkak ki... Bununla birlikte, emperyalizmle gelişmiş kapitalist ülkelerde devrimin gecikmesi-gerilemesi arasında çift yönlü bir bağlantı olduğunu da görmek gerekiyor. Bu bağlamda emperyalizm döneminde devrim stratejisinin ağırlık merkezindeki oynamalar, Lenin'i "zayıf halka" teorisini formüle etmeye zorlayan gelişmeler, yalnızca emperyalist döneme özgü nesnellikle değil, devrimci enerjinin nerede toplanabileceğine ilişkin öngörülerin değişmesiyle de (veya düzeltilmesi) açıklanmalı.

Latin Amerika'yla ilgili düzeltme, marksizmle bağlantısı sınır-

[20] Munck, gereksiz kitabında Marx ve Engels'in milliyetçiliği "birleşik ve tutarlı bir bütünlük" olarak görmediğini yazarak ender anlamlı işlerden birini yapmış oluyor. Ronaldo Munck: Marx 2000, Kitap Yayınevi, 2003, çeviren: Yalçın Yusufoğlu, s. 155.

lı olsa da gerçek bir devrimci profil veren José Marti'den geldi. Kıtanın Marx'ın eserine pek oturmadığını söylese bile, Bolivar'ın mirasını gururla taşıyan biri olarak José Marti'nin Marx'ı bir büyük devrimci olarak selamlaması, sonrası için Latin Amerikalı komünistleri çok rahatlattı. Gericilerin "sizin sakallı, Latin Amerika için, Bolivar için ne derdi biliyor musunuz" sataşmaları, bütün zayıf noktalarına karşın, marksizmin dünyanın bu bölgesinin en önemli siyasi hareketlerine ilham kaynağı olmasını engellemedi.

Küba'da bugün sosyalizm bayrağı dalgalanıyorsa, bunda Bolivarcı bağımsızlık hareketlerinin tüm Latin Amerika'da bıraktığı izin, José Marti'nin bu yolu daha da devrimcileştirmesinin ve Kübalıların yurtsever damarı, toplumsal kurtuluş için maharetle kullanmasının büyük payı var.

Özetle Marx o ansiklopedi maddesini yeniden yazabilir gönül rahatlığıyla...

Bir başka düzeltme konusu ise Rusya'ydı. Bu kez Marx ve Engels sağlıklarında fark ettiler bu işlerde kestirip atmanın yanlışlığını. Daha önce yalnızca ve yalnızca "gericiliğin kalesi" olarak görüp, devrim adına bir cacık olmayacağını ileri sürdükleri Rusya'nın barındırdığı potansiyele işaret etmeye başladılar. Ama asıl düzeltme, Ekim Devrimi'yle daha sonra sağlaması yapılacak biçimde Lenin'den geldi.

Geri olana müdahale

Marx'ın kapitalizme bir "ilerleme" gözüyle bakması feodal kalıplara dönük nefretle, kır yaşantısının bönleştirici etkisinden zaman zaman kontrolden çıkacak denli tiksinti duymasıyla bağlantılandırılabilir. Kapitalistleşmenin eski olan her şeyi yıkıp geçmesinden devrimci bir heyecan duyduğunu inkar etme olanağımız da yok, ayıp ederiz.

Öte yandan Marx'ı sıradan bir modernizm düşkünü olarak gösterme girişimlerinin de karşısında durulmalı. İstedikleri kadar tersini kanıtlamakla uğraşsınlar, Marx'ı kapitalizmin açtığı çağa umutla baktırtan, onun tarihin yasalarını keşfe soyunmakla kal-

mayıp, anlamayla değiştirme arasındaki diyalektiğe yaslanan 11. tezini, o yasalarla açıklayan bir devrimci olmasıdır.

Burjuvazinin başat sömürücü sınıf olmasıyla biçimlenen dünyada, insanlığın önemli bölümü için feodalizmden çok daha zor ve acı bir dönemin açıldığı iddiasının hangi kriterlerle test edilebileceğini bilmiyorum. Wallerstein, mevcudiyetinden kuşku duyulamayacak entelektüel enerjisinin önemli bölümünü buna, burjuva devrimlerinin hiç de söylendiği gibi bir "ilerleme" sayılmaması gerektiği tezine ayırırken kuşkusuz bugünkü dünyanın içler acısı halinden medet ummaktadır. Bazı açılardan ve bazı koşullarda serflerin bugünkü birçok işçiden daha "mutlu" ve hatta "özgür" olduğu iddiasını peşinen reddetmek gerçekten zor. Keza 18. yüzyılda İngiliz işçisinin çalışma koşullarını bir "ilerleme" saymak yalnızca bilimsel değil ahlaki bazı sorunları da beraberinde getirecektir.

Ama unutulmamalı, burada büyük bir hile, isyan ettirici bir haksızlık söz konusu. **Marx'ın düşüncesinde "devrim", bir ayrıntı değildir, merkezi role sahiptir.** İlk başlangıç noktasına, "ideal" olanın peşine düşme kaygısının gölgesi düşse bile, ortada insanlığın tarih boyunca yaşadığı büyük trajediden kurtuluşa dayanan, bu kurtuluşu tarihsel bir bağlamda öyküleyen, iç tutarlılığa sahip bir sistem var elimizde.

Bu sistemin "daha kötü oldu"larla yanıtlanabilmesi ancak "sınıfsız sömürüsüz toplum" Marx'ın büyük eserini tamamlarken ulaştığı bir sonuç olsaydı anlam kazanabilirdi. Oysa istenildiği kadar "Hegel" çağrışımı yapsın, Marx için sınıfsız sömürüsüz toplum, komünizm, temel hareket noktasıdır, hadi adını koyalım ulaşılacak idealdir. Başka şeyler bir yana ve onların çok ötesinde, kapitalizm sınıfsız sömürüsüz topluma yaklaşma, o toplum için gerçekleştirilecek hamlenin koşullarını yaratma anlamında büyük bir ilerlemedir.

Bu bağlamda burjuva devrimlerinden arındırılmış bir gelişme paterninin Avrupa'yı ademi merkeziyetçi ve daha küçük birimlere ittireceğini ileri sürüp "insanlık için bu belki de daha iyi olacaktı"

diyerek feodalizmle kapitalizmde egemenlerin sürekliliğine-aynılığına vurgu yapan bir güçlü düşünürün "sömürünün daimiliği"ni kabullendiğini söylerken vicdanım hiç sızlamıyor.[21]

Dönüyoruz konumuza... Tekrar tekrar vurgulamakta yarar var, Marx'ın "ulus"larla ilgili yakıştırmalarının tamamı "ilerleme" nosyonuyla anlaşılabilir. Sırbistan ve Bohemya'da gelişen bağımsızlıkçı hareketler muteber değildir çünkü "gerici" Rusya'nın stratejik açılımının bir parçasıdır; çoktan çağdışı bir aktöre dönüşen Osmanlı bile Çarlık ile karşı karşıya gelişlerinde korunmalıdır.[22]

Kerteriz noktası, devrimin merkezi Almanya'ydı; işçi sınıfı hareketi bu ülkenin geleceğiyse, emek ile sermayenin açık karşı karşıya gelişleri ve Alman devletinin belli konjonktürlerde kıtanın "gerici" aktörleriyle ittifak arayışı içine girmesi fazla şey değiştirmemeliydi.

Oysa, emperyalizm çağında, Almanya görkemli, gereğinden fazla görkemli işçi hareketine karşın, gericileşiyor, hatta gericiliğin merkezi haline geliyordu. Avrupa solu bunu fark etmedi. **Alman işçi hareketi gericiliğin merkezi haline gelen Almanya'yı durduramadıkça, kendisi de geriye düşmeye başladı.** Marx ve Engels'in pek de sorgulamadıkları kerteriz, yeni yüzyılda işe yaramamak bir yana, harekete zarar vermeye başlamıştı.

Bugünden bakıldığında, marksizmin "ulus" kategorisiyle ilgili envanteri üzerinde ahlakçı baskının hafifletilmesi gerektiği ortadadır. Marksizm zaman zaman birbirinin yerini alabilen ama her biri belli bir tarihsel evreye denk düşen üç yönden yaklaşmıştır ulusal soruna:

- Öncelikle burjuva devrimlerinin ekonomik, ideolojik ve siyasal düzlemlerde ulusların oluşumuna yaptığı itkiyle ilgilenil-

[21] Immanuel Wallerstein; *Tarihsel Kapitalizm*, Metis Yayınevi, 2002, çeviren: Necmiye Alpay, s. 37.

[22] Osmanlı'yı her fırsatta kollayan Marx ile 1908 sonrasında İstanbul'a alabildiğine anlayışla yaklaşan bolşevikler kuşku yok ki, oldukça farklı saiklerle hareket ediyorlardı.

miş, mutlakiyetin aşılması, kendi içinde değil, işçi sınıfı için alan temizliği bağlamında temel hedef haline gelmiştir.

- Kısa sürede işçi hareketinin stratejik ve taktik hesapları ulusal sorunu sosyalist devrim stratejisine bağımlı hale getirmiştir. Artık tasnif tamamen dünya devriminin çıkarları gözetilerek yapılmaktadır.
- Emperyalist aşamada Lenin, işçi sınıfı hareketlerinin çekim gücünü (ve sonrasında Sovyet Rusya'yı) "ulusal sorun"a güçlü bir müdahale, deyim yerindeyse onun üzerindeki hegemonya mücadelesini kazanmak için kullanmış, dünya devriminin karmaşıklaşan yapısı ve eşitsiz gelişimine karşın "ulusal sorun"a devrimin çıkarları neyi gerektiriyorsa öyle bakılmıştır.

Ulusların kaderlerini tayin hakkı türünden önermeleri bu tablo içine yerleştiriyorsanız ne âlâ! Ama bu tablonun dışında bir ilkesellik yüklüyorsanız tayin hakkına, marksizmden ciddi ölçülerde uzaklaşıyorsunuz demektir.

Ulusal sorunu devrim stratejisinin bir uzantısı olarak ele almamak gerici bir tutumdur; bu tutumla dünyayı, işçi hareketinin tarihini, Marx'ı anlamak mümkün olmaktan çıkmaktadır.

Şunların yazarını da:

> "Avrupa'nın en gerici ulusları namına burada bize önerilen kardeşlik hakkındaki içli ifadelere binaen diyoruz ki Ruslara karşı duyulan nefret Almanlar arasında en temel devrimci tutkuydu ve hâlâ da öyledir, devrimden bu yana Çekler ve Hırvatlara karşı olan nefret listeye eklendi ve ancak Slav halklarına karşı Macarlar ve Lehlerle birlikte terörün en kararlı kullanımı neticesinde devrimi muhafaza edebiliriz. Devrim düşmanlarının nerede yoğunlaştığını (Rusya ve Avusturya'nın Slav bölgeleri) biliyoruz ve hiçbir süslü ifade, bu ülkelerin müphem demokratik geleceği konusundaki üstü kapalı hiçbir söz, bizi düşmanlarımıza düşman muamelesi yapmaktan alıkoyamaz."[23]

[23] http://www.marxists.org/archive/marx/works/1849/02/15.htm

"Vay ırkçı vay"! Herhalde böyle tepki verecek bazıları...

Kabalıkla, kestirmecilikle itham edilebilir ama Engels'e 1849 Şubatı'nda bunları yazdıran tam da devrimin çıkarlarıdır. Tarihsel uluslarla, tarihsel olmayan uluslar arasındaki ayrım dahi devrimin çıkarları söz konusu olduğunda silikleşmekte, köklü uluslardan Rusya, "kötücül" bir imparatorluk ve dahası ulus olarak kayda geçirilmektedir!

Engels'in tarzı elbette itici, çok itici. Nefret, teröre övgü... Her şey var! Üstelik onu tıpkı Marx'ın bazı metinlerinde olduğu gibi, gelişmiş ülkelerin barbarları uygarlaştırma yeteneğini gereksiz yere abarttığı, yaklaşmakta olan emperyalizm çağınıysa hafife almakla da suçlayabiliriz. İngilizlerin Hintlileri ileri çektiği, Rusların göçer bazı toplulukların gelişimini hızlandırdıkları açık ama bu sömürgecilere mavi kurdela takmamızı gerektirmiyor herhalde! Haturlayalım, Irak'ın işgalini de böyle gerekçelendirdiler. Bir kısım liberal, "demokrasi öğretilen bir şeydir" diye haçlı seferini alkışlamaktaydı. Devrimci burjuvazinin jakobenler eliyle yayılması tukaka, emperyalist saldırganlık yaşasın!

Bereket liberallerin Engels'ten, Marx'tan bu tür pasajları alıp "emperyalizmin demokrasi seferleri"ni aklayıcı referans olarak göstermelerini engelleyen şeyler de var yazılanlarda: Milliyetçi önyargılar! Engels daha sonraki yıllarda Slavların da devrimci misyonları olabileceğini kabul ederken doğal olarak bu coğrafyanın devrimci dinamiklerine gözünü dikiyor, bu dinamiklerin gericilikle özdeşleştirilen Slav dünyasını başka bir mecraya sokma olasılığını ciddi ciddi düşünüyor. Ancak yine de Marx ve Engels'in bir bütün olarak konuya aşırı "soğuk" yaklaştığını söyleyebiliriz. Ülkeler insanlığa, tarihsel ilerlemeye kattıklarıyla tasnif ediliyor. Devrimci bir perspektifle yaklaşmıyorsanız, buradan emperyalist saldırganlığa mazeret üreterek, geri olanı ahlakçı bir tutumla olumlamaya kalkanlara karşı güçlü argümanlar da çıkarabilirsiniz.

İşçilerin vatanı yoktur!

"Proletaryanın vatanı olmaz!" Gına gelmiş olmalı... Yurtseverliğin,

devrimcilerin dünyasından kapı dışarı edilmesi için bir tanrıya dilekçe vermedikleri kalan liberallerin, Marx'tan hatırladıkları bir avuç önermeden biri bu.

Lakin yanlış hatırlıyorlar!

Bu önermenin kaynağına inmeden de söylenebilecekler var. Belli bir sadeleşmeyle, proletaryanın zincirlerinden başka bir şeyi yoktur zaten... Sermayesi yoktur, çoğunlukla mülkiyetten arındırılmıştır, siyasal iktidarı da yoktur örneğin... Löwy, Roman Rosdolski'ye referansla *"ulusal devlet proletaryaya değil burjuvaziye aittir"*[24] gibi son derece anlamsız, gereksiz bir söz sarf ediyor. Gereksiz, çünkü ulusal devleti bırakın, kapitalist toplumda her tür kurum burjuvaziye aittir. Anlamsız çünkü devlet siyasi iktidarın fethini hedefleyen bir sınıf için her durumda bir "siyaset" konusudur ve ayrıca ulusal ölçek, bu sınıf mücadelelerinin yatağı olduğu için hiçbir biçimde burjuvaziye ait değildir!

İşçilerin vatanı yoktur... *Komünist Manifesto*'da böyle yazıyor. Doğrudur.

Doğrudur da, *Manifesto*'da gerçekte ne yazıyor?

> "Komünistler ayrıca, vatanı, milliyeti kaldırmayı istemekle suçlandı. İşçilerin vatanı yoktur. Sahip olmadıkları bir şeyi onlardan almak mümkün değildir. Proletarya öncelikle siyasal egemenliği ele geçirmek, kendisini ulusal sınıf konumuna yükseltmek, bizzat kendisini ulus olarak kurmak zorunda olduğu sürece, hiçbir şekilde burjuva anlamıyla olmamakla birlikte, henüz kendisi de ulusaldır."[25]

"İşçilerin vatanı yoktur"u bir böbürlenme konusu olarak öne atanlar ne dediklerini gerçekten bilmiyorlar. Bunun işçi sınıfının yoksulluğunu bir erdem gibi sunmaktan farkı yok. Övünülecek bir şey değildir, bu bir durumdur; "bizim vatanımız yok" diye orta-

[24] Micheal Löwy; Ulusal Sorun, *Emperyalizm ve Küreselleşme*, Yazın yayınları, 2005, çeviren: Nurcan Turhan, s. 9.

[25] Karl Marx-Friedrich Engels; *Komünist Manifesto*, Yazılama Yayınevi, 2011, çeviren: Erkin Özalp, s. 28.

lıkta caka satmak, komünistlerin işi olamaz.

Komünistler, Marx'ın öngördüğünden de uzun bir süreye yayılan kapitalizmin tasfiyesi için, işçi sınıfının kendini bir ulusal sınıf olarak kurmasının yolları üzerinde durmalı. Bu bir anda, iktidar alındığında gerçekleşemez. İşçi sınıfının siyasal iktidar için, sosyalist devrim için mücadelesi, işçi sınıfının bütün bir ulus adına konuşabilme yeteneği kazanma çabasıyla ilişkilidir. Burjuvaziyle, yani ulusun parçası olan sömürücü azınlıkla keskinleşen kavganın bir boyutu, sermayenin ulus adına konuşma yeteneğini azaltmak, onu başkalaştırmak ve meşruiyetini yok etmektir. **Yurtseverlik bir taktik olarak değil, içselleştirilmiş bir nitelik olarak, işçi sınıfının bu doğrultuda en önemli silahıdır.**

Millileştirme kavramı -yani üretim araçlarının bireysel mülkiyet konusu olmaktan çıkarılması, kamu mülkiyetine geçiş, nereden çıktı sanılıyor? İşçi sınıfı iktidarı alır ama üretim araçlarının mülkiyeti işçi sınıfına değil, tüm topluma, tüm ulusa verilir!

Proletaryanın kendini bir ulus olarak kurması, *Alman İdeolojisi*'nde de var: "*... egemen olmak isteyen her sınıf, proletaryanın durumunda söz konusu olduğu gibi, kendi egemenliği bütün eski toplum biçiminin ve bizzat egemenliğin ortadan kalkması anlamına gelecek olsa bile, kendi çıkarını herkesin çıkarıymış gibi gösterebilmek için -ki ilk başta bunu yapmak zorundadır- siyasal iktidarı ele geçirmesi gerekir.*"[26]

Görüldüğü gibi "işçilerin vatanı yok" ezberinin sorumlusu kesinlikle Marx değil. Dolayısıyla komünistlerin Nâzım'ın muhteşem dizelerinden esinlenerek geliştirdiği "Bu memleket bizim" sloganına karşı "bu memleket bizim değil, biz dünyalıyız" demeye getirenler, Marx'ı rahat bırakıp uzaylı referans bulmalılar kendilerine...

[26] Karl Marx-Friedrich Engels; Alman İdeolojisi, Sol Yayınları, 2004, çeviren: Sevim Belli, s. 59.

-III-
Emperyalizm merkeze yerleşiyor

Marx ve Engels'in ulus kategorisiyle ilişkilendiklerini göstermek, hatta biraz zorlayarak onların yurtsever bir pozisyon aldıklarını kanıtlamak için toplayacağımız delillerin hepsi Marx'ta "emperyalizm" olgusunun eksikliği nedeniyle bizi sıkıntılı bir yola sürüklüyor. Daha önce vurguladığımız gibi, gelişmiş bazı merkezlerin kapitalist gelişimi hızlandırıcı müdahaleleri, devrimci dönüşümlerin önünü açıcı bir etmen olması bağlamında Marx tarafından olumlanırken, uzak olmayan bir gelecekte devrim stratejisinin merkez konularından biri haline gelecek olan emperyalizme karşı mücadele neredeyse hiç hesaba katılmıyordu.

Emperyalizm olgusunun, devrimci mücadele gündemine göreli daha az gelişmiş bir coğrafyadan, Rusya'dan taşınması, başat emperyalist ülkelerdeki işçi hareketinin meseleye itibar etmemesi, ölümcül sorunlar yarattı. Gerçekçi olursak, bu sorunların hâlâ çözülmediğini söylemek durumunda kalırız.

Konu, günümüzün önemli marksistlerinden Wood'un emperyalizm teorileri ile ilişkili olarak *"kapitalizme kapitalist olmayan bir çevre gerekir"* iddiasında somutlanan yaklaşımla çözülmüyor.[27] Azgelişmenin dışsallığı üzerine on yıllar önce süren popüler tartışmalara, geri bıraktırılma teorilerine geri dönmek istemiyorum. Wood'un bütünüyle haksız olduğunu da söylemeyeceğim. Ancak Marx'ın öne çıkardığı, kapitalizmin kendini yayma ve peşinden sü-

[27] Ellen Meiksins Wood; *Marx'a Dönüş*, Kalkedon, 2007, çeviren: Elif Tuncer, s. 11.

rükleme niyeti ile emperyalizmin "geride bıraktırıcı" müdahaleleri arasındaki farka odaklanan bir açıklamanın tatmin edici olmayacağını bilmeliyiz. Üstelik, emperyalist çağda, gelişmiş ülkelerin gerideki ülkelerdeki kapitalistleşme dinamiklerine yalnızca "geciktirici" bir etkide bulunduğu tezi somut gelişmelerle yalanlanmakta. Ayrıca, emperyalizmi kapitalist dünya sistemi içinde tanımlama yeteneğini yitirdiğimiz her durumda, kendimizi çıkışı olmayan teorik ve siyasal açmazların içinde bulacağımız da besbelli.

Uluslararası işçi hareketinin geçmişinde gezinmeye devam ederek bu açmazları daha iyi anlamak mümkün.

İşçi hareketinin merkezinin 1871'de Fransa'dan Almanya'ya geçişi ile birlikte, ezilenlerin yükselen hareketi ile sermayenin yükselen kolu aynı ülkede buluşmuş oluyordu. Fransa farklıydı, 1789'un şiddeti sınıf çelişkilerinin daha erken ve daha sarih bir biçimde birikmesine yardımcı olmuştu. Engels'in *Fransa'da İç Savaş*'a yazdığı önsözde vurguladığı gibi, *"Paris'te hiçbir devrim, proleter bir niteliğe bürünmeksizin patlak vermemişti"*.[28]

Fransız proletaryası, "bir kez iktidara geldikten sonra gericileşen" burjuvaziyle tarihsel hesaplaşmasında bir türlü yeterli gücü toplayamadı. Alman proletaryası ise bu hesaplaşmanın yolunu Alman sermayesinin gelişme ve genişleme sürecinin içine döşemek durumunda kaldı.

Bunun nasıl sonuçlar doğuracağı Marx ve Engels tarafından yeterince anlaşılmadı.

Emperyalist sol havadan gelmedi

Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi, 5 Eylül 1870'de yayınladığı bildiride *"Fransa'nın ve Almanya'nın ortak yararına, barış ve özgürlük yararına, Doğu barbarlığına karşı Batı uygarlığı adına..."* konuşmaktadır.[29]

Batı uygarlığı devrimi, doğu barbarlığı ve karşıdevrimi temsil

[28] Friedrich Engels; *Fransa'da İç Savaş*, (Marx) Önsöz, Sol Yayınları, 1991, çeviren: Kenan Somer, s. 9.

[29] Karl Marx; *Fransa'da İç Savaş*, s. 33.

ediyorsa, uygar dünyada kapitalist sınıfın nasıl barbarlaşacağını, daha da önemlisi uygar dünyanın iki ulusundan birinin diğer ulusun ezilenlerinin celladı olmaya nasıl da hevesleneceğini görmek için bir yıl beklemek bile gerekmedi.

Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin dünyayı tasnifinde bir türlü giderilemeyen bir arıza vardır.

Bundan tam 24 yıl sonra Engels, Paris Komünü'nün yıldönümünde, yeni bir komünün "uygar ülkelerde barış ve mutluluğu gerçekleştirecek" olmasından fazlasıyla sevinçli olduğunu söylemektedir.[30]

Arıza sürmektedir. İşin gerçeği, marksist hareket, kapitalist gelişmenin devrimi yakınlaştırıcı etkisini vurgulamaktan, onun çürümeye başladığı gerçeğine işaret etmeye geçerken gereksiz yere oyalanmış, vakit kaybetmiştir.

Paris Komünü söz konusu olduğunda, Alman işçilerinin Fransız işçileriyle bir türlü istenen etkiye ulaşamayan dayanışması, "uygar dünya" kodlamasına sinen tarihsel hatayı ne yazık ki bertaraf etmemiştir. Unutulmamalıdır ki, "istenen etkiye ulaşmama", biraz da Alman sosyal demokrasisinin Prusya'nın Fransa'yla giriştiği kavgaya çok değil, bir yıl kadar önce pozitif anlamlar yüklemesinin bedelidir!

Daha şimdiden, Marx ve Engels'i bazı başlıklarda çıkmaza sokanın devrimin erken başarısına ilişkin beklentiler olduğunu söylemiş durumdayız. Zaten buna Engels de değiniyor, 1848 devrimlerinin belirleyici ve nihai kavga olduğunu sandıklarını itiraf ettikten sonra "yanıldık" diyor: "*Tarih bizi ve benzer düşünen herkesi haksız çıkardı. Kıta Avrupası'ndaki iktisadi gelişme düzeyinin, kapitalist üretimin ortadan kaldırılması için gereken olgunluktan henüz çok uzak olduğuna açıklık kazandırdı...*"[31]

Engels'in son metinlerinden biridir bu "özeleştiri"nin yer aldığı önsöz. Son ve en önemlilerden biri...

[30] age., s. 142.

[31] Friedrich Engels; *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri,* (Marx) Önsöz, Yazılama Yayınevi, 2009, çeviren: Erkin Özalp, s. 134.

Fransa'da Sınıf Mücadeleleri'ne Önsöz bugüne kadar çok tartışıldı. Zaten ilk basımı sırasındaki tahrifat girişimleri, onun tarihsel değerine ilişkin Kautsky ve arkadaşlarının öngörüsünü göstermekte. Parlamentarizme dönük aşırı iyimser vurguların bütünüyle bu girişimlerin eseri olmadığıysa açık. Bununla birlikte, Engels'in devrim fikrini silikleştiren bir tedricilik merakını hareketimize içkin hale getirdiğini söylemenin büyük bir haksızlık olduğunu ifade etmeliyim. Başka bir çalışma için hazırladığım notlara, Engels'in *Önsöz*'de devrim teorisine çok ama çok önemli katkılar yaptığını eklemiştim. Engels devrimin "meşruiyet" yer değiştirmeleri olmaksızın gerçekleşmeyeceğini en iyi kavrayan kişi olduğunu göstermiştir 1895'te yazdıklarıyla... Arada çok tartışmalı şeyler söylese de...

Asıl tartışılması gerekense, Engels'in 1895 yılında Almanya'daki işçi hareketinin çözmesi gereken karmaşık problemi hâlâ önemsemiyor olmasıdır. Uygar dünya ile barbarların dünyası arasındaki ayrıma ilişkin daha önce söylenenler o kadar baskındır ki, yeni yüzyıla girerken, bu söylenenlerin yarattığı kirlenmeden kurtulmak için konu hakkında **susmak yetmezdi, tersi bir müdahale gerekliydi.** Önsöz, bu sorunun etrafından dolandığı için, bütün zenginliğine karşın sarsak ve etkisizdir.

Üstelik...

1881'de bir başka çarpıcı çalışması olan *İngiliz İşçi Hareketi*'nde "*... az zaman sonra, dünya sanayi merkezi ABD'ye geçecektir. Ve o vakit, İngiltere, elinde kalan sınırlı alanda, birkaç Avrupa ülkesiyle güzel güzel yaşayacaktır*"[32] diyen büyük bir düşünür ve siyaset adamının Almanya'nın uluslararası yönelimleri ile emek-sermaye çelişkisi arasındaki ilişki konusunda daha cesur değerlendirmeler yapmamasını anlayabilmek gerçekten de zor. Çünkü, Engels, İngiltere'nin emperyalist hiyerarşinin zirvesini kaptıracağı kehanetinde bulunduktan sonra, bu gerilemenin İngiliz işçi sınıfının kendi geleceğini İngiliz sermayesiyle ortaklaştırmaktan

[32] Friedrich Engels; *İngiliz İşçi Hareketi*, Yücel Yayınları, 1976, çeviren: Şemsa İlkin, s. 74.

vazgeçireceğini umduğunu yazıyor, "umarız işçi sınıfı o güne kadar eli kolu bağlı beklemesin"[33] ekini yaparak.

Evet, çıkar bağının zedeleneceğini söylemiş oluyor Engels. Nasıl bir çıkar bağı olabilir ki? Hiç kuşku duymayalım, Engels, burada nesnel bir durumdan, İngiliz işçisinin, üzerinde güneş batmayan imparatorluğun başat konumundan nemalandığından söz ediyor. Bu konum sarsılınca, proletarya da kendine gelecektir muhakkak!

Haksız değil...

Ancak aynı yaklaşım neden Almanya'ya taşınmadı, bunu sormak durumundayız.

Öncesine değindik, sıkıntı var Alman işçi hareketinde. Nerede sınıf bakışı geçerli, nerede emperyalist bir zihniyetin izleri hakim oluyor, bunu anlamak zorlaşıyor. Marx ve Engels'in bu konuya yeterince odaklanmaması, bütün açıkladığımız gerekçelere karşın, hiç de iyi olmadı.

Düzeltme hakkını kullanmalılardı. Düzeltilmeyince, böyle devam etti.

1910'da kapitalizmin Avrupalı olmayan versiyonlarındaki iktidarlara da eleştirel davranmalıyız diyen Kautsky -ki burada Japonya ve Türkiye'ye özellikle vurgu yapıyordu- acaba devrimci sınıf perspektifi ile mi hareket ediyordu, yoksa yaklaşmakta olan büyük ve kanlı bir hesaplaşma öncesinde "*canım herkes Alman kapitalizminin yayılma eğiliminden söz ediyor, buna takılmamak gerek, aslolan sınıf çelişkileridir*" mi demek istiyordu? Yani Kautsky sol gösterip, sağ mı vuruyordu?[34]

Emperyalizm olgusunu önemsizleştirmek için "sınıf çelişkileri"ne işaret etmek yeni bir âdet değil demek ki! Emperyalizme karşı mücadeleyi sınıf zeminine taşımayanlarla sınıflardan söz

[33] age., s. 75

[34] Kautsky, Genç Türkleri de içine alan "Avrupalı olmayan burjuva yönetimleri" işaret ederek tam tamına şöyle diyor: "*Onlar proletaryayı sermayeye karşı zafere götürmek için değil, yabancı kapitalizmin yerine, yerli, ulusal sermayeyi koymak için ayağa kalkmışlardır. Bu konuda hiçbir yanılsama beslemiyoruz.*" Kautsky, *Seçme Politik Yazılar*, Kavram Yayınları s. 88.

edip emperyalizmi "ne fark eder" edasıyla hafife almayı deneyenlerin riyakarlık yarışından kim galip çıkar sizce?

İşin gerçeği, Kautsky Alman hareketinin en dipteki örneklerinden değildir. Lenin ünlü *Ne Yapmalı* kitabını Kautsky'den ilham alarak yazmış, onunla uzun süre iletişim halinde olmuştur. "Dönek"lik yakıştırması, biraz da bu hukuk üzerine gelen hayal kırıklığının ürünü olsa gerek. Ancak Kautsky, Alman sosyal demokrat önderler arasında bir ihanet derecelendirmesi yapılsa, orta yerlere demir atar, fazla dikkati çekmezdi. Hiç değilse başkaları gibi, emperyalist batının barbar Asya'ya haçlı seferi düzenlemesi gerektiğini yazmıyordu.

Lenin'e kulak verelim:

> "Emperyalizmi savunmuş olduğu için bir zamanlar partiden atılan, bugünse Almanya'nın sözde 'Sosyal Demokrat' partisinin lideri olabilecek Alman oportünisti Gerhard Hildebrand, Afrikalı siyahlara karşı, 'büyük İslam hareketi'ne karşı, 'Çin-Japon koalisyonu'na karşı 'güçlü bir ordu ve donanma' bulundurmak amacıyla vb., (Rusya'sız) bir 'Batı Avrupa Birleşik Devletleri' kurulmasının avukatlığını yaparak, Hobson'un düşüncesini tamamlamaktadır."[35]

Kimsenin kuşkusu olmasın, Avrupa'da sosyal demokrasinin emperyalizme hizmet sicilinin ilk dosyalarının üzerindeki tarih Birinci Dünya Savaşı'ndan çok daha evveline aittir. Hiç de güçsüz sayılamayacak bir kol, devrimci işçi hareketini yolundan çıkarmak için bir yandan Avrupa dışında gelişmeye başlayan sömürgecilik karşıtı hareketleri etkisizleştirmeye, bir yandan da kendi burjuva sınıflarının sınır ötesi projelerine gerekçe üretmeye çalışıyordu.

Lenin'in işaret ettiği tehlikeli düşünceler, 1910 yılına ait. Yani büyük güçler arasında kanlı bir kapışmanın gelmekte olduğunu hemen herkes fark etmişken...

[35] Vladimir Ilyich Lenin, *Imperialism the Highest Stage of Capitalism*, Progress Publishers, 1978, s. 98.

On yıl kadar öncesine gidelim, Alman kapitalizminin önlenemeyen yükselişinin en fazla hissedildiği dönemlerden birine... Ve sosyal demokratların nelerle iştigal ettiğine bakalım:

> "Alman emperyalizminin Yakın Doğu için verdiği kavgada gösterdiği bu başarı karşısında, Alman sosyal demokrasisinin reformcu unsurları da, 'emperyalizmin kültür misyonu' üzerine övgüler düzmeye başladılar. Örneğin Ernst Frei, '*Sozialistischen Monatsheften*'de (Aylık Sosyalist Dergi) şunları yazıyordu: 'Artık geleceğimizi Okyanus'ta aramaktan vazgeçmeliyiz. Çünkü tüm var olma koşullarımız, yani coğrafi durumumuz bize başka bir yönü gösteriyor, Anadolu'daki ihraç olanaklarına işaret ediyor ve bizi, Alman-Avusturyası'nı Habsburg monarşisinin her milliyetin bulunduğu karmaşık kitlesinden koparıp, bizim Alman devlet birliğimize almaya itiyor.' "[36]

Alman işçi hareketi büyük bir kaynaktır, bu politikalara indirgenemez. Ancak Alman emperyalizmiyle Alman sosyal demokrasisi arasındaki ilişkiler sanıldığından daha derindir de. Ve ne yazık ki, bu konular zaman zaman yoğun bir biçimde tartışılsa bile, köklü bir hesaplaşma yaşanmamıştır hareketin içinde... Alman işçi sınıfının, emperyalist politikalardan faydalanabileceğine ilişkin bir kanaat, hemen bütün hizipleri esir almış, kimse fazlasıyla büyük hale gelen bu partinin kitle tabanından gelecek şoven tepkileri göğüslemeye cesaret edememiştir.

Rosa'lar ve devrimci hizbin diğer liderleri artık dayanamadıklarında, partinin emperyalist yöneticileri de devrimcilere katlanamaz durumdaydı ve iş işten geçmişti!

İşçi hareketinin devrimci olmayan bölmesi emperyalist ülkelerin çıkarlarını savunmayı neredeyse bir ilke haline getirdi. 1919'dan itibaren Kafkaslarda açıktan Alman yanlısı tutum sergileyen menşevik kadrolarla, 2000'lerde Irak işgalini destekleyen Ortadoğulu

[36] Lothar Rathmann; *Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi*, Belge Yayınları, 2001, çeviren: Ragıp Zarakolu, s. 74

hareketler ya da Yugoslavya'nın parçalanmasını bir demokrasi sorunu olarak gösteren Balkan işbirlikçileri, Alman sosyal demokrasisinin uluslararası işçi hareketindeki uğursuz etkisinden bağımsız bir biçimde asla ele alınmamalı.

Emperyalizmle hesaplaşma ve sosyalizm hedefi

Emperyalizm olgusu ile sosyalizm mücadelesi arasındaki bağlantı konusu bugün de kafa karıştırıyor. Bir yanda emperyalizme karşı mücadelenin yakıcılığını gerekçe göstererek sosyalizm mücadelesini askıya almayı tercih edenler, öte yanda ülkenin dönüşümünü merkeze koyarak emperyalist ülkeleri bu dönüşüm karşısındaki konumlanışlarından hareketle değerlendirenler. İkinci kategoriye girenler zaman zaman emperyalist ülkeleri aklamak için sınıfsal kavramları öne çıkartıp anti-kapitalist bir söylem geliştirse de, sosyalizmi ağza almamak konusunda "ulusal" çelişkilerden hareket edenlerle aynı noktada buluşmakta. Özetle, emperyalist merkezlerin dışında kalan birçok ülkede "ilerici hareket", bağımsızlık ekseninde siyaset yapanlarla demokrasi ekseninde siyaset yapanlar olarak saflaşmış durumda. Bizdeki ulusalcı sol ve liberal sol da benzer bir saflaşmanın ürünü.

Kim ne derse desin, bugün demokratikleşmek için batılı emperyalist ülkelerden destek alınabileceği fikrine 19. yüzyıl sosyal demokrat hareketinden referans bulmak hiç de zor değil. Daha önce de vurguladığım gibi, devrimi arayan Marx'a, devrimi satanların büyük bir haksızlığı olsa da, sözünü ettiğim referansların Marx'la bazı noktalardan ilişkilendirilmesi ne yazık ki mümkün.

Bağımsızlık mücadelesi uğruna sosyalizm hedefinin uzaklara ittirilebileceği düşüncesi ise tarihsel kanıtlarını şüphesiz Lenin'den, Üçüncü Enternasyonal geleneğinden toplamaya çalışıyor. Fiili işgaller, kapitalizmin bazı toplumlarda henüz rüşeym halde olması, Sovyetler Birliği'nin her ne pahasına olursa olsun savunulması gibi özgünlükler barındıran bir dönemi bütünüyle piyasanın tahakkümüne girilen bugünün koşullarıyla kıyaslamak zaten anlamsız. Ancak kanıt Lenin olunca, ortaya bir başka sorun daha çıkıyor

sosyalizm kaçkınları için: **Devrimin çıkarları!**

Nasıl devrimi arayan büyük bir ihtilalci olarak Marx, kapitalistleşme ve ileri ülkelerin geri olanları hızlandırıcı müdahalelerinin dünya devrimi yararına olacağını düşünüyorsa, Lenin de bağımsızlıkçı hareketlerle devrime ulaşan işçi sınıfının ittifakının dünya devriminin yararına olacağını vurguluyordu.

Devrime ulaşan elbette Sovyet Rusya'dır.

"*Doğu halklarının bu devrimci hareketinin yalnızca Sovyet Cumhuriyetimizin uluslararası emperyalizme karşı devrimci mücadelesi ile doğrudan birleşerek etkili bir biçimde gelişebileceği, başarılı olacağı bariz bir şeydir*"[37] derken Lenin, **bağımsızlık mücadelesini sosyalizm mücadelesine yaklaştırmak** istiyor, uzaklaştırmak değil!

Sonrasında, devrimin yayılma hızı yavaşlayıp Avrupa'daki devrimci dalga sönümlendiğinde Komünist Enternasyonal'in milliyetçi hareket ve iktidarları batıdan koparmak ve Sovyetler Birliği'ne yanaştırmak için geliştirdiği politika da benzer bir mantıkla değerlendirilmeli... Çok daha ciddi teorik ve siyasi riskler barındırdığı ekiyle...

Bir "zapadnik"[38] olarak Lenin'in batıcı bir perspektifle hareket ederken emperyalist ülkelerin değirmenine su taşımaktan özenle kaçınmasını sağlayan, sosyalizmi "modern zamanlarda" kapitalizme kafa tutabilecek yegane seçenek olarak görmekte tereddüt etmemesiydi.

Lenin ve bolşeviklerin oluşturduğu hattın müzmin muarızı menşeviklerse başka telden çalıyordu:

> "Seçim kampanyalarında kendi sosyalist konumlarına zarar vermeksizin, burjuva toplumun şu ya da bu kanadını bir

[37] Vladimir İlyich Lenin; *Address to the Second All-Russia Congress of Communist Organisations of the Peoples of the East*, Progress Publishers, 1977, sayfa 5.

[38] Zapadnikler: Rusya'da batı-doğu tartışmasında ülkenin yüzünü batıya dönmesi gerektiğini düşünenler. Bolşevikler de, çağdaş işçi sınıfı hareketine verdikleri merkezi rol ve marksist konumlanışları nedeniyle son tahlilde zapadnik sayılıyordu. -yayınevinin notu

> başkasına karşı desteklemeyi, ehvenişer bir politika olarak öğrenmiş bulunuyorlar. Aynı şekilde, savaş zamanında da, kazanması halinde dünya gelişmesine en fazla katkıda bulunacağına inanılan tarafın yanında yer almak durumunda ve zorundadırlar."[39]

Şimdi soralım... 1915 yılına ait bu tutum milliyetçiliğe mi, yoksa liberalizme mi örnek gösterilmeli? Ya da hep söylediğimiz gibi, sınıf uzlaşmacılığı her ikisini de aynı kapıya mı çıkarıyor? Bir başka menşevik Çereteli'nin *"İtilaf Devletleri'yle bağlarımızı koparacak hiçbir şey yapmayacağız... Bizim için yapılabilecek en kötü şey, ayrı bir barış olacaktır. Bu, Rus Devrimi için yıkıcı, uluslararası demokrasi için yıkıcı olacaktır..."*[40] sözlerinde yurtseverliğin kırıntısı bulunabilir mi, yoksa Rus sermayesiyle çirkin bir işbirliğine giderken menşevikleri en iyi tanımlayan, benim hiç sevmediğim **oportünizm** kavramı mıdır?

Lenin'in işçi hareketinin başını beladan kurtarmak için emperyalizm olgusuna odaklanmasını anlamak gerek. İhtiyaç, icat yaratır. Onu emperyalizm üzerine düşünmeye iten, savaşın şifrelerini çözmek, yani büyük kapitalist ekonomiler arasındaki kanlı hesaplaşmanın mantığını bulmak ve göstermek kadar, işçi yığınlarını paralize eden marksizm içi güçlü bir ekolün kolunu kanadını kırmak, bu ekolü besleyen dinamikleri ortaya çıkarmaktı. Savaşla birlikte Lenin'in hareketin içindeki işbirlikçilere karşı ağır ifadeler kullanması, yeri geldiğinde öfkesini tamamen özgür bırakması, emperyalist projelerle işçi hareketinin bazı unsurları arasındaki güçlü ve tarihsel bağları fark etmesinin sonucudur.

Yıllar sonra, devrimde inat eden bir komünist partisinin kongresinde, anti-emperyalist dayanışma ve enternasyonalizmin yerini Avrupalılıkla, dünya vatandaşlığıyla, bireycilik, tüketimcilik ve kozmopolitizmle doldurmak için sistematik çabaların sürdürüldüğünün vurgulanması, bu bağların bugün de gerçek marksistleri

[39] Abraham Ascher; *Rus Devriminde Menşevikler*, Metis Yayınları, 1992, çeviren: Celal Kanat, s. 97.
[40] age., s. 109.

rahatsız ettiğinin küçük bir kanıtı olarak gösterilebilir.[41]

Emperyalizmi unutmamak...

2011 yılına damga vuran en önemli gelişmelerden biri kuşkusuz "Arap Baharı" adı verilen süreçti. Bu süreç, bir dizi Arap ülkesinde yoksul yığınlardan başlayarak orta sınıflara varıncaya kadar geniş bir kesimin açlık, işsizlik, adaletsizlik ve baskılar nedeniyle giderek artan hoşnutsuzluğunu, bu hoşnutsuzluğun sokak hareketlerine ve bazı örneklerde grevlere yansımasını içerdiği gibi, emperyalist merkezlerin ve Türkiye gibi aktörlerin planlı-programlı müdahalesinin de ürünüydü. Ezilenlerin hoşnutsuzluğu yaşananların nesnel alt yapısını büyük ölçüde açıklasa bile, gelişmelerin hiçbir biçimde "devrimci" olarak nitelenemeyecek bazı unsur ve örgütlenmeler tarafından kontrol edildiği de açıktı.[42]

Kimilerine göre, işin içinde emperyalistlerin yetiştirmesi örgütlerin olması, ABD Dışişleri Bakanı'nın Mısır'da "devrim"in sembolü haline gelen Tahrir'de hiç çekinmeden ve "devrim"den birkaç gün sonra gövde gösteri yapması, batılı büyük güçlerin "devrimi selamlaması" pek önemsenmemeliydi. Önemli olan **doğrultu** değil, hareketin kendisiydi, **değişim** isteğinin açığa çıkmasıydı...

Bazı üçkağıtçılar, sürecin anti-emperyalist ögelerden tamamen arındırılmış olmasını, anti-kapitalist bir programın oluşmakta olduğu iddiasıyla önemsizleştirmeye bile çalıştı.

Oysa, cılız kalan bazı girişimler bir yana, "Arap Devrimi" ne emperyalizmi, ne kapitalizmi hedef alıyordu.

[41] Yunanistan Komünist Partisi, *16. Kongre Belgeleri*, s. 20 (İngilizce)

[42] 2011 yılında gelişmelere "devrim" teşhisi konmayacağını soL Portal'da yazdığımda (http://haber.sol.org.tr/yazarlar/kemal-okuyan/ortadoguda-devrim-filan-yok-39646) bazı çevrelerden hakarete varan tepkilerle karşılaşmıştım. Bu tepkiler, teorik ve siyasal açıdan gelişmelere hazırlıksız yakalanmanın ürünü olduğu gibi, alabildiğine karanlık bir dönemde halk hareketlerinden çabuk heyecanlanmak gibi anlaşılabilir bir psikolojiyi de yansıtıyordu. Öte yandan, bizdeki AKP'ci solcular gibi, bütün dünyada, kamuoyunu sol adına aldatmak için kalem oynatan, gerçekleri çarpıtan, ABD'nin kapsamlı bir projesini diktatörlüklerin devrilmesine indirgeyen, sonuçta eşitlik ve özgürlük arayışındaki Arap emekçilerini de kandırmaya yeltenen "kadrolu liberaller"in önemli görevler üstlendiği bir süreçti "Arap Baharı"...

Libya ve Suriye'de olanlar bile utandırmaya yetmedi onları.

Emperyalizm olgusunun küçümsenmesinin, sınıf işbirlikçiliğine götüreceği bir kez daha kanıtlandı.

Buradaki bağlantı yalnızca ekonomik değil... Aynı zamanda siyaset yasaları da işliyor!

Emperyalizm, tekelleşmedir ama aynı zamanda bazı devletlerin tekelleşmeyle birlikte yeniden yapılanarak, uluslararası hegemonyaya yönelmesidir. Dolayısıyla emperyalizm tek başına tekellerin hakimiyeti olarak görülemez, bazı devletlerin uluslararası alanda tekelci bir karakterle hareket edişinden de söz etmek gerekir. Bir başka deyişle, **devlet teorisi olmadan emperyalizm anlaşılamaz.**

Emperyalist aşama, sermaye ihracı, maliyetleri düşürme, yüksek kâr oranları arayışının ürünüdür ama dönemi tek başına bunlar karakterize etmez. Emperyalizm, sermaye ihracına stratejik hedeflerin (son tahlilde ekonomik hedeflerin belirlediği) eşlik ettiği karmaşık bir olgudur.

Doğaları gereği tekelci davranışlar içine giren, rakip devletleri devre dışı bırakmak için askeri güç dahil olmak üzere her yöntemi kullanan emperyalist ülkelerin hegemonya mücadelesinde zaman zaman rasyonel davranabilme yeteneğini yitirdiği ve ekonomik çıkarlarına uyumsuz hamleler yapabildiği bile görülmektedir.

Aynı biçimde uluslararası tekeller de, onların yoğunlaşmış çıkarlarının ifadesi olan emperyalist devlet politikalarından zaman zaman uzaklaşabilmektedir. Örnek olsun, İkinci Dünya Savaşı sırasında önemli Alman şirketleri ABD ile ilişkilerini sürdürmeye devam etmiş, Amerikan yönetimi de bunda bir sakınca görmemiştir.[43] Birinci Dünya Savaşı'nda da Amerikan silah tekelleri Alman savaş sanayisini beslemeye devam ediyordu. Bütün bunlar, emperyalizm olgusunun uluslararası tekellere ve onlar arasındaki rekabete indirgenemeyeceğini gösteren birkaç çarpıcı veri olarak not edilmeli.

Sonuç olarak emperyalizm, tek tek kapitalist ülkelerin serma-

[43] Ernst Haak- Hannes Wunderlich; *Emperyalizm Üzerine Temel Kurslar*, Konuk Yayınları, 1975, çeviren: İsmail Veysel Durualp, Konuk Yayınları s. 75.

ye birikim modellerine ve ekonomi politikalarına ve tekelleşme düzeylerine bakarak anlaşılamaz. Emperyalizm, kapitalist ekonomilerin nicel gelişmelerinin belirlenmiş bir evresinde varacakları uğrak değil, uluslararası sistemin bütünündeki ekonomik, siyasi, askeri ve ideolojik gelişmelerin belirleniminde **az sayıda ülkenin** kazanabileceği bir özelliktir.

Emperyalizm kavramına ilişkin ortaya çıkan tereddütlerin bir nedeni de kuşkusuz Lenin'in *Emperyalizm* çalışmasında konunun siyasi boyutuna yer vermemesidir. Kitabın hemen girişinde yer alan "*sorunun ekonomik olmayan yönleri üzerinde, incelenmeye değer olduğu halde, duramayacağız*"[44] ifadesi, yer yer kendini hissettiren bir eksikliğin Lenin tarafından da fark edildiğinin kanıtı olarak görülebilir.

Eksiklik emperyalizmin en net ve sade tanımına ulaşma çabasında da kendini hissetirir:

> "... emperyalizm, kapitalizmin tekelci aşamasıdır. Böyle bir tanımlama, en önemli olanı kapsardı; çünkü, bir yandan, mali sermaye, az sayıda tekelci çok büyük bankanın tekelci sanayi gruplarının sermayesiyle kaynaşmış banka sermayesidir; öte yandan, dünyanın paylaşılması da, herhangi bir kapitalist devletçe elkonmamış bölgelere engelsiz bir biçimde yayılan sömürge politikasından, tamamıyla paylaşılmış dünya topraklarının tekelci sahiplenişi için uygulanan sömürge politikasına geçişi ifade etmektedir.
> Ancak, en kısa tanımlar, temel noktaları özetledikleri için uygun olsalar da, tanımlanacak olgunun çok önemli bazı özelliklerini dışarda bırakmalarından ötürü, yetersizdirler."[45]

Devamında; "*emperyalizm, tekellerin ve mali sermayenin egemenliğinin kurulduğu; sermaye ihracının belirgin biçimde önem kazandığı; dünyanın uluslararası tröstler arasında bölüşülmesinin başladığı ve yeryüzündeki bütün toprakların en büyük kapi-*

[44] Lenin, *Imperialism*, sayfa. 20
[45] a.g.e., s. 84

talist ülkeler arasında bölüşülmesinin tamamlanmış olduğu bir gelişme aşamasındaki kapitalizmdir"[46] diye yazmaktadır.

Burada emperyalizmin belli ülkelere yakıştırılan bir sıfatın ötesine geçerek, genel olarak kapitalist sistemin bütününü tanımlaması doğal karşılamalıdır. Nihayetinde emperyalist aşama, sistemin tüm unsurları arasındaki ilişki açısından da yeni bir evreyi işaret eder.

Öte yandan Lenin, emperyalizmin **"bir avuç devlete özgü olduğu"nu** ısrarla vurgulamaktadır. Yani, emperyalist aşama, sistemin bütününe rengini çalarken, onun tüm unsurlarına aynı karakteri vermemektedir. Emperyalizm, eşitsiz ve son tahlilde bağımlılık ilişkisi üreten, kaynak transferine dayanan bir sistemdir. Dolayısıyla **herkesin** kendine göre **emperyalist olduğu** tezi **geçersizdir.**

Emperyalizm tanımına "siyaset" nasıl girecek?

Daha önce de vurguladığım gibi Lenin'in emperyalizm çözümlemesi, uluslararası işçi hareketinin başına gelen felaketin maddi altyapısını teşhir etmek, buna ek olarak emperyalist savaşın devrimci olanakları neden daraltmadığını göstermek gibi siyasal kaygıların ürünü olmasına karşın, siyasetin dili ve kavramlarına pek sahip değildi. Bununla birlikte, öne çıkan ekonomik kriterlerin her daim birer gölge fenomen olarak siyasal sonuçlar salgıladığını söyleyebiliriz. Bu anlamda biraz da eseri takip eden 100 yıllık pratiğin ışığında, emperyalizm tarifini siyasal kriterlerle güncelleyebilir, bazı ekler yapabiliriz.

Emperyalizm, aynı zamanda, başka herhangi bir ülkenin rızası ya da yönlendirmesi olmadan ülke dışında askeri operasyon gerçekleştirebilme; başka ülkelerin siyasal iktidarlarına biçim verme, onları yönlendirme; kendi etrafında istikrarlı bir öbek ve ittifak sistemi yaratabilme; bağlı ülkelerdeki sermaye yapısını kontrol edebilme ve bu yapıya müdahale edebilme; statükoyu korumak ya da değiştirmek iradesine sahip olarak dünya ölçeğinde dengeleri oynatabilme yeteneğidir...

[46] a.g.e., s. 84

Görüldüğü gibi, siyasetin diline başvurdukça, emperyalizm tanımının içine "devlet" daha fazla çekiliyor. Zaten Lenin'in çözümlemesinde de aşırı şişen finans sermayesinin burjuvazinin egemenlik aygıtında yol açtığı değişime ilişkin çok fazla şey var.

Ancak burada, burjuva devletiyle burjuvazinin kendisi arasındaki ayrımı bir kez daha hatırlamak durumundayız. Emperyalizm, bu ayrımı ortadan kaldırmıyor, tam tersine "kapitalist devlet"i sermaye sınıfının çıkarları doğrultusunda daha fazla stratejik hesap yapmaya, bu anlamda gündelik ekonomik rasyonalite arayışından uzaklaşmaya zorluyor. Rosa'nın yazılarında özellikle dikkati çeken "tekellerin talimatlarını uygulayan devlet" anlayışı, emperyalizm olgusunu anlamamıza yetmiyor. Hem "uluslararası tekeller" kavramı, -ki bu kavram söz konusu tekellerin "ulusal" renk sahibi olduğu gerçeğini örtmemeli, kapitalizmin ulus-ötesi gereksinimleri uluslararası alanın biricik ve her durumda başat düzenleyicisi olmadığı için ihtiyatla kullanılmalı.[47]

Emeğe karşı kutsal ittifak, it dalaşıyla iç içedir.

Emperyalist devlet, tek başına uluslararası sermayenin gereksinimleri ile hareket edemeyeceği gibi, kendi tekellerinin kâr arayışına her durumda ve doğrudan yanıt vererek de var olamaz. Emperyalizm, ülke sınırları içinde egemen sınıf adına silah ve şiddet tekeline sahip olan devletin bu **sınırları tanımama** kararı alması, bu kararı sistematik bir biçimde uygulayabilme gücüne ulaşmasıdır. İşte bu nedenle emperyalist saldırganlık (şu aralar pek sık rastlandığı gibi) tek başına enerji kaynaklarına el koymayla açıklanamaz; daha doğrusu enerji kaynakları için yürütülen mücadele sözgelimi "Kardak krizi"[48] türü bağlantısız ve anlamsız gelen hesaplaşmalarla iç içe geçer, uluslararası egemenlik kavga-

[47] Zaman zaman ilginç makalelerin yer aldığı Ruthless Criticism adlı sitede, konuyla ilgili bir bölümüne katılmadığım önemli tezler yer alıyor: http://www.ruthlesscriticism.com/rosa.htm

[48] Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan Kardak kayalıkları krizi, bir yanıyla ulus-devlet refleksinin tipik örneğidir, diğer yanıyla emperyalist karakter taşımayan iki ülkenin dahi uluslararası alanda sadece rasyonel hesaplarla davranamayacağının kanıtıdır.

sı göreli özerkliğini ilan ederek, ekonomik olarak takibi güç hale gelebilir.

"Küreselleşme" çağının emperyalizm olgusunu ortadan kaldırmadığının ve de ulus devletin rolünün sürdüğünün en önemli kanıtlarından biri hiç kuşkusuz söz konusu göreli özerkliğin kendini her fırsatta hissettirmesidir.

Almanya'ya geri dönersek...

Daha önce vurguladığım gibi, Marx'ın savaşla ilgili konulardaki taraftarlığı -ki buna ulusal sorunu da dahil edebiliriz, temel olarak Avrupa işçi sınıfının gericiliğe karşı mücadelesinin çıkarları tarafından belirleniyordu. Bu bağlamda Rusya karşıtlığı merkezi önem kazanmış, neredeyse sorgulanmayan bir devrimci görev olarak sabitlenmişti. 20. yüzyıla girildiğinde Alman sosyal demokrasisi bu fikre körü körüne sadık kalarak, Almanya'nın "geliştirici" birim olarak çıkarları ile dünya işçi sınıfının çıkarlarını örtüştürmekte inat ediyordu. Oysa Rusya artık gericiliğin kalesi olmaktan çıkmış, böyle bir işlev için Rus çarlığı fazlasıyla zayıflamış, Rusya'da devrimci hareket olanca zenginliğiyle ağırlığını koymuştu.

Alman sosyal demokrasi milliyetçi, avrupa-merkezci ve emperyalist bir ideolojinin etkisi altındaydı.

Bu etkinin kendini Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte hissettirdiği tezinin hiçbir maddi karşılığı bulunmamaktadır.

Daha öncesine de gideceğiz ama gelin savaştan hemen önce, yüzyılın başlarında, elbette savaşın güçlü sinyallerinin alındığı yıllarda, Alman sosyal demokrasisinin durumuna biraz daha yakından bakalım.

Savaş olasılığı kendini hissettirmektedir. Alman kapitalizmi geriden gelmenin hırsıyla kabına sığamamakta, İngiltere ile Fransa bu yeni rakibi engellemenin yollarını aramaktadır. Taraflar, yani Avrupa'nın emperyalist aktörleri birbirlerini düzeni tehdit etmekle, savaş çığırtkanlığı yapmakla suçlamaya başlamıştır. Bu sırada Alman sosyal demokratları, Marx'ın zaman zaman saplantılı da

olsa, büyük bir inatla başa yazdığı "devrimin çıkarları"nın yerine Alman el çabukluğuyla "saldırganlık" kriterini koyuverdi. Artık gelişmiş batılı ülkelerde sosyal demokrasi savaş karşısındaki tutumunu "kim saldırgan, kim değil"le belirleyecekti.

Kuşkusuz uluslararası hukuk açısından, hatta genel adalet anlayışı açısından mütecaviz bir ülkenin, saldırıya uğrayan ülkeyle aynı kefeye konması mümkün değil.

Ancak emperyalizm, doğası gereği saldırganlık ve barbarlık ürettiğinden ve bundan azade bir emperyalizm düşünülemeyeceğinden, emperyalist güçler arasındaki rekabetin ne zaman sıcak çatışmaya dönüştüğü, bu dönüşümden kimin sorumlu olduğu önemsizleşir, hatta çoğu örnekte bunu saptamak da olanaksız hale gelir.

Komik tarafı Alman sosyal demokrasisi, savaştan epey bir önce, saldırıya uğrayacak tarafı saptamıştı! Daha 1907'de, "*Alman sosyal demokrasisi Alman İmparatorluğu'nu saldırgan savaşlara karşı en az diğer partiler kadar savunacaktır*" diye ilan ettiği için Alman tekellerinden içten bir "aferin" alan Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin kendi partilerindeki radikal devrimci unsurlardan ve sert muhalefet yapan gazetelerden şikayet eden yöneticilerine, Savaş Bakanı Von Einem "*o halde bu editörleri pencereden dışarı fırlatın, yerlerine yenilerini getirin*" diye talimat veriyordu.[49]

Yine de devrimci unsurların etkisizleştirilmesi, kolay, bir anda gerçekleştirilebilecek bir işlem değildi. Aynı yıl Rosa'nın başını çektiği bir grubun çabalarıyla İkinci Enternasyonal, savaşa ilişkin oldukça sağlam bir pozisyon alıyordu örneğin.

Ne var ki, "emperyalizm" olgusu, Enternasyonal'i ve onun merkezinde duran Alman partisini çürütmeye bir kez başlamıştı. Yoğun ve sert iç kavgalarla geçen 1907'de, sömürgecilik üzerine yapılan tartışmalarda, sömürgeci ülkenin sömürgeler üzerinde bazı açılardan olumlu etki yarattığı sonucuna ulaşılmakta, bu ile-

[49] Carl Schorske; *German Social Democracy 1905-1917*, John Wiley and Sons., 1955, sayfa 78.

rici düşünce ve gelişkin sınıf hareketinin varlığı ile gerekçelendirilmekteydi. Direnen kimi unsurlara karşın, Enternasyonal'e bu yaklaşım hakim oldu. Alman Sosyal Demokratlarının ağırlık koymasıyla, Enternasyonal "sömürgeciliği meşrulaştıran" kararlara imza atıyordu![50]

Yurtseverlik tam da bu "sömürgeciliği aklama" operasyonları sırasında Almanlar tarafından özellikle devreye sokuldu. Gericiliğe karşı Alman ulusunun temsil ettiği değerlerin savunulması! Savunan parti, 1912 yılında yüzde 34,8 oy alan, 1914'te 1 milyondan fazla üyeye sahip olan, yayınladığı binlerce gazeteyi yeterli görmeyip "bir de kadınlar için moda gazetesi mi çıkarsak" diye ciddi ciddi tartışan "devlet gibi" bir partiydi.

Lenin'in Birinci Savaş sırasında yurtseverlik kavramından neden nefret ettiğini hâlâ merak ediyor musunuz?

Dünyanın en önemli işçi sınıfı partisi, kanlı bir hesaplaşmanın öngününde, yükselen emperyalist ülke Almanya'yı insan uygarlığı adına savunmak için marksizmi sağından solundan çekiştirmekte, Marx'ın on yıllar önce yazdıklarını profesyonelce istismar etmektedir.

1907 yılında ileri gelen sosyal demokratların ağzından "Alman anavatının savunulması", "anavatanın yalnız bırakılmaması" türünden inciler dökülmeye başladığında bunun Alman işçi sınıfında yaygın bir kirlenmeye yol açmaması nasıl mümkün olacaktı?

Lenin küfretmekte geç bile kalmıştır.

1914 yılında olanlar hiçbir biçimde şaşırtıcı değildir.

4 Ağustos 1914'te, savaş bütçesi oylamasında, Alman partisinin parlamento grubu fire vermemiştir. Bütçeye "evet" oyu vermeyenler, daha önce parti merkezine tavır alan ve zaten "bağımsız" hareket etmeye başlayan milletvekilleridir. Öyle ki, 1919'da Rosa'yla birlikte kafası dik, onuruyla ölen Karl Liebknecht bile, "parti disiplinine uygun" davranmış, evet oyu kullanmıştır. İşin gerçeği, Liebknecht partinin hangi uğursuz misyonun parçası haline geldiğini tam olarak kavrayamamıştır.

[50] a.g.e., sayfa 84

Savaşın emperyalist karakteri iyice belirginleştiği, birbirine rakip emperyalist ülkelerin kanlı bir boğazlaşmaya giriştikleri açık bir biçimde görüldüğü birkaç aylık dönemden sonra Liebknecht tavrını değiştirdi ve Aralık'ta bu kez karşı oy verdi ama iş işten geçmişti. Artık Alman partisini kimse tutamazdı!

"*Savaşı engellemeye çalıştık, bunu beceremedik ama savaşın sorumluluğunu üstlenmiyoruz*" diyorlardı 4 Ağustos'ta savaş çığlıkları atılan Reichtag'da. Ve yeni misyonlarını şöyle tarif ediyorlardı: "*Halkımız ve onun barışçı gelişimi için her şey değilse bile birçok şey, en iyi evlatlarının kanıyla beslenen Rus despotizminin zaferi eliyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Görevimiz bu tehlikeyi bertaraf etmek, uygarlığı (Kultur) ve kendi ülkemizin bağımsızlığını korumaktır.*"[51]

Alman işçi sınıfı, Rus işçi sınıfının çektiği acılardan dem vurularak emperyalist Almanya'nın saflarında medeniyet savaşına katılmaya çağrılıyordu. Bir yerden tanıdık geliyor değil mi? Evet, bu tanıdık ses, 1916 yılında Alman savaş makinesi için işçi sınıfı köle gibi çalıştırılırken, maraza çıkmasın diye "Alman işçileri çar için grev yapmaz" diye buyurmaktaydı.

Tekrar soralım: Lenin 1915'te "yurtsever" sözcüğünü duyduğunda neden çıldırıyordu sanıyorsunuz?

Yalnız Almanya değil, her tarafta, Fransa'da, İngiltere'de aynı terane!

Teorik aklın, entelektüel gelişkinliğin rezilce kullanımı...

Tarih 25 Temmuz 1914. Savaşın patlak vermesinden üç gün önce. Alman sosyal demokratları pek devrimci gözüken savaş karşıtı bir karara imza atıyor, savaş çığırtkanlarını ateşli bir biçimde protesto ediyor, Alman hükümetini, Avusturya üzerindeki nüfusunu kullanarak onu barışa ikna etmeye çağırıyor. Can alıcı nokta ise şu: "*Alman askerinin tek damla kanı bile Avusturya'nın emperyalist kâr hesaplarıyla gözü dönen yönetici grubuna feda*

[51] Edwyn R. Bevan; *German Social Democracy During the War*, George Allen and Unwil Ltd., 1918, s. 21.

edilmemelidir."[52]

Uyanıklığın böylesine ne denir? Alman emperyalizmine toz kondurmamak için, artık kaderini Berlin'e teslim etmiş ve sallanmakta olan bir imparatorluğu hedef tahtasına yerleştirmek, savaştan onun ihtiraslarını sorumlu tutmak iyi fikir doğrusu...

Daha sonra yayınlanan iç yazışma ve anılarda Alman sosyal demokratları arasında "hükümeti savaşta desteklemezsek bizi ezerler" kaygısının yaygın olduğu görülüyor. Ancak siyasette bu bir mazeret herhalde olamaz. Acı olan gerçek şudur ki, Alman sosyal demokratları, bütçe oylamasından ibaret basit bir karar vermemiş, uzun süredir saflarındaki güçlü bir eğilimi açık ve resmi bir tutuma taşımıştır. Öyle ki, bütçe oylamasındaki rezilliğin başka örneklerin yanında pek masum kaldığı bile söylenebilir. Örnek mi? 2 Ağustos'ta "işçi sınıfı partisi" Alman proletaryasına bütün grev ve direnişleri durdurma çağrısı yapıyor. Savaş bütçesi öyle ya da böyle parlamentodan zaten geçerdi ama Alman sosyal demokrat partisinin otoritesi olmaksızın işçi sınıfını kuzu kuzu Alman tekellerine hizmet eder hale getirmek pek mümkün olmazdı. "Eylem yapmayın" komutuna burjuvazinin jesti gecikmiyor: Hükümet bürokrasiye *"sosyal demokratlara karşı polisiye ve adli baskıyı hafifletin"* ricasında bulunuyor.[53]

Bundan böyle sosyal demokratlar sistemin saygın, kabul gören siyasetçileridir; düne kadar kanlı bıçaklı oldukları bakanlarla sıkı fıkı olup, "ulusal çıkarların korunması" konusunda derin tartışmalara gömülebilirler... Hâl böyleyken, Alman İmparatoru da çıkıp "artık parti diye bir şey tanımıyorum" diye müjdeyi patlatabilir. Herkes Alman, herkes vatanseverdir![54]

Bu sıralar Enternasyonal, Alman sosyal demokratlarının da değil, düpedüz Alman emperyalizminin dış politika enstrümanına dönüşmektedir. Ülke içinde işçi sınıfına "oturun oturduğunuz yerde" talimatını geçen Alman Sosyal Demokrat Partisi, İkinci

[52] Carl Schorske; a.g.e., s. 286
[53] a.g.e., s. 292.
[54] Edwyn R. Bevan; a.g.e., s. 24.

Enternasyonal'deki ağırlığını kullanarak başka ülkelerin sosyal demokratlarına baskı yapmaktadır. Örneğin savaşın başlangıcında "pazarlıklarını bitirmediği için" tarafsız kaldıktan sonra İngiltere-Fransa eksenine kaymaya başlayan İtalya'da sosyalistler, Alman yoldaşlarının şantajıyla karşı karşıya kalıyorlar: Ya İtalya'nın tarafsızlığını idame ettirirsiniz ya da...

Ya da Alman sosyal demokratları **İtalyan partisine parayı kesecektir!** Romanya'ya üstelik bu kez Alman hükümeti adına ziyaretlerde bulunmaları da cabası...[55]

Tabii bütün bu rezillik Alman tekellerinin değil de Alman proletaryasının çıkarlarına hizmet anlamına gelmektedir! Savaşın işçi sınıfının ekonomik koşullarında iyileşme sağlayabileceğine ilişkin bir beklentisi bulunmaktadır Alman sosyal demokrasisinin. Eğer işçiler savaş boyunca meşruiyetlerini artırır, ülkeye hizmet ederlerse, savaş sonrasındaki taleplerine kimse karşı koyamaz...[56]

Biraz örtük mü oldu?

O halde açıklığa kavuşturalım. Alman Sosyal Demokrat Partisi, yıllar boyu süren mücadeleler sonucu emekçilerin büyük kazanımlar elde ettiğine inanmaktadır. Bu kazanımların korunabilmesi için **Alman ekonomisinin büyümeye devam etmesi** zorunludur. Yeni pazarlara ulaşmak, hammadde kaynaklarını sağlama almak bu açıdan yaşamsaldır. Almanya'nın silah gücü, Alman ekonomisinin proletaryanın da çıkarlarına uyan ihtiyaçları için geliştirilmelidir.[57]

Konu işçi sınıfının militarizm ile ilişkilendirilmesinden açıldığında "demokratikleşme"den söz etmemek olur mu? Bizde hep sevimli, bilge yüzüyle bilinen August Bebel, Alman sosyal demokrasisinin savaş öncesinde geldiği noktayı çarpıcı biçimde göstermektedir. Bebel'e göre Alman ordusunun güçlenmesi, Alman de-

[55] a.g.e., s. 25.

[56] a.g.e., s. 29.

[57] Kimse bunları açık açık söylemiyor. Ancak dönemin belge ve tanıklıklarına bakıldığında çok sayıda sosyal demokrat liderin böyle düşündüğü açık. Bakınız, Helga Grebing; *History of the German Labour Movement*, Berg Publishers, 1969, s. 87.

mokrasisinin güvencesidir![58]

Yıllar önce Bismarck döneminde *"birer sosyalist olarak Almanya'yı savunacakları"*nı söyleyenlerin var olduğu biliniyor; Almanya'nın dış politikasına açık destek sunacaklarını belirtenler olduğu gibi...

1870'de Prusya-Fransa savaşı da bu bağlamda hatırlanabilir. Birkaç on yıl sonra, aslanlar gibi burjuvalarının yanında dünya çapındaki boğazlaşmaya katılan sosyal demokratların kendi öncüllerinden ilham aldıkları söylenebilse de, emperyalizm çağında çok farklı ve derin bir günah işlediklerini kabul etmek durumundayız.

Hele sosyal demokrat sendika liderleri! İşçi sınıfını emperyalist savaş tuzağına düşürenler en başta onlardı, onların ikna turları olmasaydı Alman proletaryası ciddi zorluklar çıkarırdı, aynı tuzağa düşürülen Fransız ve İngiliz işçilere örnek olur, enternasyonalist bir tavır için cesaret aşılarlardı. Ama hain sosyal demokrat bürokratlar, Alman ekonomisini barbar istilasından koruma adına işçi sınıfını, tekellerin kârı ve kendi huzurları için cepheye sürmekten çekinmediler.

Örnekleri Almanya'dan seçmemin temel nedeni, Alman işçi hareketinin dünya devrimci hareketindeki öncü kol olması, İkinci Enternasyonal'in merkezinde durmasıdır. Yoksa İngiltere ve özellikle Fransa'da sosyal demokrasinin ihaneti asla daha hafif olmamış, onlar da emperyalist savaştaki tiksinti verici pozisyonlarını meşrulaştırmak için türlü taklalar atmışlardır. Almanya'nın müttefiki Osmanlı İmparatorluğu'ndaki **"ezilen uluslar"ın yardımına koşmak**, en temel argümanlarından biridir örneğin!

Al birini vur ötekine...

Oysa dünya devriminin çıkarları emperyalizme karşı ikirciksiz mücadeleden geçer her daim. Birinci Dünya Savaşı'nda bu tutumun ileri kolu, savaşı iç savaşa dönüştürmeye çalışan ve bunu beceren Rus devrimcileri olduysa, savaşla birlikte yeni bir paylaşıma konu olan ezilen halkların emperyalizme karşı uyanışı da bu kola bağlanan ya da bağlanmaya çalışılan bir başka devrimci unsurdu.

[58] Carl Schorske; a.g.e., s. 76.

Bugün işçi sınıfı yurtseverliğine ağız dolu küfürler savuranların ataları, kendi burjuvalarıyla birlikte emperyalist hesaplar yapan Alman ve Fransız sosyal demokratlarıdır.

Emperyalistler, işçi sınıfı hareketine, devrimin ille de gerekmeyeceği inancını mükemmel biçimde besleyen maddi olanaklar sunarken, hareketin modernleşmeci genetiğini özellikle istismar ederek "son tahlilde uygar dünyayı hep birlikte temsil ediyoruz" düşüncesini koz olarak kullandılar. Burjuvalarca iyi kabul görmekten her zaman derin haz duyan sosyal demokrat liderleri tavlamak görüldüğü gibi pek kolay hale gelmişti.

Değişen pek bir şey yok, sosyal demokrasi çok uzun bir süredir sermayenin ana akım hareketlerinden biri, bu sefer solda başkaları aynı yere oynamakta.

Wood, "*Batı aydınları tarihinin sadece işçi sınıfı faaliyetindeki yükselme ve düşüşler tarafından değil, kendi konumu, kendi maddi koşulları, devlet ve sermaye ile ilişkileri tarafından belirlenen bir mantığı vardır*"[59] derken aşağı yukarı benzer bir mekanizmaya işaret etmiş oluyor. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen arefesinde "desteklemezsek bizi keserler" korkusu ile "oyunun parçası olmak bizi ihya eder" uyanıklığı aynı eksende ele alınmalı söz gelimi. Korkuları ve fırsatçılığı etkisizleştirecek, ancak baskın bir devrimci strateji olabilirdi. Ne yazık ki devrimin çıkarları için uygar Avrupa'yı savunma fikri giderek devrimin çıkarlarını "uygar" Avrupa'ya feda etmeye dönüşüverdi.

Ve devrimi çıkarınca Avrupa'dan, geriye uygarlık değil, barbarlık kaldı.

Avrupa solunun devrimden vazgeçmesiyle, onun emperyalizmin dünyasının bir parçası haline gelmesi aynı sürecin ürünüdür.

[59] Ellen Meiksins Wood; Marx'a Dönüş, Kalkedon Yayıncılık, s. 122.

-IV-
Türkiye yurtseverliğe yakışmıyor mu?

"Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'nın en itibarsız olduğu döneme doğmamıştır. İttihatçıların öznel ve nesnel nedenlerle yarım kalan 1908 çıkışı, itibarsızlaşma sürecini kesintiye uğratmış, imparatorluk için yeni bir soluk anlamına gelmişti. İttihat Terakki'nin erken başarısızlığı ve ardından gelen Birinci Dünya Savaşı'ndaki umutsuz tutunma arayışı Osmanlı'nın sonlandırılmasını ne kadar "acil" bir mesele haline getirdiyse, 1918'de emperyalist Almanya'yı bile mağdur durumuna düşüren 'barış anlaşmaları'ndan İstanbul'un payına düşen de Osmanlı'nın savunulmasını o kadar mümkün hale getirmişti."[60]

Osmanlı, Birinci Dünya Savaşı'na katılan imparatorluklar içinde ekonomik açıdan en zayıf, emperyalist projeler karşısında en dayanıksız olanıydı. İlerici dünya, 1908 Devrimi sayesinde ciddi bir kredi açtığı imparatorluğu hiçbir zaman savaşın asli sorumlularından biri olarak değerlendirmedi. Başta İngiltere olmak üzere, büyük güçlerin paylaşım planlarının ayrıntıları ortaya çıktıkça, İttihatçı paşaların ihtiraslarına ilişkin öykülerin etkisi de kayboldu, Osmanlı mazlumlar katındaki yerini pekiştirdi.

Her büyük dönüşüm, bir önceki dönemin **meşruiyet kaybından**

[60] Kemal Okuyan; *Gelenek* 115 http://mlam.tkp.org.tr/makaleler/cumhuriyet-neden-yenildi-kemal-okuyan

yararlanır. Türkiye Cumhuriyeti, meşruiyet kaybını savaş mağduriyeti sayesinde durdurmuş olan Osmanlı'nın mirası karşısında tereddüt geçirmişti. Yukarıda alıntı yaptığım çalışmada vurguladığım gibi, Türkiye Cumhuriyet'i imparatorluk ile hesaplaşmak, onu reddetmekten çok onu unutturmaya yöneldiyse, bu biraz da Osmanlı'nın meşruiyet kaybının belli bir seviyenin altına düşmemesinden kaynaklanıyordu.[61]

İşin gerçeği, devrim cephesinde duranlar, Anadolu coğrafyasındaki "değişim" girişimlerine hep iyimserlikle yaklaşmış, gerek analiz gerek siyaset düzleminde ona iltimas geçmiştir. Sözgelimi, Marx'ın *Türkiye coğrafyasına* bakarken, Rus gericiliği karşısında savunmaya çekilen bir imparatorluk gördüğünü, bu nedenle birçok uluslararası sorunda Osmanlıcı bir tutum aldığını söyleyebiliriz.

Lenin'in ise birden fazla nedeni vardır Osmanlı'ya sevecen yaklaşmak için. *Emperyalizm* kitabında Osmanlı Türkiyesi'nin tamamen sömürgeleşmek üzere olduğunu yazmaktadır.[62] Zaten kategorik olarak başat sömürgeci güçlerle küçüklerini aynı çuvala doldurmaz Lenin: "*Büyük Güçlerin sahip oldukları sömürgelerin yanına küçük devletlerin küçük sömürgelerini de koyduk. Bu sömürgeler, deyim yerindeyse, olanaklı ve olası bir 'yeniden paylaşım'ın nesnesidirler. Söz konusu küçük devletlerin çoğu, kendi sömürgelerini, ganimeti paylaşmak için biraraya gelip anlaşamayan büyük kuvvetlerin çıkar çatışmaları ve sürtüşmelerinden ötürü, elde tutabilmektedir.*"[63] Hiç kuşkusuz burada sömürgeciliğin belli bir ölçeğini mazur gösterme çabası yok. Yine zayıf "sömürücüler"le dayanışma, onlarla empati kurma türünden

[61] Kemalizmin Osmanlı İmparatorluğu'yla köklü bir hesaplaşmaya girdiği iddiasına dayanak olabilecek sayısız örnekten söz edilebileceğini biliyorum. Bununla birlikte, mirasa müdahalenin toplumsal düzlemde gerçekleşmemesi, yalnızca burjuva devrimlerine içerilen klasik korkaklıkla açıklanmamalıdır. Mustafa Kemal'in cumhuriyeti konsolide etmek ve kendi önderliğini tartışılmaz kılmak için yürüttüğü siyasal kampanyaları bir kenara koyduğunuzda Osmanlı reddiyesinin pek zayıf ve örtülü kaldığını kolayca görebilirsiniz.

[62] Vladimir Ilyich Lenin; *Imperialism*, sayfa 76.

[63] age s. 77.

bir niyetle de karşı karşıya değiliz. Gerçek dinamiklerin yakalanması, emperyalizme ilişkin sağlam bir kavrayışın geliştirilmesi ve hata olasılığını mümkün olduğunca bertaraf eden bir siyasal strateji için yazmaktadır Lenin. Bu strateji, Osmanlı'yı düşman kampa yerleştirmemektedir, yerleştirememektedir.

Öncesi de incelenmeye değer.

5 Ağustos 1908'de "*Türkiye'de ordudaki Genç Türkler'in öncülüğünde devrimci hareket zafere ulaştı. Doğru, Türkiye'nin İkinci Nikolas'ı şimdiye kadar ünlü Türk anayasasının restorasyonuyla ilgili verdiği sözlerden sıyırmayı becerdiğine göre, bu yalnızca bir yarım zaferdir, hatta daha azıdır*"[64] değerlendirmesini yapan Lenin, 1912'de Türkiye'deki devrimci gelişmelerden söz etmekte[65], Mayıs 1913'te Asya'da devrimin yayıldığı ülkelere Türkiye'yi de katmaktadır.[66]

Özetle, "devrim" saptaması, 1908 yılına sıkıştırılmış ve hemen akabinde hayal kırıklığı nedeniyle geri alınmış değildir.[67]

Değişik kesitlerden örnekler verdiğim yaklaşımın Lenin'e özgü olmadığını göstermek için, o yıllarda "yol arkadaşlığı"ndan pek söz edilemeyecek olan Trotskiy'den yararlanılabilir. 1908 yılında *Pravda*'da "*Türkiye sultanın despotizmini sarsınca ve halk ülke işlerini kendi ellerine alınca, Avrupalı köpekbalıkları huzursuz oldu*"[68] derken, az sonra üzerinde duracağımız önemli bir konuya işaret etmektedir. Ordunun devrim sürecinde özgürleştirici bir rol üstlendiğini söyleyen bir kez daha bugün "sivil burjuvalara" tapınan kimi aydınların kültü Trotskiy'dir![69] Ve Trotskiy de, konuyu devrim ile karşıdevrim arasındaki mücadele açısından ele almak-

[64] Vladimir Ilyich Lenin; *The Awakining of Asia*, Progress Publishers, 1976, s. 8.

[65] a.g.e., s. 11.

[66] a.g.e., s. 24.

[67] Bütün bu referanslarda "Türkiye" adlandırılmasına, bunun bir kemalizm icadı olduğunu sanan solcularla karşılaştığım için, dikkat çekmek istiyorum. Marx'ın birçok yazısında olduğu gibi, Lenin ve çağdaşı birçok devrimci, belli bir coğrafya için bu adı tercih etmektedir.

[68] Leon Troçki; *Balkan Savaşları*, Arba Yayınları, 1995, çeviren: Tansel Güney, s. 9

[69] a.g.e., s. 14.

ta, Türk devriminin Rus gericiliği tarafından boğulmak istendiğini yazmaktadır: "*Rus otokrasisi, bütün dünyada özgür halkların yeminli düşmanıdır. Kısa bir süre önce, çara bağlı Albay Lyahov, İran Meclisi'ni dağıtmıştır; kuşkusuz çarlık hükümeti ilk uygun fırsatta yeni Türkiye'ye saldırmaya çalışacaktır.*"[70]

Rus marksistlerinin 1908 Devrimi'ni tetikleyen unsurlar arasında 1905 Rus Devrimi'ni saydıklarını da hatırlatalım. Hiç kuşkusuz önemsenmesi gereken bir Selanik bağlantısı var, işçi sınıfının çok uluslu merkezi olarak. Trakya'dan İstanbul'a Bulgar ve Yunan işçilerinin devrimci fikirler taşıdığını da biliyoruz. Ayrıca değişik ulusların bağrında özgürlükçü ve bağımsızlıkçı eğilimlerin 1905 sonrasında sınıf diline daha yatkın hale geldiklerini, toplumsal sorunlara daha geniş bir çerçeveden bakmaya başladıklarını da söyleyebiliriz.

Bütün bunlar, Jöntürk Devrimi'ne kırılarak yansımış olsa bile, 1908 bir devrimci hamle olarak kesinlikle küçümsenmemeli, önde gelen Rus devrimcilerinin, Osmanlı'yı "kurtarma" girişimine ilişkin söyledikleri ciddiye alınmalıdır.

Onlara göre, Jöntürklerin başarısızlığını isteyen emperyalist güçler, ayrılıkçı milliyetçi hareketleri yönlendirerek burjuva devrimini soluksuz bırakmış, İttihatçıları korkutarak onların halkçı olmayan yönelimlere girmesine neden olmuşlardır. Örneğin Trotskiy, Jöntürklerin güçlü merkezkaç eğilimler karşısında aşırı merkeziyetçi politikalara zorlandığını yazmakta[71], "*(Türkiye) eğer böylesine güçlü bir protestoyla karşılık veriyorsa, bunun nedeni, yeni rejime yönelik memnuniyet bildiren uzun bir konuşmalar dizisinden sonra, Avrupa emperyalizminin çıplak pençelerinin tekrar üzerine geldiğini görmesidir*"[72] saptamasıyla İttihatçı paşaların provoke edildiğini ileri sürmektedir.

Jöntürk hareketine ilişkin temelsiz bir iyimserliğin ürünü değil bütün bunlar. Lenin de Trotskiy de, burjuva devrimlerinin sınır-

[70] a.g.e., s. 11.
[71] a.g.e., s. 17
[72] a.g.e., s. 25

larını unutmayacak donanıma sahipti kuşkusuz. Ayrıca emekçi unsuru zayıf olan geri bir coğrafyada, devrimin kısa sürede tıkanacağını da pekala bilmektelerdi. Ama ortada bir gerçek vardı: 1908 Devrimi, başta Ermeniler olmak üzere, Osmanlı halklarında büyük bir coşku yaratmış, imparatorluğun Türk unsuru kitlesel bir dinamiğe yerleşen değişimci bir harekete ilk kez önderlik etmişti. Osmanlı'nın her "modernizasyon" hamlesinde kendi çıkarı için uygun bir zemin gören, bu anlamda batılılaşma çabalarını desteklemekten çekinmeyen İngiliz emperyalizminin elbette yeni bir modernleşme çabası olarak da görülecek 1908 Devrimi'nden hiç hoşnut olmaması, onu durdurmak ya da yolundan çevirmek için fesat peşinde koşması da Rus marksistlerinin gözünden kaçmamıştır.

Öncesi bir yana, emperyalizm çağının hemen başlangıcından itibaren bir oyun alanına dönüşen Türkiye'nin iç dinamiklerine ağır bir baskı uygulanmıştır. Bu gerçekten hareketle, içerideki sınıf mücadelelerini yoksayan ve siyaset zeminini uluslararası ölçekle sınırlayan bir tutumda karar kılmak ilk bakışta mümkün gözükse de, marksist bir perspektifle, bu tutum iki nedenle haklılık kazanamaz. Öncelikle, emperyalist güçlerin lehine sürmekte olan bir ilişkiden kurtulabilmek için o ilişkinin zeminini ortadan kaldırmak zorunludur. Ulusun iç dengelerine, sınıflararası güç ilişkilerine müdahale etmeyen bir "ulusal proje" uluslararası düzlemde negatif bir ilişkinin zincirlerinden kurtulamaz. "Ulusal çıkarları gözetmeyen bir avuç işbirlikçi"nin dışarıda bırakılması da yeterli olmayacaktır. Çünkü uluslararası sistem, "kapitalizm" veri alındığı sürece, **eşitsizlik** üretmeye devam edecektir. Buna ek olarak, marksizm, eğer temel referans olarak alınmaya devam edilecekse, sınıf çelişkilerinden yola çıkar ve her durumda **sömürünün ortadan kaldırılmasına** dönük bir arayışı merkeze koyar.

Bu elementer doğruları tekrarlamamın kuşkusuz bir anlamı var. Türkiye'nin tarihi, bu coğrafyadaki emperyalist projelerin tarihidir aynı zamanda. Dolayısıyla emperyalist projelerin kesintisiz bir biçimde varlığını hissettirmesi, "dış düşman"a odaklanmak için bir

gerekçe haline gelebilir, devrimci bir retorikle sınıf uzlaşmacılığı "bağımsızlıkçı" bir eksene pekala yerleştirilebilir. Oysa bugün 21. yüzyılda ve geriye dönüp baktığımda yorucu 20. yüzyıl pratiğinde, sınıf uzlaşmacılığının çoğu durumda mazereti olmayacağını açıkça görüyor, geleneğimizin bu açıdan bazı sorunlar barındırdığını düşünüyorum.

Öte yandan, aynı tarih, "bizim" egemenlerimize anlayış göstermek için değil, Türkiye'yi dönüştürme mücadelesinde "emperyalizm olgusu"nu bayağı merkezde bir yere çakmak için de kullanılabilir. Sermayeye karşı mücadelenin, emperyalizme karşı mücadelenin güncel gerekleriyle biçimlendirilebileceğinden söz ediyorum.

Yurtseverlik tam da buraya denk düşüyor.

Tekrar olacak, **modern Türkiye'nin tarihi emperyalist projelerin tarihidir** aynı zamanda.

Sosyalist mücadele açısından yurtseverlik, bu nedenle, bir tercih değil, zorunluluktur.

Türkiye'de milliyetçilik: Çürük zemin

Türkiye, milliyetçilikten çok çekti. İşçi hareketinin zayıf düşmesinde milliyetçiliklerin payı oldu elbette. Solun tecritinde milliyetçilik, İslamcılık kadar olmasa da rol üstlendi; başka ulus ve etnik toplulukların baskılanmasında milliyetçilik devreye sokuldu. Milliyetçilik düzenin suçlarını meşrulaştırıcı bir ideolojik zırh olarak da işlev gördü.

Bunlar tamam ama Türk milliyetçiliğini fazla ciddiye almamak gerekiyor. Geç kalmışlıktan, "Türk"ün ontolojisindeki karmaşaya varıncaya kadar bir dizi başlık tartışılabilir kuşkusuz. Benim odaklanmak istediğimse, tam şekillendiği sırada Türk milliyetçiliğine içerilen sakatlıklardır. Türk milliyetçiliği köksüz ve sentetiktir. Doğrudan siyasal otoriteye bağlı ve bağımlıdır.

20. yüzyıla girerken dışişlerinde Fransızca yazışılan, ayrılma eğilimi içinde olan, hatta kopan uluslardan bürokratların önemli görevlerde bulunduğu, Londra büyükelçisi Türkçe bilmeyen bir

imparatorluktan söz ediyoruz.[73]

Sağlı sollu bağımsızlık hareketlerinin yükseldiği bir imparatorlukta merkezde duran ulus reaksiyoner de olsa bir karşı ağırlık oluşturmaya fazla istekli değil. Milliyetçiliğe zemin oluşturacak ticari aktiviteler Türklerin pek ilgisini çekmiyor, ideolojik ve kültürel alanda milliyetçiliğe kan verecek bir zenginlik gözlenmiyor, sanatsal yaratıcılık birkaç örnek dışında sığlık ve ilkellikten kurtulamıyor. Hasta adamı paylaşmak için birbirine çullanan emperyalist ülkelerin tehdidi de milliyetçiliği "gerçek" bir olgu haline getirmiyor.

Birinci savaşta Alman emperyalizmini sığınak olarak gördükten sonra bir milyona yakın insanını (yaklaşık yarısı hastalıktan) yitiren bir ülkede Almancılığın etkisinin hiç kırılmaması bile tek başına milliyetçiliğin fazlasıyla kof olduğunu göstermiyor mu?

Öncesinde, 1887-88 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Ermeni nüfusun özerklik hatta bağımsızlık arayışını tetiklemesi ile birlikte, Müslüman olmayan halklar ama özellikle Ermeniler üzerindeki baskıyı artıran Abdülhamit'in kıyıcılığının bugün İttihatçı Paşaların günahlarınca örtülmek istendiğini biliyoruz. Tarihçiler 1890'lardaki Ermeni kayıplarının sayısına ilişkin 10 binden 300 bine, oldukça farklı rakamlar telafuz ediyorlar. Bir ulusa karşı bu ölçekte saldırılırken "milliyetçilik" yine kendini hissettirmemekte. Hamidiye Alayları'nın Ermenilere dönük operasyonları, bir yandan Türk-Kürt ittifakı üzerinden İslami bir karakter taşımakta, öte yandan Ermenileri ayaklanmaya cesaretlendiren İngiliz ve Fransız müdahalesine karşı Almanya ile işbirliği biçiminde, işbirlikçi ve teslimiyetçi bir nitelik göstermekteydi.

Demek ki, Ermenilere karşı yürütülen kampanyalarda 25 yıllık bir sürede pan-islamizmden turancılığa kısmi bir geçiş gerçekleşirken bile Türk-Kürt ittifakı ile Alman parmağı varlığını koruyor.

Kuşkusuz, sürekli küçülen ve emperyalist ülkelerin tehdidiyle karşılaşan geri bir imparatorlukta geç kalmış bir milliyetçiliğin bağımlı görüntü vermesi şaşırtıcı değil. Aciz Osmanlı egemenlerinin kesintisiz bir biçimde hami arayışında olması, adı sömür-

[73] Esae Cemal Paker; *Kırk Yıllık Hariciye Hatıraları*, Remzi Kitabevi, 2000, sayfa 20.

gecilikle anılan İngiltere-Fransa ikilisinden farklı bir genişleme tarzına mahkum olan Almanya'nın işine gelecekti muhakkak. Şimdilerde ABD yönetimi nasıl kendine bir güzel bağladığı "Türk mucizesi"ni şişirmekte bir sakınca görmüyorsa, Almanya da "yükselen Osmanlı" güzellemeleriyle hem Abdülhamit'in hem de İttihatçıların kalbini fethetmeyi biliyordu.

Bugün İslamcıların reel politikerliğine övgüler yağdırdığı Abdülhamit'in Almanya'nın teveccühüne kayıtsız kalmadığı açık. Almanya'nın da saray ile devrimci subaylar arasındaki mücadelede bir süre kararsızlık içine düştüğü, her ikisine de oynamak, her ikisini de kollamak ihtiyacı hissettiği...

Rasyonel emperyalist ülke davranışı budur: **Tek ata bel bağlamamak!**

Birinci Dünya Savaşı'na sürüklenişi İttihatçıların maceracılığına ve devlet adamlığından nasiplenmemelerine bağlayan İslamcı tarihçiler, Almanya'ya mahkumiyetin Abdülhamit döneminde pekiştiğini, dallanıp budaklandığını yazmıyorlar doğal olarak.

Sentetik, köksüz ve işbirlikçi milliyetçiliğin Abdülhamit döneminde biçimlendiğini de:

> "Deutsche Bank'ın Yakın Doğu'ya yayılışı, 'Wilhelmstrasse' ile Sultan Abdülhamit'in gerici despotik rejimi arasında, hem Avrupalı rakiplere, hem de Osmanlı İmparatorluğu içinde Türk olmayan halkların bağımsızlık hareketlerine karşı sürekli olarak sürdürülen sıkı bir işbirliğine yol açtı."[74]

Yıllar sonra Kıbrıs'ta "bağımsızlıkçı" hareketlere karşı İngiliz marifetiyle "Kıbrıs Türkü"nü hatırlayıp milliyetçiliğe yeni bir içerik kazandıran devletimizin ada bölündükten sonra uzun süre "milli politikalar" konusunda İsrailli danışmanlardan fikir alması, siyonizmin Filistin'deki deneyimini Kıbrıs'a taşımaya kalkması da milliyetçiliğimizin genetik yapısına ilişkin epeyce fikir veriyor olsa gerek.

[74] Lothar Rathmann, a.g.e., s. 44

Başka türlü yapamıyorlar. Bir o yana, bir bu yana...

Jöntürklerin 1908'de biraz da Berlin'in Abdülhamit'i kolay kolay harcamama politikasından rahatsız oldukları için, Almanya'dan kısa süreliğine uzaklaşıp, ortaya çıkan eksilmeyi İngiltere yanaşmalığıyla dengelemeye kalkması, milliyetçiliğin boş kaplar teorisine uygun davrandığını gösteriyor. Almanya'nın boşalttığı yere İngilizler doluyor!

Ne ki İngilizler bölmeye angajedir. Almanya ise Osmanlı'ya "sana dokunmayacağım, koruyacağım" diyebilmektedir hâlâ... 1908 Devrimi'nden büyük heyecan duyan Ermenilerin, Almanya karşıtı eylemlere başlaması, Almanya'ya "merkezkaç eğilimleri kendine bağlama olasılığının bulunmadığı"nı hatırlatınca, koruyucu arayan Osmanlı'nın yeni hakimleri yeniden "eski dost"un himayesini hissediverdiler. Zaten, bunun zemini de vardı. Öyle ki, 2. Wilhelm, Jöntürk devriminin Almancı subaylar tarafından yapıldığını bile ileri sürebiliyordu! [75]

Genelkurmay Başkanlığı'nı kendi isteğiyle Alman Bronsart von Schellendorf'a bırakan Enver'den ne beklenir ki! Almanların Turancılığı gıdıklayarak Osmanlı üzerinden doğuya uzanmayı planladığını göremeyecek kadar dünyada olup bitenlerden habersizdir burjuva devrimcileri. Milliyetçilik, bu senaryoların Yusuf Akçura gibilerince teorikleştirilmesiyle ete kemiğe bürünmedi mi bu ülkede? Türk milliyetçiliğinin ayakları yerden kesildikçe, ona acı gerçeği Almanlar burun sürterek göstermedi mi?

Türk milliyetçiliğinin yoğunlukla başka uluslara yönelen "halk düşmanı" politikaları dahi emperyalist ülkelerin, özellikle Almanya'nın cesaretlendirmesi ile icra edebildiği, bu doğrultuda işlenen suçların, aynı zamanda, suça teşvik eden emperyalist merkezlerce Osmanlı'ya (hatta Türkiye Cumhuriyeti'ne) karşı bir şantaj unsuru olarak kullanılması, yönetici sınıfın buna izin verdiği gerçeği neden görmezden gelinir?

Acıklı tarihimizde bunlar var.

"Demokrasi" ve "insan hakları"nın emperyalist ülkeler tarafın-

[75] a.g.e., s. 12

dan en etkili biçimde neden ülkemizde kullanıldığını sormaya hacet var mı?

Burjuvazi böyledir, denip geçilebilir. Korkak, uzlaşmacı, işbirlikçi... Ancak buna giden yol daha uzun ve dolambaçlı olabilir, başka kaynaklara enerji devredebilirdi. Oysa Türkiye'de burjuva devrimi, milli mücadeleyi içine alarak söylüyorum, ancak emperyalist odakların hamiliğe hali kalmadığı noktada ve Ekim Devrimi'nin yarattığı uluslararası iklimde kişilik ve tarihsel değer kazanabildi.

Bu kısmı da önemli elbette... Tarih, öznel niyetlere kurban edilemez. Türkiye'yi cumhuriyete taşıyan süreç, nesnel nedenlerle tarihsel değer taşımaktadır. Biraz da yönetici sınıfına rağmen...

Türkiye'de burjuva devrimi, batıya öykünme, batıyı kıskanma ve batıdan ölçüsüzce korkmak üzerine kurulu. Jöntürklerle kemalistler arasında kayda değer bir ayrım yok bu konuda da... 1878 Berlin Kongresi önemsenir ama bütün bir 19. yüzyıl, Osmanlı'nın batıya dönük çekincelerini keskinleştiren olaylarla dolu. 1856'daki Paris Konferansı'nın batılı büyük güçler arasındaki çekişmenin ürünü geçici bir durum olduğunu fark edildiğinde, bir daha durulmamacasına panik başlamıştı Osmanlı Sarayı'nda. Daha iktidarlarının balayı döneminde, 1908 yılında, Ruslarla İngilizlerin yakınlaşmasından dehşete düşen, tutunacak dal arayan Jöntürklerin durumu da farklı değil.

Milliyetçilik bu **utanç** verici dalgalanmalara doğuyor.

Daha da ilginci, bir batılılaşma-modernleşme projesi olarak da görülmesi gereken bu süreçte, Türk milliyetçiliği, İngiltere ve Fransa'nın bu süreci hiçbir biçimde desteklemedikleri, bu sürecin başarısızlığı için uğraştıkları gün gibi açık olsa da, anti-emperyalist bir karakter kazanamıyor.

Oysa dünyada, örneğin Rusya'da, batılılaşmayı batıdan bağımsız bir eksende savunabilen örnekler var. Örnekleri bırakalım, bolşevizmin geçerken, böyle bir geleneği de sırtladığı ve bir kuruluş stratejisine bağladığı pekala söylenebilir.

Dolayısıyla...

Kemalizmin, "milli mücadele"yi anti-emperyalist bir hatta yer-

leştirmekteki **isteksizliğinde** şaşırtıcı bir yan yok. Türkiye'de milliyetçiliğin kaderi çok öncesinde çizilmişti. Hiç kuşkusuz Ekim Devrimi'nin sarsıcı atmosferinde, ideolojik olarak şark pragmatizminden kopan bir ekip daha farklı bir yönelime zorlayabilirdi burjuva devrimini... Ve burjuva devrimlerinin sınırları belli olduğundan, henüz Türk sermayesi zayıfken, ülkede geleceğe çok şey devredecek bir kırılmanın zemini yaratılabilirdi.

Olmadı. Osmanlı'daki tarz neyse, o devam etti...

Kemalizm ve anti-emperyalizm

Kurtuluş Savaşı'nın antiemperyalist olup olmadığı Türkiye solunun bir büyük meselesidir. Öyle ki, bu adlandırma dahi, "ortada bir kurtuluş olmadığı" iddiasıyla birçokları tarafından benimsenmemektedir. Her ne kadar, emperyalist işgal söz konusu olduğu oranda "kurtuluş"u sorgulamak tuhaf olsa da...

Öte yandan, "kurtuluş"un içinin nasıl doldurulacağı, gerçekten de bir mesele...

Az önce, Türkiye burjuva devriminin tarihsel değerine işaret etmiş, bunun öznel niyetlerin ötesinde, bir gerçeklik olduğunu vurgulamıştım.

Emperyalizmle ilişkiler söz konusu olduğunda da böyle... Sürecin bütünü veri alındığında "milli mücadele"nin önderliğinin emperyalizmle köklü bir hesaplaşma isteği ile hareket ettiğini ileri sürmek, düpedüz hayalcilik. Kanıt diye Mustafa Kemal'den birkaç aforizma aktarıldığı hepimizin malumu! Karşılaştırma ayıp olacak ama, AKP kurmaylarının ve onların kimi kalemşörlerinin de bir dönem ABD ve hatta emperyalizme karşı neler sarf etiklerini hatırlayalım.

Bizim için tarih bu değil!

İşin gerçeği, **Türkiye'de "bağımsızlık savaşı", daha iyi koşullarda bağlanma savaşıdır.**

Osmanlı gerileme döneminde sırtını batılı büyük bir güce dayamayı bir kurala dönüştürmüştü. İttihatçılar bu kuralı bozamadılar, bozmayı düşündüklerini varsayabileceğimiz kısa süre içinde

İngiltere-Fransa ikilisinin neler yapabileceğini görüp korkuyla Almanya'ya yöneldi. İngilizci sivil İttihatçılar dahi, kurala bel bağladıklarından ve İngiltere dostluğunun toprak bütünlüğü konusunda güvence olamayacağını bildiklerinden, Almancı ekole fazla ses çıkaramadı.

Kemalistler ise seçeneksizdir. Tutunacakları batılı bir ülke yoktu. Almanya yenilmişti, yeni dünya düzeni yükselişe geçen ABD ile İngiltere-Fransa ikilisi tarafından şekilleniyordu.[76] Ve o yeni düzende Türkiye'ye bir yer verilmediği apaçık ortadaydı.

Milli mücadele, bu koşullarda, yeni dünya düzenine karşı bir isyandan çok, yeni dünyada yer edinme arayışı olarak kurgulandı. Bir güçten sakınmak için bir başka güce sığınma alışkanlığı geçici süreliğine işlemeyecekti, bunun yerine yeni dünya düzenine kafa tutan Sovyetler Birliği'nden yararlanılabilirdi!

Kemalist Türkiye'nin İngiltere'yi Sovyetler Birliği ile korkutarak kendisiyle anlaşmaya ikna ettiğini hemen bütün ciddi tarihçiler kabul ediyor.[77]

Tartışılan bu değil... Tartışılan, bu oyunun tarihte nereye yerleştirileceği...

Kimse, 1917 Ekim Devrimi ve onun ürünü Sovyet Rusya'nın dönemin temel referansı olduğuna kolay kolay itiraz edemez. Dolayısıyla, Anadolu'daki hareketin tarihsel değeri kantara vurulacaksa, ilk ölçülerden biri, Moskova'daki yeni düzendir, onunla mesafedir, ona karşı tutumdur ama en fazla, onu nasıl etkilediğidir.

Yanıt olabildiğince nesnel bir biçimde verilmelidir.

Önce belirsizlik teorisinden kurtulalım.

Nedir belirsizlik teorisi?

---

[76] Bir ara pek popüler olan Amerikan mandacılığı da buraya oturuyor. Mustafa Kemal'in, yakın çevresinde de karşılık bulan bu arayışı açık bir biçimde reddetmesi herhalde büyük bir şans olarak görülmeli. Tamam, Mustafa Kemal batı ittifakının bir parçası olmak, İngiltere'yle yakın işbirliğine yönelmek amacındaydı ama aynı zamanda "bağımsız" bir ülke de istiyordu. Bu ikisinin uyumsuzluğunu görememek bir burjuva ihtilalcisi için neredeyse kaçınılmaz değil mi?

[77] Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler*'in ilk iki cildinde bu doğrultuda yoğun bir çaba gösterdi ve bir dizi tuhaflığın düzeltilmesine yardımcı oldu.

Belirsizlik teorisi, kemalist hareketin Sovyetler Birliği ile ilişkilerin seyri ve geleceğine ilişkin kararsızlığına işaret eder ve Mustafa Kemal ile Bolşevikler arasındaki dostluğu sağa sola çekiştirmeye zemin hazırlar. Kimi uğraklarda Ankara-Moskova hattında yoldaşlık hukukunun geçerli olduğunu ileri sürenler güçlerini bu teoriden alır. Kemalizmin bolşevizmle birçok ortak yönü olduğu tezi de burada zikredilebilir.

İşin gerçeği, böyle bir belirsizlikten söz etmek mümkün değildir. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Sovyet Rusya'ya verdiği mesaj kısa sürede netleşmiştir: Anadolu'da kemalizmin temsil ettiği siyasi çizgiden daha ilerisini aramanın bir karşılığı yoktur; bu çizgi sosyalizme alabildiğine mesafelidir; Ankara'nın dostluğu, bu mesafeye, dolayısıyla tercihe saygı duyulduğu oranda mümkündür.

Zaten Lenin ve diğer bolşevik önderlerin Anadolu'da ortaya çıkan yeni iktidarın sınıf karakterine ilişkin değerlendirmeleri açıktır. "Genç Türk burjuvazisi"nin temsilcilerine "dünya devrimi"nin mümessilliğini bahşetmeleri hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Böyle bir beklenti içine hiç girmemişlerdir.

Türk-Sovyet dostluğu, **iki tarafından da mahkum olduğu ve birbirini mahkum ettiği**, fazlasıyla reel politiker bir yaklaşımın ürünüdür.

Birçok açıdan olumlu sonuç vermiştir.

Böyle oldu diye, buradan efsane çıkarmak gerekmiyor. Türkiye'nin "bağımsızlık savaşı", burjuvazinin karakteri konusunda ibret verici derslerle doludur ve bu dersleri iyi çalışmak bugünün de devrimci görevleri arasındadır.

Savaşın yitirilmesiyle ortaya çıkan aşağılayıcı uygulamaların Türkiye'de bir karşı koyuş enerjisi yaratmadığı biliniyor. Halk kitlelerinde ve maddi temelleri henüz oldukça zayıf burjuvazide yaygın bir kabulleniş gözleniyor. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in İngiliz, Fransız, İtalyan askerlerince işgali de öyle büyük bir tepki yaratmıyor. Gürültü, işgale 15 bin Yunan askerinin ortak olmasıyla birlikte kopuyor. Gavurun semirmişini kabul eden Müslüman ahali, sıra zayıf ve Anadolu bağı güçlü "komşu"ya gelince "din, vatan

elden gidiyor"u hatırlıyor! İşin gerçeği, Yunan askerinin, Ege'deki Rumların zenginliğini Türkler aleyhine güçlendireceğinden kaygı duyuluyor.

Doğrudur...

Lakin üzücüdür!

İngilizlerin yönlendirmesiyle işgale Yunan unsuru eklenmeseydi, Türkiye'de bir bağımsızlık hareketinin ortaya çıkmayacağına ya da pek cılız kalacağına ilişkin epey veri var.[78]

Nitekim, Fransızların ve İtalyanların bu duruma tepkisi yalnızca pastaya Yunanlıların da ortak olmasından değil, halkın Yunan işgaline karşı koyacağı endişesinden de kaynaklanıyor.

Öyle hemen mücadeleye atılmak biçiminde olmasa da tepki gecikmiyor. İstanbul'da, Aydın'da, İzmir'de İngilizlerin hesap hatası yaptığını kanıtlarcasına, daha önce görülmedik bir direniş başlıyor.

Dönemin Amerikan komiseri Ravndal'ın ülkesine 18 Mayıs 1919'da geçtiği not yoruma ihtiyaç bırakmıyor: "*Türk üniversite öğrencileri tarafından bugün bir gösteri düzenlenecek. Onlar açıkça Amerikan mandasından yana... İzmir, Yunanlılar dışında başka bir yabancı devlete verilmiş olsaydı Türkler bu kadar tepki göstermezlerdi.*"[79]

Yunan askerlerinin İzmir'e girişi, Mustafa Kemal'i de hem harekete geçmeye zorluyor hem de Yunanlılara odaklanan bir mücadele sayesinde İngilizlerle doğrudan karşı karşıya gelmeme stratejisine kapı aralıyor.

İngilizlerden bağımsız Kürdistan için destek arayan Kürt gruplarının bir bölümünün Anadolu'nun farklı yerleşimlerinde Yunan işgaline karşı protesto gösterilerine katıldığı ve Türklerle birlikte direniş için örgütlendiği de kayda geçiyor.

Milli mücadeleye doğru, bir yandan Türk-Kürt birliği oluşurken, öte yandan işgalci güçler içindeki çelişkiler milli mücadele-

[78] Ayağa kalkma arayışı ve münferit girişimler ile sistematik bir mücadelenin örgütlenmesi arasında bir ayrım yapmak durumundayız.

[79] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006, s. 12.

nin olgunlaşmakta olan önderliğine son derece yaşamsal örtülü müttefikler sunuyor.

Bu kez ABD konsolosu Horton'dan aktaralım: "*Buradaki yabancı koloninin büyük bir bölümünü oluşturan yabancı tüccarlar ve imtiyaz sahipleri, öyle Yunan aleyhtarıdırlar ki, Türkleri Yunanlılara tercih ederler. Bir tek atla çekilen eski püskü arabalardan oluşan İzmir'in tramvay sistemini ya da ortaçağdan kalma ışıklandırma düzenini görenler, Türk Hükümetinin himayesinde kötü hizmetlerini pahalıya satarak zengin olan bu bayların niçin Yunan aleyhtarı olduğunu anlayabilir. Hemen hemen bütün firmalar, Türk ortaklarla ya da Türk memurlarla birlikte çalışarak, büyük kâr sağladıkları ve özel ayrıcalıklardan yararlandıkları için, Doğu'da başlıca ticari rakipleri olan Yunanlıların gelişinden hiç hoşnut olmadılar.*"[80]

İtalyanlar, Türkleri Yunanlılara karşı kışkırtacak kadar rahatsız oluyorlar pastaya talip olan yeni aktörden. Kışkırtmalar direnişe gizli anlaşmalarla silah teminine kadar varacak, işgalci kuvvetler tarafından arananlara bazı İtalyan aileler kucak açacaktır.

Milli mücadele, daha başlarken, işgalci kuvvetlerin bir bölümüyle örtülü bir anlaşma şansını (bu antiemperyalist bir yönelimin güçlenmesininin önüne geçen bahtsızlıklardan biri olarak görülebilir) yakalıyordu. İtalyanlar baştan razıydı, Fransızlar direnişi biraz sınadıktan sonra ikna oldular, geriye İngilizlerin inadının kırılması kalıyordu.

Bu biraz zaman alacaktı. İngilizler, Anadolu'ya ilişkin planlarının radikal biçimde değişmesi için bir neden görmüyordu. Yunanlılara Türk milliyetçiliğini güçlendirecek davranışlardan kaçınmalarını salık verdiler, o kadar. Ancak Yunan işgalinin Kurtuluş Savaşı'nın motoru olduğunu fark edip, Yunanlıların otorite kuramayacağını anladıklarında küçülmüş ama "bağımsız" bir Türkiye'nin İngiltere'nin çıkarlarıyla örtüşeceğini kabullendiler ve Ankara hükümetinin birkaç yıl havada bekleyen elini sıktılar.

Kurtuluş Savaşı, **İngilizleri ikna** savaşıdır!

[80] a.g.e., s. 18.

İngilizleri ikna eden yalnızca Yunanlılara karşı askeri başarı değil, emperyalist savaşa sonradan katılan yükselen güç Amerika Birleşik Devletleri'nin yaklaşımıdır. ABD yönetiminde, Yunan işgalinin ve İngilizlerin tutumunun Türkiye'yi istemeye istemeye Sovyet Rusya'ya yanaştırdığına ilişkin görüş yaygındır. Zaten Eylül 1919 yılında ABD'den gelen heyet Mustafa Kemal ile doğrudan görüşüp Anadolu'da oluşmakta olan hareketin tercihlerine ilişkin açık fikirlere sahip olmuş, istediği güvenceyi almıştı.

ABD'nin Ankara'daki itibarı aradan geçen sürede hemen hiç azalmamış, hatta diğer batılı güçler yıprandığından, artmıştı da...

1920 yılında Yunus Nadi'nin ABD Başkanı Wilson'a "siz bir peygambersiniz" diye mektup yazması, bu Amerikancı iklimin yüz kızartıcı örneklerinden yalnızca bir tanesi.[81]

Görüldüğü üzere, işgale karşı mücadele, dişine göre bulduğu Yunanlılara odaklanmış, diğer işgalci üç emperyalist ülkeyle anlaşma yolları aramış, dışarıdaki emperyalist ABD'nin himayesini hep gözetmiştir. Bu direnişin zayıf ama onu "başarı"ya taşıyan temellerdir.

Öbür taraftan bakıldığında da, Yunanlıların bu işgali sürdürecek güçten yoksun olduğu görülmektedir. Emperyal hayaller, bunu karşılayacak iç dinamiklerden yoksunsa, yıkımdan başka sonuç doğurmaz. Bu açıdan da Mustafa Kemal'in Yunanlılara odaklanan stratejisi alabildiğine rasyoneldir.

Bir kez daha Ankara-Moskova hattı

Kemalistlerin Sovyetlere yakınlaşmasının mantığını da yukarıda özetlenen tablodan hareketle rahatlıkla çözebiliriz. Genç Türk burjuvazisi, emperyalist ülkeleri kendisini hesaba katmayan bir Anadolu projesinden vazgeçirebilmek için bir başka büyük gücün desteğine gereksindi. Bu destek maddi yardımdan ibaret değildi, "yakınlaştıkça" batılılarca daha bariz biçimde fark edilecek olan "komünizm tehdidi"ni somut hale getirmek gibi bir boyutu da vardı. Akıllı bir emperyalist, Mustafa Kemal'in sınırı aşmayacağını

[81] a.g.e., s. 83

kolayca fark edebilirdi ama öte yandan koşullar küçük diplomatik oynamaların büyük sonuçlar yaratmasına yol açacak kadar hassaslaşmıştı. Bir noktadan sonra Mustafa Kemal'in tercihlerinin bile hükmü kalmayabilirdi...

Nitekim bu hassas koşullarda kemalistler belki Anadolu'yu sosyalizmin etkisine ustalıkla kapadılar ama eski bazı İttihatçıların tersine kendi egemenlik alanı olarak görmedikleri Kafkasya'nın bolşeviklerin kontrolüne girmesine büyük bir yardımda bulundular. Bu yardım olmaksızın, Kafkasya'da Sovyet iktidarı bir hayale dönüşecekti.

Sovyetler Birliği'nin Ankara'yı desteklemek konusundaki kararlılığı, başka şeylerin yanı sıra, "bağımsız" ya da aynı anlama gelmek üzere İngiltere'ye bağımlı bir Ermenistan'ın kurulmasının engellenmesi dahil olmak üzere, Kafkaslar'da Sovyet yönetiminin kemalistlerin katkısı olmaksızın asla tesis edilip kalıcılaşamayacağı inancının ürünüdür. Anadolu'nun emperyalistlerden geçici olarak arındırılması, sanıldığı gibi Sovyet hükümetinin mottosu değildir. Sosyalist devrimin batıdaki tıkanmanın hemen ardından doğuya yöneldiği bir evrede, bolşevizmin yumuşak karnına dönüşen Kafkasların sovyetikleştirilmesi yaşamsal bir konu haline gelivermişti. Evet, bolşevikler Anadolu'da sosyalist iktidarın mümkün olup olmadığını sorgulamış ama bunun mevcut siyasal dengeler hesaba katıldığında olanaksızlığını gördükten sonra Ankara'daki yeni iktidar odağını, ehveni şer olduğu için değil, Sovyet Rusya'nın açıklarını kapatmaya yardım edeceğini düşündükleri için desteklemişlerdi.

Bu noktada, Moskova'dakilerin, Ankara'ya Anadolu'da bir iddia taşımadıkları teminatını verirken, daha sonra Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Sovyet Cumhuriyetlerine bölünen Kafkasya'da benzer bir güvenceyi Ankara'dan alarak hareket ettiğini söyleyebiliriz. Mustafa Kemal'in, İttihatçıların tersine, daha "kanaatkar" bir perspektifle hareket ederek, küçültülmüş Türkiye'yi kabullenmesi, Sovyetler'i rahatlatmış ve Ankara'nın menziline girmeyen Kafkasya'da İngiliz (ve menşevik) ağırlığının

kırılması bağlamında Sovyetler-Türkiye ittifakı güven veren bir zemine yerleşmiştir.[82]

1918'de Türkiye'ye katılan üç kent dışında[83], kemalistlerin özellikle yeni ve hızla stratejik değer kazanan Bakü merkezli rekabetten çekilmesi, daha da ötesine geçerek Sovyet iktidarının kurulmasına yardımcı olması, Türk-Sovyet ilişkilerinin sosyalist devrim cephesine en kritik katkısıdır.

İngilizlerin Türkiye tercihine karşın!

Londra, doğal olarak kavganın merkezinde duran Bakü'de İngiliz kontrolü olmayacaksa, bolşeviklerdense kemalistleri tercih etmektedir.

Konuşan yeminli anti-komünist, İngiltere'nin muktedir şahsiyeti Lloyd George'dur: "*Bizim için, Bakü'nün Türklerin elinde olması 'Rus Ayısı'nın elinde olmasından iyidir*".[84]

Nasılsa Türkiye'yi kolay halledebilirler. Sovyet Rusya ise büyük lokma... Böyle düşünmektedirler.

Peki kemalistler, belki de İngilizlerle anlaşmanın yolunu daha erken açacak bir Kafkasya ortaklaşmasını neden istememiş ve neden bolşeviklere yardımcı olmayı tercih etmişti?

Çok basit...

İngiliz emperyalizmini iyi okudular. Anadolu'da başka güvenilir müttefik bulamayacağını anlayıncaya kadar İngiltere'nin eski hesabından vazgeçmeyeceğinden neredeyse emindiler.

Kötü şöhretleri İngilizlere pahalıya patlamış, Sovyet iktidarı Kafkasya'da hızlı ve geriye dönüşü olmayan bir biçimde otorite kuruvermiştir.

---

[82] Milli Mücadele'nin büyük ölçüde İttihatçı kadrolara dayanması, İttihat Terakki paşalarının "cesur" yönelimleri ile Mustafa Kemal ihtiyatlılığı arasındaki farkı ortadan kaldırmıyor. Kafkaslar operasyonunda İttihatçılar başından beri işin içinde oldu, hatta Mustafa Kemal'den önce bu bölgede bolşeviklerle işbirliğine girdi. Ancak onların inişli çıkışlı politikalarına kıyasla Mustafa Kemal'in tarzı bolşeviklere daha fazla güven veriyordu.

[83] 1878 anlaşmasıyla Rusya'ya bırakılan Batum, Kars, Ardahan 1918 Martı'nda Brest'le Türkiye'ye veriliyor.

[84] Bülent Gökay; *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Sıkışan Türkiye*, tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997, s. 34.

Böylelikle, iddia edilenin tersine Sovyetler için kemalistlerle ittifakın ağırlık merkezinin Anadolu değil Kafkaslar olduğunu söylemiş oluyoruz.

Bu kadar da değil...

Sovyetler Birliği'nin Ankara hükümetine ilişkin hesaplarında önemli parametrelerden bir diğeri, Hintli Müslümanlardı. Türkiye'de bir kez milli mücadele başladığı andan itibaren doğunun Müslüman toplumları yüzünü Anadolu'ya dönmüş ve buradan ilham almaya başlamıştı. Hindistan'ın Müslüman olmayan bölmesinde devrimci fikirler yayılıp İngiltere'yi zor duruma düşüren antiemperyalist bir çizgi hızla güçlenirken, Müslümanlar arasında kafa karışıklığı sürmekteydi. Moskova bir yandan Türk komünistlerinden doğunun Müslümanlarına propagandayı yoğunlaştırmalarını isterken, diğer yandan Ankara'nın, Asya kıtasında İngiliz etkisinin kırılmasından ciddi bir rol üstlenebileceğini umuyordu.

O dönem giderek ünlenmeye başlayan Winston Churchill'in, Türkiye'nin Hint coğrafyasındaki etkisine dikkat edilmesi gerektiğini sürekli vurgulaması boşuna değildi anlayacağınız... Çanakkale Savaşları'nda yaşadığı büyük hayal kırıklığının ardından yoğrudu üfleyerek yemeyi öğrenmişti bu büyük siyasetçi.

Dönelim Kafkasya'ya... Birinci Savaş'ın sonlarında bir ara Osmanlı kontrolüne geçen Bakü için verilen mücadelede Sovyetler'in işini kolaylaştıran bir faktör de, İngilizlerin önceliğinin İstanbul olmasıydı. Bu tercihle birlikte İngiltere'nin Mustafa Kemal üzerindeki baskısı artıyor, Sovyetlerin zayıf güney bölmesi biraz olsun rahatlıyordu. İngiltere'ye güvenemeyen, daha doğrusu Londra'nın Anadolu'nun anahtarını son ana kadar vermeyeceğini bilen kemalistler için Kafkasya'nın bolşevizasyonu aynı zamanda Moskova'dan Anadolu'ya silah sevkiyatının sağlama alınması demekti. Bu nedenle İngilizlerle Ankara arasında yürütülen pazarlıklarda "kızılların Kafkasya'da durdurulması" başlığı havada kalıverdi. Türkiye, bağımsızlık karşılığında komünizmi mümkün olduğunca kuzeyde durdurabileceğini hissettirdiği İngiltere'den istediğini, yeni dünyada yer edinme hakkını hâlâ koparamamıştı.

Zaten kemalistlerin Kafkasların bolşevizasyonuna arka çıkmasının başka bir anlamı daha vardı. **Sovyetler, Türkiye'nin Ermeni sorununu kontrol altına alıyordu!**

Başat Ermeni siyasetçiler İngiltere'ye bel bağlayarak ve dönemin devrim cephesinin karşısına geçerek tarihsel bir gölge düşürdüler, on yıllar boyu büyük trajediler yaşayan bu halkın öyküsüne.

İttifaka yönelen bolşevikler ve kemalistler Ermenistan'ı hem ikiye bölüyor hem de zaman içinde Ermenistan adı altında bir Sovyet cumhuriyetinin kurulmasında anlaşarak genç Türkiye'yi rahatlatıyorlardı.

Bu zımni anlaşma meşru mudur?

İngiltere'ye bel bağlayan, **İngiliz himaye ve egemenliğini tercih eden** bir zihniyetten daha meşru olduğu açık![85]

Türk-Sovyet ilişkileri, devrim cephesinin çıkarınadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu da, toplumsal ilerleme yolunda bir sıçrama olmanın ötesinde, yine sözünü ettiğimiz uluslararası devrim cephesinin lehine bir gelişmedir.

Cumhuriyetin tarihsel bir kazanım olduğunu kabul etmemek, tarihsel ilerleme fikrini red ve bir o kadar da Sovyet Devrimi'ni inkardır.

Sovyet iktidarı, Türkiye'deki mücadeleye bakarken, kaçınılmaz bir biçimde Kafkaslar ve Boğazlara odaklanmak durumunda kaldı. Boğazların emperyalist ülkelerce denetiminin önüne geçilmesi, Anadolu'da sonu gelmeyen otorite boşluğuyla değil, İngiltere karşısında eli güçlü bir aktörle mümkün olabilirdi ancak. Bu anlamda bolşeviklerin, Anadolu'da sosyalizan bir iktidar seçeneğinin peşine düşmek için onun zaferinden mutlak anlamda emin olmak isteyeceklerini düşünebiliriz. Dikkatle baktılar ve bunu mümkün görmediler.

Tam da bu noktada, Moskova'daki genç işçi iktidarının

[85] Bugün bazı Kürt siyasetçi ve aydınların, zamanında Anadolu'daki kurtuluş mücadelesine katılmak yerine Kürtlerin Fransızlarla, İngilizlerle işbirliği yapıp, onların himayesinde Kürdistan'ın kurulmasını sağlamamış olmasından hayıflanması, tarihsel tercihlere hangi kritelerle yaklaşılacağı konusunda geldiğimiz noktayı göstermesi açısından hayli ilginçtir.

Anadolu'nun geleceğine ilişkin değerlendirmeler yaparken bu coğrafyadaki aktörlerin kendisiyle mesafesinden çok İngiltere ile mesafesini önemsediğini tekrar tekrar vurgulamalıyız. Örneğin, İzmir ve civarının işgali, buna Yunan ordusunun dahil olması, Sovyetler Birliği açısından "kabul edilemez"dir çünkü söz konusu olan tamamıyla bir **İngiliz operasyonudur**. Yunanlı komünistlerin özellikle 1920'de onbinlerce askerde cisimleşen "biz işgale ortak olmayacağız" duruşu, hareketin iç dinamiklerinin ürünü olsa da, yeni kurulan 3. Enternasyonal'in ve Rus partisinin bu soylu isyanı cesaretlendirdiği de açıktır.[86]

Özetle, Sovyetler Birliği ve bölgenin komünist güçleri, Anadolu'daki mücadeleye, **henüz o mücadele ortaya çıkmadan**, kemalizm o mücadeleye damga vurmadan angaje olmuşlardır. Emperyalizme karşı mücadele yükümlülüğü nedeniyle...

Türkiye'de yurtseverliğin temellerinden söz ediyorduk... Tarihsel koşulların antiemperyalist mücadeleyi bu kadar dayattığı bir başka örnek bulabilir misiniz?

1919'da işbirlikçi İstanbul hükümetinin "direniş" arayışındaki komünistleri tutuklaması, ardından 16 Mart 1920'deki işgalde İngilizlerin aynı anda hem ulusalcıların hem de komünistlerin peşine düşmesi de aynı koşullara denk düşer.

Mustafa Kemal'in Sovyetler Birliği ile işbirliğinde acele etmemesi, fazlasıyla hesapçı davranması, bir şey değiştirmez, kemalistlerin sorunudur bu. Mesele, tarihsel bağlamda ve komünistler açısından, kemalistlerle ittifak arayışına girmek değil, emperyalizme karşı mücadelenin nasıl etkin kılınacağıdır.

1919'da İzmir'in işgalinin direnişi tetiklediğinden söz etmiştik; İngilizlerin ikinci hesap hatası İstanbul'un işgalidir. Mustafa Kemal, İngilizlerin bu meydan okuyuşuna Sovyetlere yakınlaşarak yanıt vermiştir. Yakınlaşma somut karşılığını, kemalist-bolşe-

[86] Balkan Komünist Federasyonu 1920'de Anadolu seferine karşı koyma kararı aldı. KKE (Yunanistan Komünist Partisi) hiç tereddüt etmedi. Partinin Komintern temsilcisi 100 bin firari, itaatsizlik yayan askerden söz ediyor! (Bkz., Bülent Gökay; *Emperyalizm ile Bolşevizm Arasında Türkiye*, s. 170)

vik ittifakının kritik alanında, Kafkasya'da bulmaktadır. Mustafa Kemal'in sözleriyle:

> "Türk hükümeti... Gürcistan... ve Azerbaycan'ı... Sovyet Rusya'yla birliğe zorlama sorumluluğunu kabul eder,... ve yayılmacı Ermenistan'a karşı yapılacak askeri operasyonları üstlenmeye hazırdır."[87]

İstanbul ve İzmir'in hesabı **önce** Bakü'de görülmüştür. İngiltere'nin 10 Ağustos 1920'deki Sevr hamlesi Mustafa Kemal Türkiyesi ile Lenin Rusyası'nı daha da yakınlaştırmıştır. Sovyet iktidarı, sosyalist kuruluşa olanaklar elverdiğince "dost" bir coğrafyada girişmenin peşindeyken, kemalistler "*Türk olmayan bütün unsurları Türk hükümetinden kurtarma politikası*"[88] ile yanıp tutuşan İngiliz emperyalizmini frenleyecek ve masaya oturtacak bir tutamak noktası aramaktaydı.

Birbirlerini buldular.

Birbirleri üzerinden İngiltere'ye **mesaj** verdiler. Ankara, Moskova'ya yakınlaşmayı bir baskı, zaman zaman da bir şantaj unsuru olarak kullandı; bolşeviklerse Anadolu ve Doğu'daki ağırlıklarını İngiltere'yi saldırganlıktan vazgeçirmek için... Carr dahil, birçok tarihçi 1920'nin sonbaharına girerken gerçekleşen Bakü Doğu Halkları Kurultayı'nı Sovyetlerin İngiltere'ye **gözdağı vermek** için örgütlediğini ileri sürerken bütünüyle haksız değil. Bolşevikler, Doğu'da emperyalizme karşı yükselen büyük öfkeyi hem olgunlaştırıp örgütlemek istiyor hem de bu öfkenin sınırlarını ölçmeye çalışıyordu. Öte yandan, batıda durdurulan devrimin şark cephesinde kendine bulduğu yeni müttefik, İngiliz emperyalizmine de kendi sınırlarını göstermek için bir fırsattı.

Zaten Bakü Kurultayı belgeleri ve dönemin tanıklıkları dikkatli bir biçimde incelendiğinde, heyecan ve coşkunun bariz perspektif ve program sorunlarını örtemediği hemen fark edilir.

İkincisi yapılmayan bir kurultay! Deneyimli bolşevik önderlerin

[87] age s. 101
[88] age s. 107

Doğu'daki devrimci yükselişin sınırlarını fazla gecikmeden saptadığını söyleyebiliriz. Bu sınırlar değil mi biraz da Anadolu'daki hareketi olduğu gibi kabul etmelerinin gerekçesi!

Doğal olarak Sovyet-İngiliz ilişkilerinde ortaya çıkan en küçük bir iyileşme dahi Ankara'nın huysuzlaşmasına neden oluyor, çok farklı hedeflerle hareket eden iki genç iktidar aynı dış politika taktiğiyle birbirine el ense çekerken zorlanıyordu.

Ancak bir fark vardı. Kemalist Türkiye, İngiltere'nin ittifak ve onayını ararken; bolşevik Rusya, İngiltere ve genel olarak emperyalizm karşısında pozisyonunu güçlendirmeye çalışıyordu.

Bir diğer farksa Sovyet devriminin çok özgün bir tarihsel kesitte ve geniş bir coğrafyada ortaya çıkan iktidar boşluğunu doldurmaya kalkan bütün aktörleri eleyerek iktidarını pekiştirmesine karşılık, Anadolu'da kemalistleri tehdit eden hatırı sayılır bir gücün şekillenmemiş olmasıydı. İşin gerçeği, Kurtuluş Savaşı İngilizlerin yarattığı siyasal vakumun ürünüydü. İşbirlikçi İstanbul hükumetini silahsızlandırıp kişiliksizleştiren emperyalist İngiltere, Anadolu'nun iyice kontrolden çıkmasına yol açtı. Yunanlıların bu boşluğu kapatacağını düşünmek ise, sömürgeci kafanın en büyük yanılgılarından biri oldu.[89]

Kurtuluş Savaşı, bu boşluğun doldurulması işlemidir. İstanbul'la girdiği ikili iktidar kavgasında Ankara, İstanbul'un işbirlikçiliğinin yanı sıra, onun elinin kolunun bağlanmasından da yararlanmıştır. **İngiltere boyun eğen İstanbul'u sindirmeye çalıştıkça, kafa tutan Ankara'yı rahatlatmıştır.**

Sovyet hükümetinin taşıdığı tarihsel misyon adına Anadolu'da kemalistlerle rekabeti zorlamasının koşullarını ortadan kaldıran, sosyalist seçeneğin zayıflığının[90] yanı sıra Ankara'daki yeni iktidarla boy ölçüşebilecek başka odakların ortaya çıkmamasıydı

[89] İttihatçılar, Çerkes Ethem, hep birlikte bulaştıkları Yeşil Ordu, Karakolcular, komünist fraksiyonlar... Bunlar tek tek ya da ittifak kombinasyonları biçiminde rakip olarak görülebilir. Ancak, hepsi Mustafa Kemal'i merkeze koymakta, bir noktadan sonra onun önderliğini kabullenmekteydi. Tasfiye edilinceye, etkisizleştirilinceye kadar...

[90] Anadolu'da bolşeviklere ve Sovyet iktidarına dönük yaygın sempati ile sosyalist seçeneğin şansı arasında bire bir ilişki kurulmamalı.

da... Birkaç güvenilir kadronun gözlem gücüyle sınadıkları kemalist hareketin İngilizlerle anlaştığı andan itibaren Sovyet Rusya'yla dostluğu unutacağını anlayan bolşevikler, zaman yitirmeden, bu en kötü olasılığı mümkün olduğunca engellemek, engellenmiyorsa geciktirmek için Ankara'yla ilişkileri geliştirmeye baktılar. Savaşın ardından yavaş yavaş istikrara kavuşan yeni düzen batıya yanaştıkça eleştirel tutum alan Moskova'yı fazla ileri gitmekten alıkoyan da Mustafa Kemal'in tartışılmaz otoritesiydi. Bu fren, Komintern'i ve TKP'yi de etkiledi doğal olarak.[91]

1921 anlaşmasının hükümlerini, hemen iki yıl sonra Lozan'da, hem de Sovyetler için en can alıcı konulardan olan Boğazlar başlığında çiğneyen Ankara hükümetinin tümüyle batı blokuna yanaşıp saf tutmasının önüne geçmeye çalışmaktan başka çaresi kalmıyordu bolşeviklerin.

Türkiye ise adım adım yalnızca Sovyet ülkesi ile olan dostluğu değil, kendi bağımsızlığını da elden çıkarmaya karar vermişti bir kere...

İngiltere'nin güç durumdaki Yunanlılara yardım için Türkiye'ye savaş açması durumunda riskleri göze alıp İngiltere'yle silahlı çatışmaya girme planları yapan Sovyet Rusya, dostluğa ihanet eden taraf değildi hiç kuşkusuz. Çanakkale'de iki İngiliz askerinin ölümüyle tırmanan gerilim sırasında Sovyet desteğini açıkça hisseden Türkiye, kısa süre sonra Lozan'da İstanbul ve Çanakkale boğazlarının rejimini emperyalistlerin arzusuna uygun hale getirerek, Moskova'ya Anadolu'nun yakın geleceğine ve cumhuriyet Türkiyesi'nin rotasına ilişkin hayalcilikten tamamen uzaklaşmak için şans da vermiş oluyordu.

Bu denli örselenen bir coğrafyada...

Tekrar olacak, Türkiye Cumhuriyeti, iç dinamikler bir yana, uluslа-

[91] Sovyet iktidarının bakışı ile TKP'nin bakışı elbette aynı olamazdı, olmamalıydı. Mustafa Suphi ve yoldaşlarının bolşeviklerden daha iyimser bir stratejiyi uygulama kararı, tümüyle devrimci ve meşrudur. Konuya ilişkin Aydemir Güler, *Türkiye Sol Tarihinde Yöntem ve Tartışmalar* adlı ufuk açıcı çalışmasında "Sosyalist Maceracılık" adlı bir bölüm açmışır, mutlaka okunmalıdır. Yazılama Yayınevi, 2010, sayfa 94.

rarası saflaşmada devrim cephesinin kucağına doğduğu oranda bu coğrafyada meşruiyet elde etti, yurtseverlik bu doğumdan güç aldı.

Yurtseverliğin pozitif temellerinden biri bu.

Öte yandan ülkemizin emperyalizmin gelişimi ile fazlasıyla koşut bir öyküsü var. Emperyalizm buralarla fazla oynamış, hesaplarında özel bir yer vermiş, coğrafyanın sahibi halkları hiç rahat bırakmamış. Birçok aydının haklı-haksız komploculukla, iç dinamiği ihmal etmekle suçlanması biraz da emperyalizmin neden olduğu aşırı yüklenmenin sonucu. Her taşın altından "dış güç" çıkararak devrimci olunmuyor, öte yandan çok taşın altından çıkıyor bu meret!

Bu koşullarda yurtseverlik olmadan solculuk **eksik** kalır, **hastalık** barındırır.

Operasyon hep çok büyüktü. Şimdilerde daha çok ABD'ye odaklanıyoruz doğal olarak, lakin Almanya'nın hesapları ve müdahalesi, bugünün küresel operasyonlarından hiç de aşağı kalmıyordu Birinci Dünya Savaşı öncesinde.

Rathmann Osmanlı ordusuna Alman subaylarının yerleştirilmesi, Alman silah tekellerinin Osmanlı'ya el atması ve Deutche Bank'ın hem demiryolu hem de silah harcamalarına kredi açmasını Alman emperyalizminin penetrasyonundaki en önemli kanallar olarak gösteriyor.[92] Alışıldığı için basit gelebilir ancak burada Almanya adına büyük cüret var. Tıpkı Ukrayna ile birlikte, Anadolu'ya "fazlalık" Alman nüfusunun yerleştirilmesi projesinde olduğu gibi...[93]

Göç alırken de emperyalizm, göç vermeye niyetlenirken de![94]

---

[92] Rathmann; a.g.e., s. 25

[93] Almanya'nın Anadolu'ya insan yerleştirme planı, Osmanlı'da kuşku ve giderek panik yaratıyor. Hep dediğimiz gibi, tanıdıkları için korkuyorlar emperyalistlerden... Almanya hemen geri adım atıyor ve güvence veriyor İstanbul'a.

[94] ABD'nin, ikinci savaştan sonra Alman devletinin askeri gücünün etki alanını sınırlarken, onun ekonomik gücünün artmasına göz yumması, hatta destek olması yalnızca körlüğün değil, Almanların yüzyılın başındaki yayılmasında genelkurmayın ne kadar büyük bir rol üstlendiğinin iyi bilinmesiyle ilgiliydi. Askeri kontrolün emperyalist rekabet açısından yeterince sigorta oluşturacağını düşündüler ancak Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin yarattığı baskı nedeniyle kapitalist Almanya'nın önünü açmak durumunda kaldılar.

1880'lerin ortasına kadar Osmanlı ile pek ilgilenmeyen Almanya'nın aniden doğu atağına kalkması kapitalizme içkin yasalara tamamen uygun olduğu için şaşırtıcı gelmese de, bu açılımın 20. yüzyıldaki birçok gelişmenin tetikleyicisi olduğu hiçbir zaman akıldan çıkarılmamalı. Birinci Dünya Savaşı'ndaki saflaşma başka nedenler bir yana, Fransız, İngiliz ve Rus egemenlerinin Almanya'nın Doğu ve ağırlıklı olarak Osmanlı politikasından duyduğu rahatsızlığın ürünüdür.

Herkes Enver'le uğraşır durur, oysa Abdülhamit'in diğer emperyalistleri Osmanlı'yı Almanlara açarak dengeleme politikası, rekabeti derinleştirdiği oranda savaşın siklet merkezini de değiştirivermişti. Alman emperyalizminin yayılma isteğinin ilk sınanma noktalarından biriydi Osmanlı ve bu kadar davetkâr olunmasaydı Berlin'e karşı, gelişmeler farklı bir seyir izleyecekti muhakkak...

Sıra, Alman emperyalizmince Osmanlı'ya öğretilip de sonrasında Cumhuriyet döneminde de hatırdan çıkarılmayan bir siyaset yasasından söz etmeye geldi. O ana kadar kendi planlarına en uygun aktörü destekleyip diğerlerini tasfiyeye yönelen İngiliz tarzının tersine Almanlar, geriden gelmenin dezavantajlarının farkında olarak, bütün ihtimalleri gözeterek hareket etti. Emperyalist rekabet kızıştıkça, başat güçlerin hemen tamamı aynı tarzı benimsemek durumunda kaldı, emperyalizm artık tek ata oynamaktan kaçınıyordu.

Epeyce uzun bir süre Abdülhamit'e, özellikle Müslüman olmayan halkların uluslaşma dinamiklerine karşı mücadelede açık destek verip danışmanlık yapan Almanların gün geldiğinde İttihatçı subaylarla ilişki kurması, Türkiye'deki siyasi öznelerin emperyalist ülkeler nezdinde itibar ve sözcülük elde etmek için kıyasıya mücadele etme alışkanlığının milatlarından biri oldu.

Osmanlı yönetimi büyük güçlere güvenmemeyi önceden öğrenmişti. En büyük ders, Rusya karşısında himayesine muhtaç kaldığı İngiltere'nin, imparatorluğun küçülmesinde en az çarlık kadar iştahlı davranmasından çıkarılmıştı.[95] Gerçi İngiltere, ayrılma için

[95] Osmanlı, Rusya'ya karşı İngiltere'nin himayesinin peşinde koşarken elde ettiği

mücadele eden ulusları teşvik konusunda tutarlıydı ve bunu gizlemeye gerek bile duymuyordu. İstanbul'dakilerin anlamak istemediği, **Osmanlı'nın emperyalist dünyada yerinin kalmadığıydı...**

Almanya kartının kullanılması, Abdülhamit'in kaçınılmaz olanı umutsuzca engelleme girişimiydi. Bir noktadan sonra, İngilizlerin dağıtıcı müdahalelerine karşı Almanların korumacı yaklaşımı tercih edilir hale geliyordu.

1908 Jöntürk Devrimi'ne iki emperyalist ülkeden gelen tepkiler de farklı yönlerde gelişti. İngiltere, Devrim'in Osmanlı'yı yeniden yapılandırarak farklı ulusları bir arada tutmasından endişe duydu ve bu (gerçekleşmesi zaten zor olan) seçeneğin bertaraf edilmesi için Müslüman olmayan halklar içindeki nüfuzunu yıkıcı bir biçimde kullanmaya karar verdi. Jöntürk Devrimi'nin Osmanlı halklarında uyandırdığı **iyimserlik** ve bu iyimserliğin burjuva devrimcilerine verdiği **cesaret** ortadan kaldırılmalıydı. İngilizlerin bu hesabı tuttu, köksüz burjuva devrimcileri olarak ufukları zaten sınırlı olan İttihatçılar, sağdan soldan gelen ayrılıkçı müdahalelerden ve özgürlük ortamında serpilmeye başlayan işçi hareketinden paniğe kapılarak "otorite"yi oynamaya yöneldi. Madem büyük güçlerden biri meseleyi kaşıyordu, diğerinin verdiği güvence dikkate alınabilirdi. Can çekişen Osmanlı, bu kafayla Almanya'nın kucağına oturuverdi.

Osmanlı'daki ulusal hareketler, hoşnutsuz Müslüman kitlelerle buluşup ortak kurtuluşa yönelmek ya da bağımsızlık talebini sonuna kadar götürmek ikilemine girdikleri her noktada batılı ülkeler bağımsızlıkçı unsurları teşvik edip, Türk devrimini kuşkularıyla baş başa bırakıyordu.

Özetle, İngiltere İttihat Terakki'yi "halk"la korkutmuş, Almanya ise "halk düşmanlığı"nda akıl hocalığına soyunmuştu!

"toprak bütünlüğü garantisi"nin tamamen değersiz olduğunu, yediği kazıklarla öğrenmişti ama çaresizdi. Yunanistan'ın bağımsızlık sürecinde başı çeken aktörleri Rusya'ya kaptırmak istemeyen İngiltere, bunu diğer ulusal hareketlere her çengel atışında yinelerken Saray'ın çaresizliğinden fazlasıyla yararlandı. Ancak bütün bunların Almanya'nın devreye girmesini kolaylaştırmak gibi, İngilizlerin canını sıkan bir sonucu da oldu.

Ermenileri büyük trajedilere, Kürtleri inkara, Türkleri kişiliksizliğe mahkum eden tarihsel koşulları emperyalistler hazırladı derken ne abartıyor ne İttihatçı paşaları ya da sonrasında kemalizmi aklıyoruz. Lakin gerçek bu, değiştiremeyiz...

Türk milliyetçiliğinin düşünsel referanslarından Turancılığın kendini somut stratejik hesaplara taşıyabilmesi de Alman emperyalizminin dürtüklemesiyle mümkün olmuş, büyük güçlerin tepişmesinden ve sürekli küçülmeden paniğe kapılmış İttihatçı Osmanlısı'nın bir anda Rusya'nın derinliklerine, İngiltere'nin ele geçirdiği "eski topraklar"a sevdalanması Alman yayılmacılığında Osmanlı'ya açılan olanaklarla mümkün hale gelmişti.

Büyük zavallılık...

Oysa Jöntürk hareketi, göreli olarak güçlü bir toplumsallığın üzerinde yükselmiş, birkaç on yıldır sürmekte olan aranışı "devrim" sıfatını hak eden bir eksende toplamayı başarmıştı.

Hareketin mimarları, her zamanki gibi kendilerini bir çağdaşlaşma projesi olarak görüyor ve hakkında ne düşünürlerse düşünsünler İngiltere-Fransa ikilisinde temsil edilen uygarlık kriterlerine öykünüyorlardı. Emperyalizm olgusunu **kavramayıp** sadece **hissettiklerinden**, bu ikilinin Osmanlı'da değişime direnen muhafazakar kesimlere karşı kendilerine açık destek vereceğini sanıyorlardı:

> "Genç Türklerin 1908'deki yeni rejimi, imparatorluğu siyasi ve ekonomik modernleşme ile tazelemeye kalkıştı ancak bu, biraz da büyük güçlerin desteğinin olmamasından kaynaklı kısmi bir başarı elde edebildi."[96]

Emperyalizmin ilgilendiği, modernleşme, çağdaşlık filan değildi apaçık ki...

Londra, İngilizlerde somutlanan batılı değerlere hayran Osmanlı bürokrasisini yüzüstü bırakıyordu. Alman emperyalizmine tesli-

[96] John Lowe; The Great Powers, *Imperialism and the German Problem 1865-1925*, Routledge, 1994 sayfa 21.

miyet tek çareydi!

İttihatçılar gerçekten çaresizdi. Balkan Savaşları, Osmanlı'yı reformlarla kurtarmanın, halkları bir arada tutmanın pek de mümkün olmadığını gösteriyordu. Hemen öncesinde İtalyanların Osmanlı'yı didiklemek için aktive olmasının yarattığı panik yatışmamışken, İttihatçılar kaldıramayacakları bir yükün altında ezilmeye başlamıştı.

Aslında Jöntürk-İttihatçı geleneği imparatorluktan arta kalanı batılılaşarak korumak ve biraz da bu sayede batıdan dağıtıcı darbe gelmesini engellemeye odaklanmıştı. Yakınlaşmanın batıyı teskin edeceği varsayılıyordu! Olmadı... Bu bağlamda, 1908 Devrimi'nin ardının gelmemesi, tek başına burjuva devrimlerinin sınırıyla açıklanmamalı. İttihatçılar, yükselen işçi hareketi ve Müslüman olmayan halkların eşitlik taleplerinden kısa süre sonra paniğe kapıldılarsa, bunda onların **sınıf karakteri** kadar **emperyalist ülkelerin** ağır baskısının da payı vardı. İngiltere, Rusya, Almanya, Fransa birbirleriyle rekabet halinde, burjuva devrimcilerini kaygılandırmak için her şeyi yaptılar. Dolayısıyla İttihatçı geleneğin sınıf karakterine, **halk düşmanlığına** vb. tavır alırken, emperyalist ülkelerin acımasızlığına ve Osmanlı'dan kopuş sürecinde farklı milliyetçi hareketlerin büyük uluslararası güçlerle kurduğu **kirli bağlara** kayıtsız kalmak bir marksiste yakışmaz.

Burada çok özel bir tarihsel kesitten söz ettiğimiz unutulmamalı. Anadolu'daki ulusalcılık, devrimci bir karakter taşırken, aynı zamanda ve onun ötesinde Abdülhamit gericiliğine karşı çıkış anlamında da ilericiydi. Bununla birlikte Osmanlı'da gayrımüslüm bağımsızlıkçı hareketler de, her tür çelişki ve tutarsızlığa karşın tarihsel bir meşruiyete sahip oldular.

Karmaşık, zorluk derecesi çok ama çok yüksek bir dönem ve coğrafya...

Böyle bir ortamda dönemin sosyalistlerinin bir Balkan Federasyonu'yla işin içinden çıkmaya çalışması, farklı vektörlere sahip ulusalcı akımları emek ekseninde bir araya getirme arayışının ürünü olarak görülmeli.

Lakin bu proje, potansiyel unsurların çelişik ve eşitsiz yapısı nedeniyle gerçeklik kazanmadı, kazanamazdı da...
Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve genel olarak burjuva devrimi yargılanırken, bütün bu koşul ve kısıtlar mutlaka hesaba katılmalı.

-V-
Yurtseverlik milliyetçiliğe mahkum mu?

Milliyetçilikten nefret etmek gerekir mi?

Tarihle, tarihe yaslanarak yanıt verebiliriz. 19. yüzyılda, 20. yüzyılın başlarında milliyetçiliğe yaklaşımda "ihtiyat" gerekir. Bugünse, nefret edebilirsiniz.

Çünkü milliyetçilik, herhangi bir tarihsel misyon üstlenemez, o tarihi durdurmak isteyenlerin yardıma çağırdığı bir fren olabilir ancak. "İlerici milliyetçilik" filan artık düpedüz bir aldatmaca olarak görülebilir. Bugün sınıfları ulus temelinde birleştirmeye çalışmak, insanlığın karşı karşıya olduğu saldırıyı gizlemeye dönük bir manevradan başka bir şey değildir. Bu birliğin başka uluslara ya da etnik topluluklara karşı düşmanlık üretmemesi ise ancak bir mucize olabilir. Ulus temelinde ortaklaşmayı hedeflediğin sınıflardan esirgediğin düşmanlığı başkalarına yansıtacaksın!

Peki bu düşman emperyalizm olabilir mi? Bir ulus, emperyalizme karşı (bir avuç işbirlikçiyi dışarıda bırakarak) birleşebilir mi?

Bu soruya yanıt vermek için somut durumun somut analizine gereksinim var. Ancak, bugün kapitalizmin ulaştığı gelişme düzeyinin, herhangi bir coğrafyada milliyetçiliğin emperyalizmle mücadelenin başat ideolojisi haline gelmesini olanaksızlaştırdığını tereddüt etmeksizin söyleyebiliriz.

Evveliyata sahip olmasına ve gelişimindeki karmaşaya rağmen, milliyetçilik burjuvaziye ait bir ideolojidir ve onun antiemperyalist

bir koordinata yerleşmesi her gün daha da güçleşmektedir.

Türkiye'deyse olanaksızdır.

Milliyetçilik, emek-sermaye arasında bir uzlaşı ya da denge hali değildir. Milliyetçilik, emeğin kendi bağımsız kimliğini terk ederek burjuvaziye teslimiyetidir. Ne için? Ulusal çıkarlar için. **Ulusal çıkarların emekten yana tarifi ancak bir işçi iktidarında mümkündür.**

Türkiye'de bu çerçeve mutlaktır.

Dolayısıyla emperyalizme karşı mücadelede "milliyetçiliği" bir tutkal olarak görmek, sol açısından ancak ve ancak bir aldatmacadır.

Ya yurtseverlik? Yurtseverlik de aynı aldatmacanın makyajlanmış versiyonu değil midir?

Birçok ülke ve dönemde neredeyse üst üste yerleştirilerek kullanıldı milliyetçilikle, yurtseverlik. Bu nedenle "ne alakası var" diye sorarak işin içinden çıkılamaz. Burjuvazinin yükseliş döneminde ya da geride bıraktığımız yüzyılın belli kesitlerinde yurtsever bir konumlanış ile milliyetçi bir konumlanış, her ikisinde de genç ve devrimci burjuvazi merkezde durduğu ölçüde birbirine yakınlaşıyor, aradaki ayrım silikleşiyordu. Ancak burjuvazinin bütünüyle gerici bir sınıf haline gelmesi ile birlikte, milliyetçilik temel olarak işçi sınıfını bölmek ve "ulusal" sermayenin rekabet gücünü korumak gibi sermaye açısından iki değerli işlev üstlenir oldu. Birçoklarının sandığının tersine, "milliyetçilik" burjuvazi tarafından terk edilmedi, o sömürücü sınıfın hizmetindeydi her zamanki gibi...

Milliyetçiliği terk edenler (ya da etmesi gerekenler) ise, burjuva devrimleri çağında burjuvaziyle ittifak yapan ya da onun peşinden giden emekçi sınıflardı.

Sonuçta, tarihsel planda, emekçi sınıflar, burjuvaziyle ittifak ederken de milliyetçi değil yurtsever bir pozisyondaydı ama ayrım silikleşmişti. Çünkü, devrimci döneminde burjuva milliyetçiliği, feodal ahmaklığa karşı yurtsever bir karakter taşıyordu.

Dolayısıyla kimi marksistlerin ileri sürdüğü gibi, milliyetçilik

içini burjuvazinin de işçi sınıfının da doldurabileceği bir ideoloji olmadığı gibi, her gün daha da fazla kozmopolitikleşen burjuvazinin işçi sınıfına terk ettiği bir tarihsel kategori de değildi.

İşçi sınıfının kendi ülkesiyle girebileceği ilişki, milliyetçilik değil yurtseverliktir.

Komün dersleri

Konu çok tartışıldı. Tartışanlardan biri kuşkusuz Lenin'di. 1871 Paris Komünü'nün yenilgisi üzerinde dururken, "yurtseverliğin" Komüncülerin zayıf karnı olduğunu ısrarla vurguladı.

Haklıydı bir açıdan... İleriye hamle yapmak için elzem devrimci adımlar konusunda tereddüt etmesi, burjuvazinin bazı kesimlerine ilişkin gerçekçi olmayan beklentilere sahip olması, biraz da Paris Komünü'nün "yabancı bir düşman"a karşı harekete geçmesiyle ilgiliydi.

Komün, Prusya ordularının işgalinden önce, bir sınıf örgütlenmesi olarak kendini hissettirmişti. Ancak bir iktidar aygıtı olarak, işçi sınıfının egemenliğini simgeleyen bir siyasal otorite olarak Paris Komünü'nün ortaya çıkışı, Fransız burjuvazisinin "vatana ihaneti"nin sonucuydu. Yurdu savunmak, bir anda Paris proletaryasının tekeline geçmiş, burjuvaların "silah bırakın" komutunu dinlemeyen işçiler kendilerini tarihsel bir konuma yerleştirmişti.

Evet, Lenin bir yandan haklıydı ama "yurtsever" bir konumlanış olmasaydı, Paris Komünü tarihin "ilk işçi devleti" olma onurunu hiçbir biçimde taşımayacaktı. Eğer bu Komün'ün zayıf noktasıysa, aynı zamanda varlık nedeniydi de...

Marx, başka bir kesitte, 1848 sonrasında ve yine Fransa'da, geçici hükümetin düzenini tehdit eden dış koşullar olmamasını devrim sürecini alevlendirecek, onu ilerilere taşıyacak bir olanaktan yoksunluk biçiminde bu nedenle değerlendirmişti.[97]

İşin aslı, iktidarın bir dış düşman karşısındaki yenilgi ya da teslimiyetinin halk ayaklanmalarına dönüşmesi ya da büyük bir meşruiyet krizi yaratması, devrimler söz konusu olduğunda tipik bir durumdur.

[97] Karl Marx; *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*, a.g.e., s. 23.

Peki Lenin Marx'ın Komün değerlendirmelerinde hiç yeri olmayan "yurtseverlik" eleştirilerini neden gündeme getiriyordu?

Biri Rusya'yla diğeri uluslararası hareketle ilgili iki yanıtı var bu sorunun.

Bolşevikler, 1905 Devrimi öncesinde Çarlık Rusyası'yla her tür "duygudaşlığı" reddeden devrimci bir politika geliştirdi. Aslında bu politika, İkinci Enternasyonal'in Rus İmparatorluğu'nu dünya devriminin önündeki en önemli engellerden biri olarak gören çizgisi ile uyumluydu ama bundan çok daha fazlasıydı. Bolşevikler, işçi sınıfının bağımsız siyasi hattını savunuyor ve bu tavırda milim esnemiyordu.

1905 Rus Devrimi'ni tetikleyen Rus-Japon savaşında bolşevik hareket, her tür tepkiyi göze alarak, lafı eveleyip gevelemeden "Rusya'nın yenilgisi"ni istedi. Yenilginin çarın otoritesini sarsacağını ve devrimci güçlerin önünü açacağını düşünüyorlardı. Öyle de oldu, ilk Rus burjuva devrimi, Japon donanmasının Rus deniz kuvvetlerini hezimete uğratması ile ivme kazandı.

1908 yılına gelindiğinde Çarlık, ilk devrimci darbeyi atlatmış, kendini yeniden yapılandırmış ve ülkede gericilik bir kez daha egemen olmuştu. Dinsel bağnazlıkla, "büyük Rusya" hezeyanları geniş yığınların zihnini bulandırmaya devam ediyordu. Dolayısıyla Lenin, işçi sınıfının ülkenin egemenleriyle her tür işbirliğine, işbirliğini geçtik, duygudaşlığına kuşku, hatta nefret ile bakıyordu. Rusya'da durum buydu.

Uluslararası işçi hareketinde ise hem güncel hem de yakın tarihle ilgili olaylarda "Alman bakışı" ağırlığını sürdürüyordu. Örnek olsun, 1871'den hemen önce, Enternasyonal Fransız sosyalistlerini Almanya ile savaşta "ulusalcı" bir konumlanış içine girmemeleri konusunda uyarıyordu. Uyaranlar arasında Marx da vardı. Bunda bir sorun yoktu belki ama aynı tavsiyenin Alman sosyalistlerine yapılmaması ilginçti. Daha önce yazdığım gibi, "Alman emperyalizmi" 1917'ye kadar uluslararası işçi hareketinde ayrıcalıklardan fazlasıyla yararlanmıştı.

Lenin'in 1908 yılında, henüz Alman işçi hareketi uluslararası

planda "öncü" konumunu sürdürürken, Enternasyonal'in 1870 yılında Fransız sosyalistlerine dönük eleştirilerini önemsememesi mümkün değildi.

Peki ne diyordu Lenin Paris Komünü, daha doğrusu Paris Komünü arefesinde Fransız sosyalistlerinin tavrına ilişkin?

> "Bu iki çelişik amacın -yurtseverlik ve sosyalizm- birarayа gelmesi, Fransız sosyalistlerinin ölümcül yanılgısını oluşturdu." (...) "Ulusal aşağılanmanın sorumluluğunu burjuvazi taşısın! Proletaryanın işi, sosyalizm aracıyla emeği burjuvazi boyunduruğundan kurtarmak için savaşım vermektir."[98]

Lenin sınıf uzlaşmacılığına karşı etkili salvolar yollarken, ondan 36 yıl önce, Komün'den ise kısa bir süre sonra Engels Paris Komünü'nün yaşamına malolan şeyin "merkeziyetçilik ve otorite eksikliği" olduğunu yazıyordu Carlo Terzaghi'ye.[99] Engels'in otorite ve merkeziyetçilik düşmanlığı ile alay ettiği birkaç metinden biriydi bu mektup.

Lenin kendi hesabına haklıydı. Engels de. Zaten Lenin 1917'de bu kez şunları yazmıştı Komün'le ilgili: "Federalizm ilkeleri, anarşizmin küçük-burjuva görüşlerinden kaynaklanır. Marx, merkeziyetçidir."[100]

Merkeziyetçilik... Yurtseverlikle ne ilgisi var?

Şöyle ki, işçi sınıfının bütün bir ulus adına konuşma yeteneği kazanması, devrimci siyasetin zaman zaman ihmal edilen en önemli unsurlarından biri. Jakobenlerden beri gerçek demokrasi ile merkeziyetçilik arasındaki bağlantıyı kavrayan devrimci gelenek, sömürüye son verecek "sonuncu kavga"ya giriştiğinde bir yandan ulusun tek bir ortak çıkarla temsil edilebileceği yanılsamasını ortadan kaldırmak için uğraşırken, bir yandan da işçi sınıfının ulusun bütününü temsil yeteneği kazanmasına çaba harcamaktaydı.

[98] Lenin; *Komün Dersleri*, Sol Yayınları, 1977, çev: Kenan Somer, s. 54.

[99] Marx; *Fransa'da İç Savaş*, s. 154.

[100] Lenin; *Komün Dersleri*, s. 93.

Hiç de çelişkili bir tutum değil!

Burada ulus bir etnisite değildir, daha çok bir siyasal ölçektir. Havadan inmeyen, elbette tarihsel, kültürel, hatta ırksal özellikleri olan, iyi-kötü bir pazar olarak şekillenen siyasi birimlerden söz ediyoruz.

Siyasal iktidarın otoritesi bu ölçekle sınırlıdır. İşçi sınıfı da, devrimin yayılıp yayılmamasından bağımsız olarak bu ölçeği önemsemek, veri almak durumundadır. Yurtsever bir konumlanış olmaksızın bu ölçeğe hitap edemez, dahası iktidarı koruyamazsınız.

Marx *Fransa'da İç Savaş*'ta ne demişti: "Öyleyse Komün, Fransız toplumunun tüm sağlıklı ögelerinin gerçek temsilcisi ve dolayısıyla gerçek ulusal hükümet olduğu kadar, aynı zamanda bir işçi hükümeti ve böylece emeğin kurtuluşunun gözüpek bir savunucusu olarak sözcüğün gerçek anlamında uluslararası bir hükümetti de."[101]

Tüm ulusu, toplumun tüm sağlık ögelerini temsil etmek gibi ifadelerin arkasında işçi sınıfının ulus adına konuşma yeteneği kazanmadan iktidara yerleşemeyeceği gerçeğinden başka ne olabilir ki?

Bu konulara çok kafa yoran Gramsci 1919'da, "devrim, İtalyan toplumunun bütünü için biricik kurtuluş yoludur. Bunalım, ulusal ve uluslararası düzlemdeki çözüm aşamasına ancak, proletarya devleti ele geçirdiğinde girecektir"[102] derken "ulusalcı" ya da "sınıf işbirlikçisi" bir tutum almamaktadır, söylediği tamı tamına şudur: Toplumun bütününe şu ya da bu biçimde kendi otoritesini kabul ettiremeyen, toplumun tümü adına konuşma meşruiyetini elde edemeyen bir devrim zor yaşar.

Okur gülümseyecektir hemen; Gramsci bunu söylemiyor, "devrimin İtalyan toplumunu bunalımdan çıkaracak tek çıkış yolu olduğu"nu ileri sürüyor diye... Doğrudur ve bence yukarıda yazdıklarımla aynı kapıya çıkacaktır.

[101] Marx: *Fransa'da İç Savaş*, s. 154.

[102] Antoni Gramsci: *İtalya'da İşçi Konseyi Deneyimleri*, Belge Yayınları, 1989, çeviren: Yusuf Alp, s. 18.

Ekim Devrimi yine düzeltiyor

Her devrim, hegemonya ve meşruiyet sorununu çözdüğü oranda yol alır.

"Yurt" ile kurulan bağ burada gerçekten de önemlidir.

Hobsbawm Fransız burjuva devriminin zirvesini temsil eten Jakobenler için "ülke sevgilerini, onu reform ya da devrimler yoluyla yenileme isteği ile gösteren yurtseverlerdi" diye yazar.[103] İşin gerçeği Jakobenler, sonrasının sosyalist devrimcileri gibi devrimi yayma ve bütün ulusların özgürlüğünü savunma anlamında "enternasyonalist" bir tutum da alıyordu. Öncülüğü Fransızlarda görseler de... Marx için Almanya'nın konumu böyle değil miydi? Ve bir noktadan sonra Rusya Lenin için?

Sosyalizmle yurtseverlik arasındaki güçlü bağı ilk vurgulayanlardan biri Blanqui'ydi... Böyle yaptığı için Lenin'in son derece yumuşak eleştirilerine hedef de olmuştu üstelik.

Peki Lenin'in kendisi? Lenin hep "yurtseverlik"ten uzak mı durmuştu?

Daha önce de vurguladığım gibi, Lenin Rus İmparatorluğu'nu, Çarlık düzenini hiçbir biçimde meşru görmüyor, iki önemli mesele, uluslar ve tarım meselesi açısından derhal ortadan kaldırılması gereken gerici bir olgu olarak değerlendiriyordu.

Rus işçi hareketinin en büyük meşruiyet kaynağı Çarlığın gayrımeşruluğuydu Lenin için. Bu nedenle sürekli olarak emperyalist rekabetin içinde kendine alan açmaya çabalayan imparatorlukla her tür "duygu bağı"ndan kurtulmaya çalışıyordu. Tam da bunun üzerine, 1914'te, Avrupa'nın gelişmiş merkezlerinde sosyal demokratların ihaneti geldi.[104]

---

[103] Eric Hobsbawm, *Nations and Nationalism since 1780.* Cambridge University Press, 1995, s.87

[104] Kitabın önceki bölümlerinde değindiğim gibi, Lenin ihaneti çok geç fark etti. Alman, Fransız ve diğer marksistlerin kendi burjuvalarının peşinden gitmeleri 1914 yılında radikal bir dönüş sonucu ortaya çıkmamıştı. Lenin, belki de Kautsky'ye duyduğu saygı nedeniyle bu sürecin farkına varamadı ve 1914'teki rezalete büyük bir tepki gösterdi. Tepki aynı zamanda, sınıf uzlaşmacılığına bulunan "yurtsever" kılıfınaydı.

Birinci Dünya Savaşı'nda emperyalist ülkelerin işçi partileri kendi burjuvalarını yüzsüzce destekliyor, bu davranışlarını "yurtseverlik"le gerekçelendiriyorlardı. Lenin tiksinti ile bakıyordu olup bitenlere...

Patronlarının paylaşım kavgasına omuz verme derdine girenlere ve bu ihaneti "anavatanın savunulması" gibi süslü laflarla geçiştirmeye çalışanlara karşı Lenin gerçekten de çok acımasızdı. Bu tür kavramlara her fırsatta yüklendi, işçi hareketini milliyetçi (ve de sınıf işbirlikçisi) bir yönelimden uzak tutmaya çabaladı.

Ancak yine de ihtiyatı elden bırakmıyordu. Örneğin daha 1914'te, derdinin "anavatanı savunma" ile değil bunun arkasına sığınarak sınıf işbirlikçisi bir pozisyon alanlarla olduğunu ifade ediyordu. Lenin'e göre 20. yüzyılda anavatanı savunmak, anavatandaki monarşiye, toprak sahiplerine ve kapitalistlere karşı mücadele etmek demekti.[105]

> "Ulusal onur duygusu bize, Büyük-Rus sınıf-bilinçli proleterlere yabancı mı? Elbette hayır! Dilimizi ve ülkemizi seviyoruz ve onun ezilen yığınlarını (nüfusun onda dokuzunu) demokratik ve sosyalist bilinç düzeyine getirmek için elimizden gelenin en iyisini yapıyoruz (...) "Bizler ulusal gurur sahibiyiz, çünkü Büyük-Rus ulusu da, yalnızca korkunç katliamlar, darağaçları, zindanlar, büyük kıtlıklar; rahiplere, çarlara, toprak sahiplerine ve kapitalistlere güçlü bir kölelik değil, bir devrimci sınıf yarattı, çünkü o da insanlığa özgürlük ve sosyalizm mücadelesinde büyük modeller sundu."[106]

Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıç yılı 1914'te Lenin'in "vatan"la kurduğu bağ henüz "öteki Rusya"ya işaret etmekten ibarettir anlayacağınız. Rusya'da zalimler ve kan içicilerin yanı sıra, devrimciler de vardır ve onlar da Rustur!

Emperyalist savaşı iç savaşa dönüştürmeyi temel strateji olarak

[105] Lenin; *The Awakening of Asia*, Progress Publishers, 1976, s. 32.
[106] a.g.e., s. 31-32.

ilan eden ve bunun işçi hareketinin evrensel yönelimi olması için çaba gösteren bir marksistin daha fazlasını söylemesi, o günkü koşullarda olanaksızdı. Ancak Lenin'in, emperyalist bağımlılığı önemsizleştirmek için "işçi sınıfının ulusu yoktur" tezini sürekli tekrarlayan batılı marksistlerle, söz gelimi "proletarya kadar tüm ulusal değerlerden bağımsız bir sınıf yoktur" diyebilen Otto Bauer'le bir yakınlığı bulunmuyordu.

Lenin, jakobenlerin yurtseverliğine benzer bir konumlanış için Rusya'da da Fransa'daki gibi "eski düzenin tasfiyesi"nin gerektiğini 1917 devriminden hemen önce vurgulayan bir ihtilalciydi.

Eski düzen tasfiye edildi... İşçi sınıfı ve yoksul köylülük Rusya'da iktidara geldi. Lenin daha önce yurtseverlik konusunda söylediklerini hatırladı. *"Bizi yurtsever olmamakla, ihanetle suçluyorlardı"* diyordu... *"Ama, tarih öyledir ki, şimdi artık yurtseverlik bizim safımıza geçmiştir. Besbelli ki bundan böyle bolşevikleri devirmenin tek yolu yabancı süngüleri çağırmaktır."*[107]

Buradan şöyle bir stratejik anlayış çıkmıyor elbette: Devrimden önce yurtseverlik tukaka, devrimden sonra baştacı!

Sanıyorum, Lenin'in 1917'ye kadar "yurtseverlik", "anavatanın savunulması" gibi kavramlardan neden ölesiye nefret ettiğini yeterince açıkladık. Ben en başa, bu kitabın en başına dönerek konunun ahlaki temelini bir kez daha hatırlatacağım: Yurtseverlik, her şeyden önce yurdunu temizleme iradesidir!

Devrimci bir perspektif olmadan, sosyalizmi hedeflemeden yurtseverlik olmaz. Sömürücü sınıfı iktidardan alaşağı etmiş, bunu becermiş bir sınıf ise yurtseverliktan mümkün değil uzak duramaz.

Yine Lenin'e dönelim. Rusya'da sosyalist devrim gerçekleşmiş ama henüz emperyalist savaş nihayete ermemiştir:

> "Kendimizi, sözcüklerin ardısıra sürüklenmeye bırakmayalım. Örneğin 'anayurdun savunulması' deyimi pek çok kimse için tiksindiricidir, çünkü hem yolagelmez oportünistler, hem de kautskiciler, bu sözü, şimdiki yağma savaşı

[107] Lenin; *İşçi-Köylü İttifakı*, Sol Yayınları, 1970, çeviren: M. Kabagil, s. 69.

> üzerine söylenen burjuva yalanlarını örtbas için kullanıyorlar. Bu bir gerçek. Ama bu, bundan böyle politik sloganların anlamları üzerinde düşünmemize gerek olmadığı demek değildir. Bugünkü savaşta 'anayurdun savunulmasını' kabul etmek, ne eksik ne fazla, bu savaşı 'adil' bir savaş olarak, yineliyoruz, ne eksik ne fazla, proletaryanın yararına bir savaş olarak kabul etmek demektir; çünkü her savaşta istilalar olabilir. Emperyalist büyük devletlere karşı savaşlarında ezilen uluslar yönünden ya da bir burjuva devletinin bazı Galliffet'lerine karşı savaşında muzaffer bir proletarya bakımından 'anayurdun savunulmasını' kabul etmemek budalalık olur."[108]

İşçilerin kardeşliğinden başka bir şey söylememeyi de budalalık olarak görüyordu Vladimir İlyiç Lenin:

> "Alman işçi sınıfının, emperyalist yağmacıların hükümetiyle saf tuttuğunu ve savaşa devam etmek üzere karşımıza çıktığını varsayalım. Her zaman gık demeden kanını dökmüş, hedef ve amaçlarından habersiz olduğu halde, zalim bir hükümetin iradesine uymuş olan Rus halkı, dünya burjuvazisinin süngüleriyle tehdit edilen sosyalizm ve özgürlük için savaş sözkonusu olunca, hiç şüphesiz çok daha büyük bir cesaret ve gayretle mücadeleye ağırlığını koyacaktır."[109]

Burada Lenin'in devrim-karşıdevrim ikilemine sıkışmış Almanya'da işler yolunda gitmezse Rus devrimini boğmaya kalkacak gücü tarif ederken "Alman işçi sınıfı" diye özellikle vurgu yapması, Çarlık için savaşan Rus halkının sosyalizm için hayda hayda savaşacağını hatırlatması bir tesadüf mü sizce?

Devrimci iktidar, kendini savunacak, bu savunu sırasında yurtsever bir konumlanış sergileyecek. Ama bu kadar değil... "Emperyalist büyük devletlere karşı savaşlarında ezilen uluslar

[108] Lenin; *Sosyalizm ve Savaş*, Sol Yayınları, 1978, çeviren: N.Solukçu, s. 63.

[109] Lenin; *Barış İçinde Birarada Yaşama*, Ser Yayınları, 1977, çeviren: Tahir Balkan, s. 27.

yönünden" de bir anavatan savunması öngörüyor Lenin.

Nasıl öngörmeyecek ki?

Savaşın emperyalist karakterine ısrarla vurgu yapan, savaşan büyük güçleri masumiyet ya da günahkarlık açısından tasnif etmeyi aptallık sayan, Alman-Fransız-İngiliz-Rus proletaryasına ısrarla "*emperyalist hükümetler arasında ayrım yapmayın, hepsi sizin düşmanınız*" diyen Lenin'in emperyalist barbarlığa karşı ayağa kalkmaya çalışan ulusların emekçilerine "aman sakın kendi burjuvalarınızla Alman ya da Fransız patronlar arasında bir ayrım yapmayın, bunların hepsi aynı bokun soyu" demesi mümkün müydü?

Kuşkusuz Lenin, emperyalist saldırganlığa konu olan coğrafyalarda ulusal burjuvalarla emekçilerin kardeşliğini önermiyordu. Ancak devrimci hareketlerin emperyalizme karşı ulusal kurtuluş savaşlarına bigâne kalmaması için sürekli uyarıda bulunmasının haklı nedenleri vardı.

Anılan dönem milliyetçilikle yurtseverlik arasındaki sınır ciddi ölçülerde belirsizleşmişti. Bununla birlikte, farklı sınıfların farklı pozisyonları olduğu açıktı. Ulusal kurtuluş mücadelelerinin başat, hegemonik gücü birçok durumda burjuva unsurlardı. Birinci Dünya Savaşı ve Ekim Devrimi'nin yarattığı sarsıntı bu unsurları emperyalizmle karşı karşıya bırakmıştı. Onları ve onların diğer sınıflara yaklaşımını tarif eden, temel olarak milliyetçilikti. "Ulusun birliği" onlar için "sınıf çelişkilerinin yadsınması" anlamına geliyordu, bu da doğal olarak zayıf ama ihtiraslı burjuva sınıfının çıkarlarına uygundu. Yoksul emekçi kitleler ise "ulusun birliği"ni "emperyalizme karşı mücadele"de kurmaya çalıştıkları oranda yurtsever bir konumlanış içine giriyordu.

"Burjuva milliyetçiliği temeline yerleşmek zorundasınız" diyordu 1919 yılında Lenin doğunun ezilen uluslarına.[110] Anadolu'dan başlayarak oldukça geniş bir alanda burjuvazinin hegemonyasına zımni bir onay anlamına geliyordu bu. Emperyalizme karşı mücadelenin hatırına, bu mücadelenin dünya devrimine yapacağı katkı-

[110] Lenin; *Address to the Second All Russia Congress of Communist Organizations of the People's of the East*, Progress Publishers, 1977, s. 17.

yı hesaba katarak...

Özgün bir durumdu bu, ayrıca alabildiğine gerçekti, hayali aktörlerden söz edilmiyordu da. Çok değil, birkaç yıl sonra herhangi bir ilerici yanı kalmayacak olsa bile, son derece kritik bir uğrakta devrim cephesine hizmet edecek "milliyetçi burjuvalar"la işbirliği yapmayı doğunun zayıf komünist hareketlerine salık veren Lenin, İkinci Enternasyonal önderlerinden bu bağlamda da kopuyordu.

Alman partisi başta olmak üzere, Enternasyonal'in başat partileri, yüzlerini doğuya döndüklerinde kendilerine (dolayısıyla emperyalist merkezlere) kurtuluş ümidiyle bağlanan "özgürlük ve demokrasi yanlısı" güçler ararken, Lenin tam tersine, batılı emperyalist ülkelerle kavgası olanlara gözünü dikmiş oluyordu. Bu anlamda Birinci Dünya Savaşı'nın işbirlikçi "ulusal hareketleri"nin yerini, 1917 Ekim Devrimi'nin sonrasında "bağımsızlıkçı antiemperyalist hareketler" almaktaydı. Tam isabet!

Söz konusu dönem geride bir dizi pratik ve teorik sorun bırakarak, sönümlendi. "İlerici milliyetçilik" terimi daha sonra yine karşımıza çıksa da, hiç bu kadar etkili ve sahici olamadı. Bunu 20. yüzyılın ikinci yarısında, üzerlerine yapışan "Üçüncü Dünya" yaftasını sonuna kadar taşıyan birçok azgelişmiş ülkede ortaya çıkan "bağımsızlıkçı" hareketlere rağmen söylemek zorundayız. Çünkü, 1917 sonrasındaki bağımsızlıkçı hareketler ağırlıklı olarak "burjuva milliyetçi" bir karakter taşırken, 1945 sonrasında Sovyetler Birliği ve sosyalist ülkelerle etkileşime geçen ilerici güçlerin önemli bölümü devrimci demokrat bir niteliğe sahip oldu. Sınıfsal açıdan, yoksul köylülük, emekçi sınıflar, marksist aydınlar ve devrimci askerlerin oluşturduğu küçük burjuva temellere sahip olan bu bağımsızlıkçı hareketler, kendi burjuvaları tarafından emperyalist ülkelerle işbirliği halinde boğulmaya çalışıldı.

Yirminci yüzyılda yol alındıkça, bağımsızlıkçı hareketler milliyetçilikten yurtseverliğe geçebiliyordu. Vietnam'da, Angola'da, Mozambik'te, Etiyopya'da böyle oldu...

Mısır, Sudan, Irak ve Suriye gibi ülkelerde ise en "ileri" güçler süreçten sistematik bir biçimde dışlanıp tasfiye edilirken, milliyet-

çilik hem emperyalizme hem sosyalizme karşı çalışan bir ideoloji olarak güçsüz sermaye sınıfına bir süre korunaklı ortam sağlayarak hizmet etmeye devam etti.

Kuşkusuz, Terry Eagleton "*her şeye karşın, devrimci ulusalcılık, yirminci yüzyılın uzak ara en başarılı dalgası olmuştur*"[111] tezini yalnızca Birinci Dünya Savaşı'nın ardından gelen yıllara dayandırmamakta, diğer dünya savaşının sonrasında Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde boy gösteren ulusal kurtuluşçu hareketlere de işaret etmektedir. Ancak gerek sınıf temelleri, gerek ideolojik yönelimleri açısından bu iki dönemin ulusalcılığında önemli farklılıklar olduğu unutulmamalıdır.

Yine Eagleton'ın "*post-kolonyal kuramın büyük bölümü, gözünü sınıf ve ulustan etnisiteye çevirdi. Bunun sonuçlarından biri, post-kolonyal kültürün kendine özgü sorunlarının, yanlış bir şekilde, oldukça farklı bir sorun olan Batı tarzı 'kimlik siyaseti' sorununun altında toplanması oluyordu*"[112] şikayetinin kaynağını da Sovyetler Birliği'nin yardımıyla marksist ideolojiyle bağını güçlendiren ve "sınıf" diliyle konuşan devrimci hareketlerde değil, emperyalizmin güçlü kalelerinde teori üreten yeni sol akımlarda aramak gerekir.

Bu akımların "kimlik siyaseti" merakının İkinci Enternasyonal yıllarında başladığını daha önce yazmıştım. Emperyalist güçler arasındaki paylaşım kavgası, bu paylaşıma soldan dahil olanları "halkların özgürlüğü", "ulusların kaderlerini tayin hakkı" gibi ulvi hedeflere sarılmaya zorluyordu.

Emperyalist sol, "kimlik siyaseti"ni Sovyetler Birliği dağılma sürecine girdiğinde bir kez daha cepheye sürmeye karar verdi. Etnik referanslar, takattan düşmüş olan sosyalizme öldürücü darbeyi vururken fazlasıyla işe yaradı. "Muhalif aydınlar" ve "tutsak uluslar" edebiyatı batıda birçok sözde marksistin Sovyetler Birliği'ne karşı emperyalist merkezlerce yürütülen savaşa "özgür-

[111] Terry Eagleton; *Kuramdan Sonra*, Literatür Yayınevi, 2004, çeviren: Uygar Abacı, s. 11.
[112] a.g.e., s. 11

lük" adına katılmasını kolaylaştırdı.

1980'lerin sonundan itibaren Doğu Avrupa'da etnik çatışmaların şaşırtıcı bir hızla tırmanmasında, sosyalizme karşı mücadele sırasında milliyetçiliğe yapılan devasa yatırımın payı vardı kuşkusuz.

Ancak bu kadar değil.

Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılması sırasında milliyetçiliğin kendine hızla güçlü toplumsal kanallar bulması, insan kitlelerinin ideolojik ve siyasal açıdan boşlukta duramayacağına ilişkin genel geçer kuralın sanıldığının ötesinde etkisi olduğunu gösterdi.

> "Lake ve Rothchild da etnik çatışmaya 'kadim kinler ve yüzyıllar öncesinden kalma kan davaları'nın neden olduğu fikrini reddeder. Bu yazarlar, etnik duyguların Soğuk Savaş'ın sonunda baskıcı komünist rejimlerin yok oluşuyla birlikte açığa çıktığı fikrini de benimsemezler. Onlara göre, etnik çatışmaya neden olan, grupların kendi güvenliklerinden endişe duymaya başlamalarıdır. Bu korku da devletin farklı gruplar arasında hakemlik yapamayacak ve bir güvenlik duygusu yaratamayacak kadar zayıflamasından doğar."[113]

İlgisiz bir çalışmadan aktardığım ve sosyalizme düşman bu pasajdan, sosyalizmin insanlara "etnik kimlikleri"ni geriye çekecek, hatta unutturacak ölçüde güçlü bir "güven" ve "istikrar" sağladığı sonucunu çıkarabiliriz.

Emperyalizm bu güven ve istikrarı bozmaya oynadı, Avrupa'nın doğusunda gelecek kaygısı yarattı ve kendisine hareket ve müdahale imkanı sunan etnik çatışmaları kışkırttı.

Dünya sistemini emperyalizmin belirlediği bir dönemdi bu ve böyle olduğu oranda milliyetçilik neredeyse tamamen gerici bir karakter kazandı. Emperyalizme karşı direnç oluşturmak için de milliyetçilik artık "uygun" bir tutamak noktası olmaktan çıkmıştı.

[113] Jeremy Black (Editör) *Dretnot, Tank ve Uçak Modern Çağda Savaş Sanatı 1815-2000*, Kitap yayınevi; 2003 Yavuz Alogan, s. 211

Örneğin, milliyetçi önderliklerin, daha iyi eğitilmiş ve güçlü rakiplerle karşılaşacağı büyük birimler yerine kendi içlerine kapanık bir ortamda daha zayıf ve donanımsız rakipler karşısında egemenliklerini garanti altına aldıkları ve kendilerini milliyetçi bir söylemle koruduklarını düşüncesi, "siyasal elitler" kuramından vazgeçmeyen aydınlarca çok beğenilebilir[114] ama bu yöneticilerin "daha iyi eğitilmiş rakipleri"nin emperyalistler olduğu ve halkı sindirmek için "rakip"leriyle alçakça bir işbirliğine girmekten kaçınmadıkları gerçeği asla değişmez.

Tam da bu noktada "siyasal bağımsızlık-ekonomik bağımsızlık" ilişkisine değinmek gerekiyor. Ortodoks marksist literatür, ekonomik bağımsızlıkla taçlandırılmayan siyasal bağımsızlığın sürdürülebilir olamayacağı düşüncesinden hiç vazgeçmedi. Burada "ortodoksi" vurgusu, bağımsızlığı gündemden düşüren, onu arkaik bir ideal olarak gören marksizm okullarının varlığı nedeniyle bir zorunluluk.

Öte yandan "ekonomik bağımsızlık", kapitalizm bir dünya sistemi olarak var oldukça tanımlanması son derece güç bir olgu. Bir ülke, siyaseten son derece devrimci bir politika izlediği halde ekonomik bağımlılıktan bütünüyle kurtulamayabilir. Örnek olsun, Küba, Sovyetler Birliği'nin çözülmesinden sonra ekonomik açıdan bağımlı bir ülkedir kaçınılmaz olarak. Ülkenin sosyalist karakteri korunmaktadır ama temel kriterler söz konusu olduğunda ekonomik dışa bağımlılık kendini hemen hissettirmektedir. Bununla birlikte, bu bağımlılık ilişkisinde emperyalizmin ülkenin rotasını belirlemesine izin verilmemektedir.

Çok büyük kaynaklara sahip olan ve daha sonra sosyalizme yönelen ülkelerle birlikte oluşturduğu işbirliği mekanizmalarıyla Sovyetler Birliği, kapitalist dünyayla ilişkilerinde bağımlılık zincirinden kurtulmuştu elbette. Diğer ülkelere de emperyalizm karşısında bağımsız kalkınma yolları sunan bir kazanımdı bu. Aynı örnekten devam edecek olursak, Küba 1991 yılına kadar, bağımsız

[114] Ernest Gellner; *Milliyetçiliğe Bakmak*, İletişim Yayınları, 1998, çeviren: Simten Coşar, s. 69.

bir ekonomiye sahipti.

Emperyalizmle ilişkilerde bağımsız!

Bağımsızlık havada asılı duran, kendi başına ele alınabilecek bir kavram değil. Sınıflar mücadelesi açısından bir ilerlemeye denk düşmeyen, sosyalizm perspektifine yer vermeyen, dünya devrim sürecine bağlanmayan bağımsızlığın gerçek karşılığı yoktur, varsa da bir marifet gibi pazarlanması gerekmemektedir.

Önce denklemi biraz değiştirelim. Siyaseten bağımsız bir ülke, kapitalist üretim ilişkilerini tasfiye etmeksizin uzun süre bağımsızlığını koruyamaz.

Geçmişte koruyabilen örneklerin tamamı iki farklı blok arasındaki mücadelenin yarattığı boşluklardan yararlanarak kendilerine hareket alanı sağlarken, Sovyetler sonrasında emperyalizmin hâlâ sürmekte olan saldırıları, bu boşlukları kapatmaya dönük hegemonik müdahaleler olarak da şekillendi.

Sözgelimi bugün İran'ın bağımsızlığı, bunun ekonomik ya da siyasal veçheleri (ülkenin uluslararası tekellerle kurduğu karmaşık ilişkileri tamamen gözardı etsek bile), kendi başına bir devrimci kazanım olarak görülemez. Eğer öyle görseydik, gerici, halk düşmanı iktidarlara olmadık nitelikler yakıştırmış, bağımsızlığı sınıfsal bağlamından tamamen koparmış olurduk. İran'ın durumu ancak emperyalist saldırganlıkla beraber değerlendirilebilir, o saldırganlık karşısındaki duruşuyla anlam kazanabilir.

Çünkü, emperyalist müdahalelere direnç, dünya devrim sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Ulusların ve ülkelerin birbirleriyle girdiği ilişkileri öncelikli olarak dünya devriminin çıkarları açısından değerlendirmek, vazgeçemeyeceğimiz marksist yöntemdir.

Bir burjuva devrimiyle, bağımsızlığın siyaseten elde edildiğini varsayalım. Emperyalizmin verili ülkenin karar mekanizmaları üzerindeki kontrolünün kesintiye uğraması ya da radikal ölçülerde zayıflaması kuşkusuz önemlidir. Peki neden önemlidir? Örneğin böyle bir ülkede egemen sınıf, "bağımsızlığı" emekçilerin "ulusal çıkarlar" adına burjuvazinin çıkarlarına hizmete koşul-

ması, halkın tamamen baskılandığı bir sermaye birikim süreci için pekala kullanabilir. Hatta "bağımsızlık", diğer kapitalist ülkelerle rekabette bir avantaja da dönüştürülebilir.

Sonuçta eğer başka faktörler devreye girmezse, bu dünya kapitalist sistemine eklemlenme ile neticelenecektir elbette. Ama öyle olmasa da, sonuçları itibariyle yukarıdaki bildik tablo neden bir kazanım olarak görülsün ki?

Kazanımdır, ancak şu bağlamda:

Emperyalizmin belli bir ülkeyi kontrol yeteneğinin kesintiye uğraması, işçi sınıfına geçici de olsa büyük fırsatlar yaratır; ulusal egemenlik siyasal karar mekanizmalarının ülkedeki sınıf mücadelelerine daha duyarlı hale gelmesi demektir; emperyalist ülkelerin emekçi sınıfların baskılanmasında burjuva iktidarlara yardım kanalları tıkanır; bölgesel ölçekte devrimci güçlerin karşısına dikilen karşıdevrimci koalisyonda kopmalar olur...

Demek ki, "ekonomik bağımsızlık olmadan siyasi bağımsızlık korunamaz" önermesi geçerli ama yetersizdir.

Bağımsızlık, devrimci bir perspektif varsa değerlidir. Bu ek mutlaka yapılmalıdır.

Dört örnek

Siyasi bağımsızlığa kapitalist üretim ilişkilerinin tasfiyesinin eşlik etmediği, tersine sermaye birikiminin önünü açıcı politikaların baskın çıktığı örneklerin önemli bölümünde zayıf işçi hareketinin burjuvazinin "devrimci" misyonlarının ardından koşuşturduğunu görüyoruz. Bu tablo, devrimci bir konjonktürde, işçi hareketinin hegemonyasının nesnel açıdan zor, hatta imkansız olduğu ülkelerde doğal karşılanmalı.

Burjuva devrimleri çağının kapanışına denk gelen ulusal kurtuluşçu dönüşümler sırasında işçi sınıfını temsil eden ve hegemonya mücadelesinde üstünlüğü ele geçirme umudu olmayan sosyalist güçlerin trajedisidir bu.

Ancak burjuva güçlerle ilişkinin başka bir içerikle karşımıza

çıktığı kesitler de var. Burada dört tanesini ele alacağımız her bir örnek, kendi tarihsel bağlamında incelendiğinde, "ulusal çıkar" ekseninde sınıfsal işbirliğinin sınırlarına ve hangi sonuçlar doğuracağına dair bazı genel sonuçlara ulaşmak için bize yardımcı olabilir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarına bakalım. Almanya'nın henüz Sovyetler Birliği ile savaşmadığı döneme... Nazi ordularının SSCB topraklarına saldırdığı 1941 Haziran'ından önceki 21 ay boyunca uluslararası komünist hareket strateji belirlemekte çok zorlandı. Zorluk doğal olarak 1939 Ağustosu'nda savaştan birkaç hafta önce imzalanan Sovyet-Alman Saldırmazlık Antlaşması'yla başlıyordu.[115]

Gerek Sovyet yönetimi, gerekse Üçüncü Enternasyonal 1933-1939 arasında bir yandan uluslararası planda faşizme karşı cephe politikasını gündemde tutarken öte yandan yaklaşmakta olan kanlı hesaplaşmada ABD, İngiltere ve Fransa'nın sorumluluğunun Hitler'den daha az olmayacağına ilişkin uyarı yapmayı da ihmal etmiyorlardı.

Kuşkusuz bu politikanın temelinde Lenin'in emperyalizm tahlili yatıyordu. Tıpkı Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, ikincisinde de devrimci komünist geleneğin emperyalist odaklardan birini ötekine tercih etmesi söz konusu değildi. Ancak burada bir sorun vardı. Burjuva demokrasileri ile aralarındaki sınır sanıldığı ya da bazı marksistlerin iddia ettiği kadar kesin olmasa da, İtalya ve Almanya'daki faşist diktatörlükler Avrupa coğrafyasındaki sınıf mücadeleleri açısından **niteliksel** bir dönüşümü karakterize ediyordu. Mussolini ve Hitler'in şahsında, antikomünizmle insanlığı köleleştirmeye dönük akıldışı proje bir araya gelmişti. Bu projeyi hem tek tek ülkelerdeki sınıf mücadeleleri açısından hem de uluslararası ilişkiler düzleminde görmezden gelmek olanaksızdı.

Sovyet yönetimi Almanya, İtalya ve Japonya'nın oluşturduğu bloğa karşı kolektif güvenliğin yaratılması için diğer emperyalist

[115] Stalin'i bu anlaşmaya doğru iten tarihsel nedenlere ve bu anlaşmanın son tahlilde Almanya'nın yenilgisini nasıl kolaylaştırdığına başka bir çalışmamda ayrıntısıyla değinmiştim: Stalin'i Anlamak. Yazılama Yayınevi

ülkelere sayısız teklifte bulundu. Özetle, bu blok ile diğer emperyalist blok arasında bir ayrım yapıyor, hatta bu bloğu "saldırgan" olarak nitelendiriyordu. Yani, emperyalistleri saldırgan ve saldırgan olmayan diye tasnif etmeme ilkesi geriye çekilmişti.

Yine de diğer emperyalist blok, özellikle de İngiltere'ye karşı tavrı da çok sertti Sovyet yönetiminin. Londra'daki hükümetin yaklaşmakta olan savaşın sorumluluğundan kaçamayacağı ısrarla vurgulanıyor, hatta Almanya'yı Sovyetler Birliği'ne karşı kışkırttığı gerekçesiyle ağır suçlamalarda bulunuluyordu. Ancak Sovyet dış politikasının temel hedefi belliydi: Tokyo-Roma-Berlin eksenine karşı kararlı bir ittifak oluşturmak.

Aynı kefeye konmuyordu yani faşistlerle diğer emperyalist ülkeler.

1939 Sovyet-Alman anlaşmasına kadar bu politikada ısrar ettiler. Ne zaman ki İngiltere ve Fransa'nın kendilerini oyaladıklarını ve bütün amaçlarının bir Sovyet-Alman savaşı olduğunu anladılar, kimsenin beklemediği bir manevrayla Hitler ile anlaştılar.

Zaman kazanmak, emperyalist ülkelerin savaşın yükünü Sovyetlere yıkma planlarını boşa çıkarmak, Japonya'da Sovyetlere saldırmak için gün sayan iktidarı düşürmek için...

Anlaşmanın imzalanması ile birlikte, Komünist Enternasyonal'e bağlı partilerin stratejileri de altüst oldu. O ana kadar faşizme karşı birleşik cephe politikalarını savunan Avrupalı partiler, savaşın başlangıcında hedef tahtasının merkezine İngiltere'yi yerleştirmek durumunda kaldı. Kısa sürde Alman işgali ile karşı karşıya kalan Fransa'da komünist partisi, doğal olarak işgale karşı direnişe geçince siyasal açıdan rahatladı. Ancak FKP'nin kendini toparlaması için Almanya ile Sovyetler arasındaki sahte dostluğun tamamen bozulması gerekiyordu. Naziler Sovyetlere saldırdığında, Fransız partizanlarının faşizme karşı silahlı direnişinin uluslararası alandaki belirsizliği de sona eriyordu.

En büyük zorluğu ise Britanya Komünist Partisi çekti. Ağırlıklı olarak İngiliz kentlerinin bombalanması ve hava-deniz savaşları biçiminde gelişen Alman-İngiliz cephesinde komünistler bozgun-

cu bir politika uyguluyorlardı. Bu politika "emperyalist savaşın iç savaşa dönüştürülmesi" sloganında somutlanan Lenin'in tezlerine uygundu ama faşizm gerçeği hesaba katıldığında çok büyük handikaplar barındırmaktaydı.[116]

Almanya'nın Sovyetlere saldırmasıyla birlikte İkinci Dünya Savaşı "emperyalist paylaşım savaşı" olmaktan çıkarak "faşizme karşı savaş"a dönüşünce İngiliz komünistleri de kendi burjuvalarıyla ittifak yoluna gittiler ve o günün dengelerinde bu ittifak hükümeti desteklemek, İngiltere'nin savaş gücünü güçlendirmeye yardımcı olmak biçimini aldı.

İkinci Dünya Savaşı'nda solun "ulusal birlik" etrafında kendi hükümetlerini desteklemesi, çok özgün bir uluslararası konjonktürün gereğiydi. Bu konjonktür yalnızca faşizme karşı mücadeleyi değil aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin savunulmasını da başat görev haline getiriyordu.

Bu koşullarda işçi sınıfının burjuvaziyle ittifakı (dediğim gibi İngiltere örneğinde bir ittifak da değildi bu, düpedüz burjuva hükümet destekleniyordu) meşruydu ve neredeyse tek devrimci politikaydı.

Olabiliyor...

Trotskiy ise aynı görüşte değil. 1933'te Alman Komünist Partisi'nin faşizme karşı güçbirliği için yeterli çabayı göstermediğini düşünen, Sovyet-Alman saldırmazlık anlaşmasını sert bir dille kınayan Trotskiy, bu kez *"Büyük Britanya ve Fransa emperyalistlerinin zaferi, insanlığın nihai kaderi için Hitler ya da Mussolini'ninkinden daha az korkunç olmayacaktır"*[117] diyebilmekteydi. Burada "nihai kader" yanlışın şiddetini azaltmaktadır ama İkinci Dünya Savaşı'nın insanlığı karşı karşıya bıraktığı gerçekle Trotskiy'nin dünyası arasında ciddi mesafe olduğu da açıktır.

Bazı istisnai kesitlerde sınıflararası işbirliği kaçınılmaz hale ge-

[116] Ernie Trory; *Özgürlük Savaşı*, Yazılama Yayınevi.

[117] Trotskiy; *Emperyalist Savaş ve Dünya Proleter Devrimi*, Enternasyonal Yayınları, çeviren: Fuat Orçun, s. 58.

lebilir. İstisnai ve geçici olarak ve kesinlikle önlem alarak!

Üzerinde durmak istediğim ikinci örnek Çin deneyimidir.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile ete kemiğe bürünen uzun ve sancılı süreç, **Milli Demokratik Devrim stratejisinin başarılı olduğu örneklerden biri** olarak tarihe geçti. Önce emperyalizme karşı "milli burjuvazi"yle ittifak yaparak sömürge ya da yarısömürge konumdan kurtulmayı, sonrasında da günü geldiğinde devrimi daha ileri aşamalara taşımayı öngören bu stratejinin Çin örneğindeki başarısı, burjuvazinin bir kesimiyle anlamlı ve ürün veren bir ittifakın yaratılabilmiş olmasında değil, böyle bir ittifak fikrinin yoksul köylü kitlelerinde yarattığı etki ve Çin komünistlerine sağladığı meşruiyette aranmalıdır.

Sürecin bir noktasından itibaren tartışılmaz lideri haline gelen Mao, işçi sınıfı temelinin zayıflığını düşman kampı bölerek, deyim yerindeyse onu kemirerek telafi etmeye çalışmıştır. İnsanlığın 20. yüzyılda yaşadığı ikinci büyük devrim olan Çin Devrimi'nin başka türlü muzaffer olamayacağını rahatlıkla düşünebiliriz. Geniş bir coğrafyada, sürekli dış müdahalelerin, ağır sömürü ve yoksulluğun baskısını hisseden kalabalık yoksul kitlelerde ortaya çıkan enerji en iyi şekilde değerlendirildi. Sonrasına yaşananlara girmeyeceğim, Çin Devrimi'nden evrensel bir model çıkarma ve maoizm diye bir teori inşa etme girişimlerine de değinmeyeceğim.

Devrimler tarihinin bu özel örneğini, komünist hareketin "milli burjuvazi" ile ittifak politikası açısından ele almaya çalışacağım.

Bu politikayı elbette Mao icat etmedi. ÇKP, başından beri, Komünist Enternasyonal'in de onayıyla, aşamaları bariz biçimde birbirinden ayrılan bir devrim stratejisini savunuyor, "devrimci burjuvazi" ile işbirliği yolları arıyordu. Bu politika 1927 yılında büyük bir trajediye yol açtı. Komünistler egemen sınıfların kinini, kalleşliğini, güvenilmezliğini Şangay Komünü'ne karşı Çang Kayşek yanlısı güçlerin, milliyetçi parti Kuomintang'ın giriştiği saldırı ve gerçekleştirilen katliam sırasında bir kez daha yaşadılar. Komünistlerle ittifaka sıcak bakmayan unsurların milliyetçi hareket içinde hakimiyet kurmasına hazırlıklı olmayan Çin Komünist

Partisi ve onu destekleyen Sovyetler Birliği ağır bir darbe aldı.

Ancak 1927'deki büyük trajedi, ÇKP'nin milliyetçilerle ittifak arayışını sonlandırmadı. Çin'de temel mesele, feodalizmin de ötesinde, düpedüz Japon işgaliydi. 1937'de genel antiemperyalist söylem de geriye çekilmişti. Düşman artık yalnızca Japonlardı. Mao'nun liderliğinde komünistler milliyetçileri bir kez daha ittifaka çağırdılar. Kuomintang bu ittifaka bütünüyle kayıtsız kalmadı ama ittifak siyasal anlamından çok yarattığı toplumsal etkiyle değer kazandı. Mao'nun deyişiyle, yarı-sömürge olmaktan çıkarak tam anlamıyla bir sömürgeye dönüşen Çin'de işgalci Japonlara karşı başlatılan savaş büyük bir halk desteğini arkasında buldu. Bu mücadelede komünistlerin daha samimi olduğu kanaati, birçok yerleşimde çapulculuğa yönelen ve devrimcileri arkadan vurmak için fırsat arayan milliyetçilere duyulan tepki nedeniyle hızla yaygınlaştı.

Çin Komünist Partisi'nin elini güçlendiren ise, silahlı kızıl birliklerin denetimindeki kurtartılmış bölgelerdi. Dolayısıyla ÇKP Kuomintang'la iktidarı paylaşmıyor ya da verili bir siyasi yapı içinde birlikte muhalefet etmiyordu. Askeri işbirliklerine gidilse bile, herkes kendi bölgesinde iktidardı.

Mao bu tabloyu teorikleştirmek için çok çaba harcadı. Savaşın bitimine doğru, "Yeni Demokrasi" adını verdiği bir düzen öneriyordu ve bu düzenin sosyalizm olmadığını özellikle vurguluyordu.[118] "Yeni Demokrasi"de sınıf çelişkilerinin yumuşatılacağı, keskinleşmesinin engelleneceğini ileri sürmekteydi. Burjuvazi ile yoksul köylülük ve işçi sınıfı arasında bir uyumdan söz eden Mao süre garantisi de veriyordu: "*Yeni Demokrasi genel programımız, burjuva-demokratik devrim aşaması süresince, yani 20-30 yıl için değişmeden kalacaktır.*"[119]

Daha açığı, Mao, yeni bir Çin'in eli kulağındayken burjuvalara "biz sizi en erken 20-30 yıl sonra tasfiye edeceğiz, o zamana kadar bize yardım edin" diye seslenmekteydi!

[118] Mao; *Emperyalizmle Mücadele*, Sol Yayınları, 1967, çeviren: Güneş Tözeren, s. 39
[119] a.g.e., s. 47

Çin Devrimi, burjuvalar bu çağrıya kulak astıkları için ya da Mao milliyetçileri kandırdığı için değil, özgün tarihsel koşulları hesaba katan Çin komünistleri, sınıf temeli itibariyle geri ancak dönemsel gereksinimler açısından devrimci bir stratejiyi hayata geçirdikleri için başarılı oldu.

"Yeni Demokrasi"de sınıf çıkarlarının uzlaşacağı iddası ise siyasal açıdan anlaşılabilir olsa da, teorik planda gereksiz hatta zararlı bir etki yaptı. Ne diyordu Mao?

> "Pek tabi ki, bu sınıflar arasında, başta emekle sermaye arasındaki çelişki olmak üzere hala çelişkiler mevcuttur ve dolayısıyla her biri kendi özel isteklerine sahiptir. Bu çelişkileri ve özel istekleri inkar etmek ikiyüzlülük olur ve hatalıdır. Fakat Yeni Demokrasi aşaması süresince bu çelişkiler, bu farklı istekler daha büyümeyecek ve hepsi için ortak olan isteklerin üstüne çıkmayacaktır, ve çıkmasına da müsade edilmemelidir; birbirlerine uyumlu kılnabilirler. Böyle bir uyuşma ile, bu sınıflar yeni-demokratik devletin siyasi, iktisadi ve kültürel görevlerini birlikte başarabilirler."[120]

Bunun karşılığı olmadığı görüldü. Çin sömürücü sınıflarla daha erken ve kaçınılmaz bir biçimde karşı karşıya geldi. Emekçi iktidarının farklı nedenlerle kimi sektörlerde özel girişimcilere izin vermesi ya da göz yumması ile devletin iki sınıf arasındaki ilişkileri uyumlu hale getirmeye kalkması arasında büyük fark var. Mao ikincisine işaret etmişti; devrim adına mümkün olmayana...

1935'te *"emperyalistler ve Çinli hainleri desteklemeyen bütün milli kapitalistleri koruyacağız"*[121] diyen Mao Japon işgalcilerle savaşta büyük bir psikolojik üstünlük sağlarken marksist teorinin sınırlarını da epeycene zorluyordu.

İşin aslı Kuomintang yönetimi bu türden çağrılara pek kulak asmadı. Onları asıl etkileyen Çin Komünist Partisi'nin giderek artan

[120] a.g.e., s. 40
[121] a.g.e., s. 118

askeri gücü, genişleyen kurtarılmış bölgeler ve yoksul halk kitlelerindeki popülaritesiydi. Buna rağmen ÇKP'nin Japonya ile savaş dışında kalan başlıklardaki uzun vadeli ittifak çağrılarına yanıt bile verilmedi.

Vermezlerdi, iyiki vermediler!

Çin Devrimi büyük bir devrimdir. Mao'nun da tarihsel bir kişilik, az bulunur bir devrimci lider olduğu da tartışılamaz. Ancak Çin Devrimi'nden bir devrim modeli ya da devrim teorisine kapsamlı bir katkı çıkmaz.

Küba Devrimi de konumuzla ilgili olarak üzerinde durulmayı hak eden tarihsel olaylardan.

Devrimin itici gücü neydi?

Genel olarak ABD karşıtlığı diye bilinse de, Küba Devrimi büyük ölçüde **Batista karşıtlığının** yarattığı enerjinin ürünüdür. En azından başlangıçta... Öyle ki, devrimci hareketin içinde birçok unsur, ABD'nin Batista'ya desteğini kesmek için çaba harcıyor, hatta kimileri ABD'ye güvence vermenin yollarını bile arıyordu.

Oysa ABD açısından en büyük güvence Sovyet yanlısı Küba Komünist Partisi ile Fidellerin hareketi arasındaki açı idi. Küba'daki ajan, diplomat ve askeri danışmanların neredeyse tek derdi komünistlerin etkisizleştirilmesiydi. Örneğin şu değerlendirmeyi yapıyordu Dışişleri yetkilileri: "*... eğer ordu ayaklanan grupları serbest seçimler yoluyla diktatörlükten anayasal bir hükümete geçişi mümkün kılacak bir sivil geçici hükümet kurmaya razı eden bir ön anlaşma yapmadan dağılır ve Batista da Silahlı Kuvvetlerin dağılması sonucunda devrilirse, bundan küçük ama örgütlü olan Komünist Parti yararlanabilir.*"[122]

Zaten KKP, devrimci mücadeleyi emperyalizm karşıtı bir eksene taşımak konusunda en kararlı unsur olarak Batista ile ABD arasındaki bağlara dikkat çekiyor, Vaşington ve Miami'de ABD desteği arayan dost unsurları sürekli uyarıyordu.

26 Temmuz hareketinin yiğit yöneticilerinden Antonio Hart,

[122] Julia E. Sweig; *Küba Devrimin İçinden*, Kitap Yayınevi, 2004, çeviren: Neşenur Domaniç, s. 91.

Frank Pais gibi militanlarda Batista nefreti o ölçüdeydi ki, ABD yetkilileri ile temasta bir sakınca görmüyorlardı. Hareketin başlangıçtaki ideolojik zaaflarının da bu özensizlikte payı vardı kuşkusuz. Raul ve Che, zaman içinde Fidel gerilla güçlerinin ABD ile ilişkilere pragmatik değil, ilkesel bakması konusunda çaba harcadılar. Zaten halkta da ABD karşıtlığı, yalnızca Batista'ya olan destek nedeniyle değil, Amerikalıların Kübalılık onurunu zedeleyen davranışlarının etkisiyle hızla yükseliyordu.

Buna rağmen, Fidel ve arkadaşları Havana'ya girdiklerinde, CIA ajanları "komünistlerin devre dışı kalmış olması"ndan mutlu ve gururluydu. Antisovyetizm gözlerini kör etmişti. Bu körlükle 5 Ocak 1959'da geçici hükümeti tanıdılar! Hükümette güvendikleri isimler de vardı ama Fidel ile arkadaşlarını da hiç çözememişlerdi. Kısa süre içinde Küba'da yükselen yurtseverlik ateşinin ne anlama geldiğini gördüklerinde iş işten geçmişti.

Küba Devrimi, Fidel ve arkadaşlarının baştan planladıkları bir stratejiyle gelişmedi. Küba Devrimi, Fidel ve arkadaşlarının Batista diktatörlüğüne karşı şiddeti hiç eksilmeyen kin ve öfkesiyle başladı ve hareket mücadele içinde muazzam bir dönüşüm geçirdi. Bir dizi iç ve dış neden ideolojik hatları pek belirgin olmayan bir hareketi iktidara taşıdı. Hareketin dönüşümü, devrimden sonra tarihsel KP'den unsurları da içeren Küba Komünist Partisi'nin kuruluşuyla tamamlandı.

Küba örneğinde işçi sınıfı ve köylülük ile "ulusal burjuvazi" arasında elle tutulur, herhangi bir biçimde hayata geçen bir ittifak hiç olmadı. Ancak Batista karşıtı mücadelede kah işbirliği yapan kah ayrı yollardan giden irili ufaklı çok sayıda örgütün içinde liberal eğilimli olanların var olduğu hesaba katıldığında burjuva unsurların da bir dönem mücadelenin içinde olduğu söylenebilir. Devrimden hemen sonra kısa bir süre hükümette de burjuva unsurlar yer aldılarsa da sınıf karşıtlıkları Kübalı devrimcilere kendini hemen hatırlattı: Ya sosyalizme yönelecek ya yıkılacaklardı. Fidel ve arkadaşları çabuk öğrenen devrimcilerdi. Çabuk öğrenen ve öğreten!

26 Temmuz hareketi gücünü ittifaklar politikasından almıyordu. Batista diktatörlüğünün zalimliği farklı örgütleri (Katolik, anarkosendikalist, sosyalist, sosyal demokrat vb.) mücadeleye sürükleyecek derecede ölçüsüzdü zaten. Bu mücadele bir noktaya kadar farklı kanallardan aktı, Fidel ve arkadaşları ise birleşerek değil, kendilerini ayırarak öne çıktılar. Dağları tercih ederek, kendilerine alan yaratmaları onların en büyük avantajıydı. Bütün örgütler kentlerde polisle didişirken 26 Temmuz zamanla ayrı bir iktidar odağı gibi davranma yeteneği kazandı ve oyunu kendi kurallarıyla oynama şansı elde etti. İttifak ya da güçbirliği politikalarını sonrasında istediği gibi, özgürce geliştirdi. Muzaffer oldu.

Bütün bunlardan zengin bir deney çıkar ama "milli demokratik devrim" için bir model asla çıkmaz.

Çıkarılacak ders, devrim süreçlerinin sürprizlere gebe olduğudur.

Bir örnek üzerinde daha durmak gerekiyor. Küba Devrimi'nden hemen önce, 1957 yılında Sosyalist Ülkeler Komünist ve İşçi Partileri Toplantısı'nda, yani iktidardaki komünist güçlerin ortak platformunda şu ortak değerlendirme yapılıyor:

> "Şimdi artık sert çelişkiler yalnızca burjuvazi ile işçi sınıfı arasında değil, aynı zamanda, tekelci burjuvazi ile halkın bütün kesimleri arasında; Amerikan tekelci burjuvazisi ile öteki kapitalist ülkelerin halkları, hatta burjuvazileri arasında ortaya çıkmış bulunmaktadır."[123]

1917'den hemen sonrayla başladık, faşizm ve İkinci Dünya Savaşı'nın dayattığı zorlu görevlere geçtik, oradan Çin ve Küba devrimlerine "ilerici" burjuvaziyle işçi sınıfı arasındaki ittifak açısından baktık sonra geldik savaş sonrası Avrupa'ya.

Stalin sonrasında SBKP'nin başına geçen Hruşçov'un tahribat yaratmadığı alan yok ki! ABD ile Avrupalı kapitalistler arasındaki rekabet elbette bir veri. Bu rekabetin zaman zaman derin çelişki-

[123] *Dünya Komünist Hareketinin Ortak Belgeleri (1957-1976)*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1977, çeviren: Mehmet Güner, s. 13.

lere dönüştüğü de açık. Ancak komünist partilerin toplantısında işaret edilen başka bir şey. Orada düpedüz, emek-sermaye çelişkisinin yanına başka çelişkiler ekleniyor ve uluslararası düzlemde "ABD karşıtlığı" her şeyin üstüne yerleştiriliyor.

Zaten bu saptamaların ardından Avrupa'daki partilerin çoğu evlere şenlik bir strateji geliştirerek, burjuva kesimlerle İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında kurulan ittifakları kalıcılaştırıyor. Devrimden ve işçi sınıfının çıkarlarını savunmaktan kaçıştan başka bir sonucu olmayan bu manevranın umut edilenin tersine ABD emperyalizminin işini kolaylaştırdığını söylemeye gerek bile yok.

Düşmanı daraltarak, hatta algılanamaz hale getirerek daha kapsayıcı olacağını sanan komünist partileri en kritik anlarda devrimci politikalar geliştiremeyerek, işçi yığınları içindeki itibarlarını da ne yazık ki kaybetti. "*Biraviç tekelin çıkarlarıyla tüm ulusun çıkarları arasındaki çelişki uzlaştırılamaz çelişkidir*"[124] önermesiyle, burjuvazinin oldukça geniş, hatta sınırsız kesimini müttefik ilan eden komünist partileri, işi gücü bırakıp sosyal demokrat partileri ikna etmek için manevra üzerine manevra yaptı. Oysa o sosyal demokrat partiler, başta Almanya olmak üzere, tam da tekelci sermayenin temsilcisi durumundaydı!

Demem odur ki, bazen burjuvazinin bir kesimiyle ittifak kendisini dayatır, bundan kaçmak imkansız hale gelebilir.

Bazen...

Ama marksizm açısından bugün bunun üzerine bir strateji asla kurulamaz. Ulusal çıkarlara hangi anlamı yüklerseniz yükleyin, işçi sınıfı ile burjuvaziyi yan yana getiremezsiniz. Ne emperyalizm olgusu, ne dünya kapitalist sisteminin bugün ulaştığı gelişkinlik düzeyi, ne iç dinamiklerle dış dinamikler arasındaki etkileşim buna izin verir.

Doğrusu, işçi sınıfını, yoksul köylülüğü, kent yoksullarını bağımsız bir perspektifle örgütlemeye çalışmak, devrimci bir altüst oluşa olabildiğince berrak bir programla girmek, sonra da somut koşulların gerektirdiğini yapmaktır. Öbür türlüsü, baştan "milli

[124] a.g.e., s. 47.

ittifak" hayalleri kurmak ya da liberalizm adına burjuvaziyle flört etmek, devrimci iddialardan tamamen vazgeçmektir.

Piyasa ve milliyetçilik

Arjantinli düşünür, bir zamanlar yeni solun gözde isimlerinden Ernesto Laclau, yıllar önce *"ideolojik düzeyde sınıf mücadelesi, büyük ölçüde antagonistik sınıfların popüler-demokratik çağırmaları (adlandırmaları) kendi ideolojik söylemlerinde eklemleme uğraşlarından ibarettir"*[125] diye yazmıştı. Fikir güzel. Buna toplumdaki muteber değerleri farklı bir bağlama yerleştirme çabası da diyebiliriz. Bu işin sınırları bilinirse, popüler-demokratik adlandırmalar listesine her şey sokulmazsa...

Daha açık ve doğrusunu Metin Çulhaoğlu şöyle formüle ediyordu: *"... toplumsal pratik kaynaklı bütün sınıf ideolojileri şöyle ya da böyle bulaşıktır; bu anlamda 'saf sınıf ideolojisi' diye bir şey yoktur."*[126]

Kalkınmacılık örneğin, kendi başına "sınıf" temelini ele vermeyen ideolojik bir ögedir, kendine farklı sınıf ideolojilerinde farklı bir içerikle yer bulabilir. Her toplumda bu türden ögelerin öyküsü ve salınımı birbirinden farklıdır.

Daha önce milliyetçiliğin bu kapsama sokulamayacağını, onun sınıf aidiyeti olduğunu, başına gelen tüm kirletme girişimlerine karşın yurtseverliğin milliyetçilikten türemediğini yazmıştım.

Laclau burada yeniden hatırlanmalı. Ona göre, milliyetçilik hem **feodal**, hem **burjuva**, hem de **proleter** olabilmektedir.[127]

İdeolojilerin oluşumu zaman alır, hiçbir ideoloji aniden ortaya çıkmaz. Bu anlamda burjuva devrimlerinin, ulus devletlerin ortaya çıkışının öncesinde "milliyetçilik" ararsanız elbette bulursunuz. Ancak milliyetçilik feodal dönemin karakteristiği hiçbir zaman olmamıştır. Oysa burjuva devrimlerinin bir bölümünde milliyetçilik başat ideolojidir; sonrasında birçok burjuva iktidar için de aynı

[125] Ernesto Laclau; *İdeoloji ve Politika*, Belge Yayınları, 1985, çeviren: Hüseyin Sarıca, s. 117.

[126] Metin Çulhaoğlu; *İdeolojiler Alanı ve Türkiye Örneği*, Öteki Yayınları, 1998, s. 29.

[127] Laclau; a.g.e., s. 174

durum geçerlidir.

Proleter milliyetçilik ise Laclau'nun uydurmasıdır. Proleter kitlelerin milliyetçi ideolojinin çekim alanında olmasını geçiyoruz, bu başka bir şey. Ancak eğer bir işçi sınıfı partisinden ya da işçi iktidarından söz ediyorsak, milliyetçilik ancak bir sapma olarak kendini gösterebilir ve bu tam tamına sınıf karakterinde bir zayıflamanın eseri olacağı için, zaman içinde çözülmezse, yıkıcı etki yaratır.

Milliyetçiliğin bu türüne Stalin dönemi Sovyetler Birliği örnek gösterilir. Gösterilir de, hangi dayanaklarla bilinmez. İkinci Dünya Savaşı sırasında Rus ve diğer ulusların tarihsel değerlerine, kişiliklerine, kültürlerine yapılan vurgu zaman zaman abartılı hal almış olsa da, buradan "milliyetçilik" çıkmaz. İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'ni tanımlayan, **enternasyonalizm** ve **yurtseverliktir**, bunu hiçbir entelektüel deha değiştiremez!

Küreselleşme masalları

Sermaye hep genişlemek ister, onun vatanı yoktur. Bu yeni bir söz değil. Uluslararası tekellerin bir ahtapot gibi dünyayı nasıl sardığı da epeydir biliniyor. "Küreselleşme çağı"nda yeni olan, sermayenin emeğe saldırısının kazandığı yeni içeriktir.

Ulus devletlerin ortadan kalktığı, sınırların önemsizleştiği iddiası, emperyalist devletlerin dünya ölçeğinde sürdürdüğü ekonomik, siyasi ve askeri güç gösterisini gizleme çabasından başka bir anlam taşımamaktadır. Aynen şöyle:

> "Neoliberallerin yaptığı gibi, klasik liberalizm öğretisini büyük ölçüde kabul edip yine de ulusal duyguların ve güçlü bir devletin zorunlu rolü üzerinde ısrar etmek mantıksızdır. Piyasaların, sınırlarını sürekli olarak ihlal etikleri ulus devletlerle hiçbir asli bağlantısı yoktur."[128]

[128] Anthony Giddens; *Sağ ve Solun Ötesinde*, Metis Yayınları, 2002, çeviren: Müge Sözen, Sabir Yücesoy, s. 45.

Halbuki, ulus devletler ortadan kalkmamakta; emperyalizm bazı ulus devletlere saldırmakta, bazılarını ise yeniden yapılandırmaktadır. Piyasalarla ulus devletler arasındaki bağı anlamak içinse devlet teorisine ilişkin marksizmin zengin hazinesinden yararlanmak gerekir.

Ellen Meiksins Wood konunun bir boyutunu şöyle açıklıyor:

> "Borç, mali manipülasyon ve doğrudan yabancı yatırım gibi emperyal baskının yeni formları, eski, doğrudan askeri güce dayanarak yürütülen kolonyal baskı biçimleri için ciddi bir engel oluşturan ulusal sınırların aşılmasında önemli işlevler görmektedir.
> Ve elbette emperyal gücün bu çeşidi, eski biçimlerden hiç de aşağı kalmayacak biçimde, ister doğrudan, ister uluslararası aracılar yoluyla olsun, ulus-devletler tarafından yürütülmektedir."[129]

Evet, ulusal sınırların aşılması, karşılıklı bir trafik söz konusu olsa da, son tahlilde tek yönlü bir ilişkinin ifadesidir.

> "Dolayısıyla toprak ilhak etme veya ekleme yerine, bu emperyalist militarizm, genelde, küresel sermayenin egemenliğini kurmak için yoğun şiddet gösterilerine başvurur. Bunun gerçekteki karşılığı da, birkaç ulus-devlete dayanan sermayenin egemenliğini veya ABD'nin küresel ekonomide engelsiz hareket edebilme özgürlüğünü tesis etmek için belirli ulus-devletlerin askeri gücünün kullanılmasıdır."[130]

Bütün bunlar konumuz açısından önemli, çünkü uluslararası sermayenin bütün ulus-devletlere eşit mesafede durduğuna ilişkin efsane, emperyalizme karşı mücadelede ciddi kafa karışıklıklarına neden olmakta, bu mücadeleyi önemsizleştirmekte, onu ikincil plana itmektedir.

Sermaye hareketlerinin kolaylaşmasının, sanayi üretiminin em-

[129] Ellen Meiksins Wood; *Marx'a Dönüş*, Kalkedon, 2007, çeviren: Elif Dinçer, s. 47.
[130] a.g.e., s. 47.

peryalist merkezlerden daha geri bölgelere kaymasının kapitalist sistemin hiyerarşisini fazla etkilemediği, tekellere uluslararası karakter verenin dün olduğu gibi bugün de onların soy kütüklerinden ziyade, faaliyet ve genişleme alanları olduğu hatırlanmalı ve başat kapitalist devletlerin yalnızca sermaye hareketlerini değil, kısmen kriz dinamiklerini de kontrol etme yeteneklerini korudukları hesaba katılmalıdır.

Ve emekçi sınıflara saldırı her zaman en başa yazılmalıdır. Fabrikaların gelişmiş ülkelerden "üçüncü dünya"ya taşınmasını ele alalım. Bu yalnızca sermayenin ucuz işgücü, vergi muafiyeti ve yeni iç pazarlara dönük iştahının ürünü değildir. Bu aynı zamanda gelişmiş ülkelerdeki işçi sınıfının düşük ücret, uzun mesai saatleri ve daha az sosyal hakka alıştırılması için kapitalistlerle onların hizmetkarlarının bulduğu bir formüldür.[131]

Peki bütün bu saldırılar, bu saldırıların hedefi olan ulus-devletlerde milliyetçiliğin yükselişine neden olmaz mı?

Belli ölçülerde evet. Ancak milliyetçiliğin yeniden başat bir ideoloji olmasına itki sağlayacak bir burjuva sınıfının var olduğu tartışmalıdır. Burjuvazinin herhangi bir ülkede emperyalist merkezlerin düzenlemelerine direnecek mecali kaldığı şüphelidir, onların tercihi çoğu örnekte nemalanmak, eklemlenmek ve kayıplarını emeğe saldırının yarattığı olanaklarla telafi etmektir.

Oysa işçi sınıfının bu saldırıları sineye çekmesi ölüm demektir. Yurtseverlik ölümün çaresidir. Yurtseverlik işçi sınıfının kendisi ile birlikte ülkesini savunmasıdır.

Ulus devletin sonu?

Engels, 1845 yılında oldukça ilginç bir makale hazırladı Fransız Cumhuriyeti'nin kuruluş yıldönümü dolayısıyla. *Londra'daki Uluslar Festivali* başlığını taşıyan bu kısa yazıda, ulusları aşan, onları önemsizleştiren bir projeyi ancak proletaryanın hayata geçirebileceğini vurgulayıp komünizmi işaret etti. Kapitalizm koşullarında ulusların önemsizleştirilmesinin bir hayalden ibaret oldu-

[131] Walter Russell Mead'den aktaran Harpal Brar; Imperialism, s. 102.

günu özellikle vurgulayarak:

> "Son olarak, ulusların kardeşleşmesi, tamamıyla toplumsal açıdan bugün her zamankinden daha fazla önem taşımaktadır. Bir Avrupa Cumhuriyeti ve böyle bir siyasi örgüt çatısında kalıcı barış fantezileri tıpkı ulusları evrensel serbest ticaret çatısı altında birleştirme lafları gibi gülünçleşmiştir ve tüm bu boş duygusallıklar tamamen anlamsızlaşırken, tüm uluslardan proleterler, çok fazla merasim yapmadan, komünist demokrasi bayrağı altında *gerçekten kardeşleşmeye* başlamıştır bile. Bunu gerçekten yapabilecek olanlar sadece proleterlerdir; zira her ülkede burjuvazinin ayrı özel çıkarları bulunduğundan ve bu çıkarlar onun en önemli çıkarları olduğundan, burjuvazi ulusallığı aşamaz; bu çelişen çıkarların –diğer her şey gibi- var olmasına seyirci kalmak dışında hiçbir şey yapamayacaklarından, bütün o hassas "ilkeleriyle" üç-beş teorisyenin de elinden konuşmaktan başka bir şey gelmez. Fakat bütün ülkelerin proleterlerinin çıkarları bir ve aynıdır, düşmanları bir ve aynıdır, mücadeleleri bir ve aynıdır. Büyük proleter yığınları, öz nitelikleri gereği, ulusal ön yargılardan uzaktır ve tüm tutum ve hareketleri öz itibarıyla insancıldır, anti-milliyetçidir. Ulusallığı ancak proleterler yıkabilir, farklı uluslar arasında kardeşleşmeyi sadece proletarya sağlayabilir."[132]

Çok zaman geçti üzerinden ama sermayenin "ulusal" olanı aşması için bugün de bir neden bulunmuyor. Emperyalist aşama, çok kişinin iddia ettiği gibi, ulusu önemsizleştirmedi, uluslar arasındaki eşitsizlikleri derinleştirdi.

Marksizm bunun karşısına bir yandan enternasyonalizmle, bir yandan da, merkezileşme yanlısı bir tutumla çıktı, uluslaşma süreciyle bağlantılı "tek cumhuriyet" hedefi, hemen her örnekte savunuldu. Engels'in değindiğim makalesinden üç yıl sonra Marx Almanya'da jakoben geleneğin sürdürülmesini, merkezi tek bir cumhuriyetin kurulmasını savunuyordu. Federalizme dönük çekince ve itirazlarını da yaşamı boyunca sürdürdü.

[132] Engels http://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/12/01.htm

Bugün bu tutumu değiştirmek için bir neden var mı? Bugün sosyalizm ve bağlantılı olarak komünizmin kuruluşuna giden yol ile kapitalist çağın ürünü ulus devletler arasına başka bir dönem mi giriyor? Ulus devletlerin arkaikleştiği tezi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından oldukça önce piyasaya sürülmüştü. Gerçek, kapitalizmin arkaikleştiğiydi ama birileri piyasanın ulusal ölçeği önemsizleştirecek yeni idari birimlerle daha demokratik biçimler alacağını ileri sürüyordu. 1970'lerde Doğu Avrupa'daki sosyalist ülke aydınları arasında da bu düşüncenin yandaş toplamaya başladığını biliyoruz. Daha sonra Garbaçovcu "Avrupa evi" saçmalığı da, kapitalizmin kendini ulus-ötesi yapılanmalarla demokratikleştirebileceği iddiasının ürünüydü.

Sovyetler dağılır dağılmaz, sanki bu ulusötesi demokratikleşmeyi sosyalizm frenliyormuşçasına, "ulus devletlerin tasfiyesinin kaçınılmazlığı" ilan edildi. Eskinin ortodoks marksisti 1990'ların dönekleri, yeni solcu liberaller ve sermaye dalkavukluğunu gizlemeyen aydınlar *"durum budur, ulus devlet bitti, herkes stratejisini buna göre oluştursun"* diyordu.

"Devlet-tanımlı ekonomik mekanlardan dünya-ekonomik mekana doğru bir kayma" gerekiyordu kimilerine göre...[133] Entelektüel dünyanın yeni yıldızı Habermas pek heyecanlıydı: *"Devletin sosyal devlet teçhizatından soyundurulması ile milli devletin güçlendirilmesi ikilemi ışında kalan ve başka bir çıkış yolu bulmaya çalışan arayışlar, dikkatleri (demokratik meşrulaştırma halkası zedelenmediği takdirde) milli-devletin yitirdiği işlevleri ikame debilecek niteliklere sahip daha büyük siyasi birimlere ve milletler-üstü rejimlere çevirmektedir. Milli-devletin ötesinde kurulabilecek bir demokrasisinin ilk emsalini Avrupa Birliği oluşturmaktadır."*[134]

Kimi ulus devletin sonunu kabullenilmesi gereken bir "durum"

[133] Arrighi, Hopkins, Wallerstein; *Sistem Karşıtı Hareketler*, Metis Yayınları, 1995, çeviren: Celal Kanat ve diğerleri, s. 14.

[134] Jürgen Habermas; *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*, Bakış Yayınları, 2002, çeviren: Medeni Beyaztaş, s. 36.

olarak ilan etti, kimiyse "hayırlı" bir gelişme.

Ne olursa olsun, gerçeği bayağı çarpıtmış oldular.

"Milli devletin çöküşü" denen şeyin, kapitalist dünyadaki hiyerarşi doğrultusunda zayıf rakiplerin direncinin kırılması ve emeğin haklarının gaspı yolunda milli devletlere içkin bazı dayanakların ortadan kaldırılması anlamına geldiği kısa sürede görüldü. Ulus devletlerin daha geniş birlikler lehine sahneden çekileceği iddiası ise, kendine bulduğu en önemli kanıt olan Avrupa Birliği'nde iç çelişkilerin keskinleşmesi ile birlikte büyük bir hayal kırıklığına dönüştü.

Konunun Kautsky'nin ultra-emperyalizm teorisi ile yakından ilişkisi olduğu açık. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce tamamlanan ama ancak 11 Eylül 1914'te, *Die Neue Zeit*'te, savaşın patlamasından on gün sonra yayınlanan kısa makalesinde Kautsky, fazla basitleştirilmiş bir emperyalizm tanımı yaptıktan sonra, silahlanmayı ve savaşı tercih etmeyen en güçlü emperyalistin öncülüğünde kurulacak bir federasyonun mümkün olduğunu yazıyordu.[135] Kautsky, emperyalizme karşı nasıl mücadele ediyorsak, ultra-emperyalizmle de öyle mücadele etmeliyiz diye ekliyordu ama "barışçı" bir kapitalizmin işçi sınıfı hareketi açısından küçümsenmeyecek stratejik yenilikler gerektireceğini çok iyi biliyor olmalıydı.

Gerçi Kautsky, ultra-emperyalizmden "teorik bir olasılık" diye söz etmekteydi. Tıpkı, Lenin gibi...

Lenin, Buharin'in *Emperyalizm* kitabı için yazmış olduğu Önsöz'de (Aralık 1915), Kautsky'nin ultra-emperyalizmi için "*teorik olarak gelecekte mümkün*" demektedir. Hatta eğilim budur diyor: "*Gelişimin, istisnasız tüm işletmeleri ve devletleri içine alacak tek bir dünya tröstünün kurulması yönünde olduğu konusunda şüphe yoktur.*"[136] "Ama" demektedir, öyle büyük çelişki ve alt üst oluşlar yaşanacak ki, o ana kadar emperyalizm, kapitalizm

[135] http://www.marxists.org/archive/kautsky/1914/09/ultra-imp.htm

[136] Lenin; *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi'ne (Buharin) Önsöz*, Kalkedon yayınları, çev: Uğur Selçuk Akalın, 2009, s. 14.

ortadan kalkacak...[137]

Burada sorunun ortaya konuş biçiminin yetersiz olduğunu söyleyebiliriz. Lenin'in de savaşın altüst edici ve devrimi yakınlaştırıcı etkisine odaklandığı besbelli. Dolayısıyla Marx'ın da zaman zaman sergilediği "zaten kapitalizmin ömrü o kadar da uzun olmayacak" tavrı, kapitalizmin iç dinamiklerine ilişkin oldukça önemli bir tartışmanın üzerini örtüyor.

Oysa Lenin'in emperyalizm çözümlemeleri **kapitalizmin iç çelişkilerden arındırılamayacağı ve barışçı olamayacağına** ilişkin sayısız kanıta başvuruyordu. Emperyalizmi kapitalizmin "en üst ve son aşaması" diye tanımlarken de, yalnızca işçi sınıfının tarihsel misyonuna dönük sarsılmaz bir güvenle değil, emperyalist dünyanın istikrara kavuşamayacağı bilgisiyle hareket etmiş oluyordu.

Bugün mümkün olsaydı, birimlerin uyumlulaştırıldığı bir üst-emperyalizm, iç çelişkilerini büyük ölçüde yok etmiş bir organizma olarak emekçi sınıfların kabusu haline gelirdi. Buna giden yolda, işçi sınıfının direnci kadar, emperyalist odaklar arasında iradi müdahaleyle sonlandırılamayacak çelişkiler ve de ulus devletler bir engel. Ultra emperyalizme küçültme, parçalama, atomize etme işlemi olmaksızın geçilemez. Ayrıca sürecin Kaustky'nin vurguladığı gibi oldukça baskın bir hegemonik güce gereksindiği açık. Ancak emperyalist savaşların temel nedenlerinden biri, hegemonik gücün hegemonik güç olmaktan kaynaklanan handikapları ve geriden gelenlerin göreli avantajları değil miydi aynı zamanda?

Kimse kimseyi aldatmasın, Kautsky dahil olmak üzere, emperyalizmin "barışçı" biçimlere yönelebileceği iddiasının arkasın-

[137] Buharin'in adı geçen kitabının hemen girişinde yer alan "Nasıl ki her tekil girişim 'ulusal' ekonominin bir bölümünü oluşturur, bu 'ulusal ekonomilerin' her biri de dünya ekonomisi sisteminin içinde yer alan unsurlardır" önermesi, kitabın daha sonraki bölümlerinde dengelense de, Lenin'in devlet kuramı ile çelişmektedir. Aynı çalışmanın açılışında "Burjuvazinin kendi içindeki grupları arasındaki mücadeleden başka bir şey olmayan 'ulusal' devletler arasındaki mücadele..." cümlesinin tercih edilmesi de bir doğruyu belleteceğim diye başka doğruların üzerine örtü çekmek anlamına gelmektedir. (a.g.e., s. 19)

da teorik bir akıldan ziyade siyasal bir cinlik yatmaktadır. İşçi sınıfı hareketini devrimci değerlerden arındırmak istediğinizde bir biçimde kapitalizm, emperyalizm gerçeğini çarpıtacaksınız. Komünist Enternasyonal'in önemli isimlerinden Macar iktisatçı Eugene Varga da bunlardan biri. Stalin'in ölümünden sonra entelektüel yetilerini sosyalist ülkeler ve uluslararası komünist hareketin reformist bir çizgiye yerleşmesi için seferber eden Varga emperyalist ülkeler arası rekabetin barışçı biçimler alacağını ileri sürerken, İkinci Dünya Savaşı'nın iki yenik ülkesi Japonya ve Almanya'nın ABD'nin ekonomik egemenliğinden kendilerini kurtarmalarını bu savına kanıt olarak göstermekteydi: "*Eşitsiz gelişme bu egemenliği savaş olmaksızın yok etti.*"[138]

İçeride sınıf mücadeleri barışçı...

Sosyalist ülkelerle emperyalizm arasındaki "yarış"(!) barışçı...

Emperyalistler arası rekabet barışçı...

Bu kadar barış derseniz, savaşı kaybedersiniz. Varga ve benzerleri, sosyalist ülkelerin emperyalizm karşısında bönleşmesini sağladı.

Halbuki, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, emperyalizm söz konusu olduğunda, iki şey hiç eksilmemiştir:

1) Emperyalist odaklar arasında farklı biçimler alan rekabet ve çelişkiler,

2) Belli coğrafyalarda emperyalizmin siyasi ve ekonomik etki alanının sınırlanması.[139]

---

[138] Eugene Varga; *Kapitalizmin Ekonomi Politiği Üzerine Denemeler*, Başak Yayınları, çeviren: Kerem Kurtgözü, s. 82

[139] Emperyalizmin genişlemesinin coğrafik olarak sınırlarına ulaştığı tezi, 20. yüzyılda sıklıkla dile getirildi. Benzer değerlendirmeler bugün de yapılıyor. Oysa bugün emperyalist saldırganlıkla, emperyalist paylaşımın bütünüyle örtüşmemesi, hâlâ tüm emperyalist güçlerin dünya piyasalarına daha gelişkin bir biçimde eklemlenmesini istediği ülkelerin varolmasından kaynaklanıyor. Bu bağlamda Wood'a katılmamak mümkün değil: "Şimdi, kapitalist pazar güçlerinin dünyanın her köşesinde (bu, marjinalleştirmek ve yoksullaştırmak anlamına gelse bile) hakim olmasını sağlama ve bu pazar güçlerini en güçlü kapitalist ekonomilerin ve bilhassa ABD'nin yararına olacak şekilde manipule etme ile ilgilidir." Wood, a.g.e., s. 222

Emperyalizmin bu zayıflatıcı özelliklerden arınabileceğini gösteren hâlâ tek bir işaret yok.

Oysa liberalizm, devletin hem içeride hem dışarıda "mücadele" ihtiyacının ürünü olduğunu hatırlattıktan sonra bu ihtiyacın ortadan kalktığını ilan etmişti. Onlara göre ulus-devlet, "*dünya ekonomisinde kapitalistler-içi rekabetin saldırgan/savunmacı bir aracı olarak ve ulusal yörelerdeki sınıf mücadelesinin saldırgan/savunmacı bir aracı olarak*" ortaya çıkmıştı.[140]

Yani devlet içeride emekçi sınıflara ezmek, dışarıda da başka kapitalistlere üstünlük sağlamak için gerekiyordu. Şimdilerde ise sermaye ulusal ölçeği parçalayıp atmıştı, emek de sermaye de ulus-devletin ötesinde hareket ediyordu.

Ne var ki, hayat da, sınıflar mücadelesi de, emperyalistler arası rekabet de sürüyordu! Uluslararası tekellerin çokuluslu karakteri, o tekellerin güçlü devletlere yaslanma ihtiyacını da, hâkim ulusal karakter taşımaya devam etmelerini de engellememektedir. Ellen Wood'un haklı olarak belirttiği gibi, "*var olabilmek için kendi devletine, diğer pazarlara ve diğer iş güçlerine erişmek için de diğer devletlere dayanan ulus ötesi şirketler ulusal temellidir*".[141]

Bu anlamda emperyalizmin yerine geçtiği iddia edilen "küreselleşme" olsa olsa sermayenin **yatayına** hareketini tarif edebilir, emperyalizm ise **dikeyine** de çalışan bir sistemdir.

İşçi sınıfının, ulusal ölçeği bir kenara koyarak küresel düzlemde mücadele etmesi gerektiği iddiasının da bir temeli yoktur. Emekçi kitlelerin sermayeye karşı uluslararası dayanışması, mücadele ederken çeşitli koordinasyon mekanizmaları oluşturması ve nihayetinde ortak bir stratejiye sahip olması, bugün ilk kez karşımıza çıkan bir gerekirlilik değil ki. Her dönem konusu ve ağırlık merkezi değişse de, işçi sınıfı daima uluslararası ölçekte hareket etmeye çalışmıştır. Kimi dönemlerde bu daha yakıcı ve daha kolay hale gelirken, şu kural kendini hep hissettirmiştir: İşçi

[140] Arrighi, Hopkins, Wallerstein; a.g.e., s. 18.
[141] Wood; a.g.e., s. 27.

sınıfı enternasyonalizmi her zaman emekçi sınıflar ulusal ölçekte ağırlık koyduğunda güçlenmektedir.

Tam da bu noktada devletin liberaller tarafından fazla basitleştirildiğini hatırlatmak gerekiyor. Evet, içeride baskı, dışarıda rekabete odaklanmış bir aygıt var ama devlet bu işlevleri yerine getirmek için bu işlevlerden özerkleşmiş bir yapıya da sahip olmalı!

Söz gelimi ulus-devletlerin sınıfsal karakterini değiştirmese de, tek tek her ülkedeki sınıf mücadelesinin seyrinin o devletin iç ve dış faaliyetlerini yeniden üretmesi ihmal edilemeyecek kadar önemli bir başlık. Sermayenin sınırsız bir özgürlükle hareket etmeye çalışması ile ulus-devletlerin o özgürlüğü hem emeğin baskısı hem de kendi aralarındaki rekabet nedeniyle sınırlandırması da bağlantılı bir başka konu.

Burada, sermayenin ulus-devletin direncini kırmaya dönük müdahalelerinin (bir an için bu müdahalelerin emperyalist ülkelerce gerçekleştirildiği gerçeğini bir kenara koyup, ulus ötesine geçmiş bir üst sermaye aklının ürünü olduğunu varsayalım) emekçi sınıfları nasıl etkilediği sorusu karşımıza çıkar. Bu müdahalelerin özgürleştirici ve emeğin çalışma koşullarını iyileştirici yanını kimlerin pazarladığını biliyoruz.

Karşı argüman, tek tek böyle örneklerin hiç olmadığı, olamayacağı tezi üzerine kurulamaz. Hiçbir aklı başında marksist ulus-devlet güzellemesi yapamaz, bir kapitalist devlete övgüler düzemez. Ulus-devletler, egemen sınıfın rakiplerine karşı üstünlük sağlamak için yapılandırdığı birer araç olarak da görülecekse, emeğin baskılanmasının her zaman ilk akla gelen yöntemlerden olduğu hesaba katılmalı.

Bu anlamda ulus-devlet bariyerini yıkmaya dönük "küresel" müdahaleler zaman zaman emekçi halk için pozitif çıktılar verip, siyasal ve ekonomik açıdan "ilerleme" kabul edilebilecek bazı etkilerde bulunabilir.

Ancak, ulus-devlete dönük saldırılara ilişkin konum, böylesi bir **fırsatçı** zihniyetle belirlenemez. Sonuçta sermayenin gözettiği,

emeğin değil, kendisinin hareket serbestliğidir. Bunun önündeki engeller kalktıkça, toplumsal çıkarlardan emeğin kazanımlarına varıncaya kadar her şeyi dümdüz edilir, sıfırlanır.

Emperyalizmin tahakkümünü güçlendiren her gelişme son tahlilde gericidir. Bundan, emperyalizme karşı ulus-devletin, hangi sınıfsal aidiyete sahip olursa olsun, savunulması gerektiği sonucu çıkmamalı. Birçok örnekte, emekçi sınıfların mücadelesi, o kritik uğrağı kendi lehine çevirmek isteyen emperyalist ülkelerin müdahalesiyle eşzamanlı yükselecektir. Önemli olan inisiyatifi ele geçirmeye çalışmak, işçi sınıfı hareketinin bağımsızlığını savunmak ve anti-emperyalist bir konumlanıştan asla taviz vermemektir.

Kuşkusuz, emperyalist saldırganlığa karşı kapitalist karakterli ulus-devleti savunmakla, ulus-devletin zorbalığına karşı emperyalist bir müdahalenin yanında yer almak birbiriyle karşılaştırılması mümkün olmayan günahlardır. Emperyalizm, bir dünya sistemidir ve az önce vurguladığım gibi, emperyalizmin elini güçlendiren her bölgesel gelişme, önünde sonunda o bölgenin emekçi halklarının aleyhinedir.

Dünyada güçler dengesinin devrim cephesi zararına değişmesinden söz etmiyorum bile...

Somut bir örnekle devam edelim... Ulus-devletin ağırlığını azaltan politikalarla beraber, emekçi sınıfların kazanılmış hakları, özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde ciddi ölçülerde budandı. Chantal Mouffe'nin belirttiği gibi *"refah devletinin finanse edilmesi için gereken kaynakların, devletlerin ulusaşırı şirketleri vergilendirememesinden dolayı azalması şaşırtıcı değil"*di.[142] Ancak Mouffe'nin ilişkiyi sağlıklı kurduğu çok tartışmalı. Sermaye hareketlerinin özgürleşmesi ile dünya piyasalarına daha gelişkin bir biçimde eklemlenmeye başlayan ülkelerdeki işçilerin sömürü oranlarının artması, birbirine paralel yürüdü. Bu işlem, Mouffe'nin "vergi geliri düşen" güçlü devletler eliyle ve dayatmalarla gerçek-

[142] Chantal Mouffe; *Demokratik Paradoks*, Epos Yayınevi, 2000, çeviren: A. Cevdet Aşkın, s. 122.

leşti. Sermayenin ulusötesi hareketleri, güçlü ulus devletlerin müdahalelerine her zaman muhtaçtı, muhtaç kalacak...

Geçerken, ulusal sorun...

Yurtseverlik ve ulusal sorun... Kuşkusuz bir bağ var. Ancak buraya kadar yeterince açıklayıcı olmalı: Yurtseverlik sınıfsal bir pozisyondur, ulusseverlikten çok farklıdır!

Yurtsever, bir ulusun bir başka ulus üzerindeki tahakkümünü, bir ulusa karşı haksızlıkları, ulusal eşitsizlikleri önemseyen, bunları gidermeye çalışandır. Yurtsever, uluslararası eşitsizliklere ve ulusal soruna ulusu merkeze koymadan bakandır.

Peki marksizm?

Marksizm ulusal sorun için ne diyor?

O kadar yazıldı ki... Bir konuda çok yazılınca, kısa kesmek yararlı olabilir. Marx'la başlayalım. Bağlantılı konulara daha önce değindiğim için uzatmak gerçekten gerekmiyor. **Marx, ulusal sorunda atgözlüğü sahibidir!** Gözü dünya devriminin çıkarlarından başka bir şey görmez. Bir ulusun uyanışı, sömürgeciliğe karşı mücadelesi, bağımsızlık kavgası, ayrı devlet kurma uğraşı iyi midir, kötü müdür, bunu belirleyen tek ama tek bir kriter vardır: Devrimin çıkarları.

Bunu Marx'a yakıştırmayanlar bin dereden su getirmiştir. Gerek yok, mutlaka ayrıntılar var, mutlaka başka şeyler de söylenebilir ama öz değişmez: Marx, ulusal sorunu önemsememiştir, devrim sorununa bağlamış, kestirip atmıştır.

Ulusal sorunun karmaşık yapısını gören, onunla ilgilenen, konuya kafa patlatan, çağdaşlarıyla birlikte, Lenin'dir. Nedeni çok. Marx'ın kısa zamanda muzaffer olacağını düşündüğü devrim gecikmiş, kapitalizm sürekli sorun üretmiş, var olan sorunları çözümsüz hale getirmiştir. Sonra, ileri ulusların geri ulusları ileri çekeceği tezinin doğrulanmadığı örnekler çoğalmış, ulusal sorun kangrenleşmiştir. Her şeyden önemlisi, ileri uluslar artık emperyalistleşmiş, olaya bambaşka bir boyut katılmıştır.

Ancak...

Sorun sadece ve sadece karmaşıklaşmıştır. Yoksa kriter asla ve asla değişmemiştir: Devrimin çıkarları!

Abartılı mı geldi? Gelin birlikte kısa bir gezintiye çıkalım.

"*Dolayısıyla, Enternasyonal Derneği'nin İrlanda sorununa yaklaşımı çok açıktır. İlk gereksinim İngiltere'de sosyal devrimi ilerletmektir. Bu amaç için, İrlanda'da büyük bir darbe yapmak gerekir.*"[143] Yıl 1870. İrlanda'daki ayrılıkçı hareketi, İngiliz devrimi için kullanmak istiyor. Daha önce, yine İngiliz devrimi için aynı ayrılıkçı harekete son derece soğuk bakıyordu Marx. 1869'da Kugelmann'a yazmaktadır. "Federasyon gerek" demektedir. İrlanda aşkına değil, İngiliz proletaryasının çıkarları için. Ahlaki değil, siyasi pozisyon![144]

Marx, İngiliz proletaryası İrlanda'dan kurtulsun ki İngiliz devriminin önü açılsın düşüncesinde. Daha önceki yaklaşımını bu nedenle değiştiriyor.

Hindistan'da, sömürgeci İngiltere'nin hakimiyetinin "devrimci sonuçlar doğurduğu"nu düşünüyor. İngiltere'yi pek beğendiğinden, Britanya monarşisinden yana olduğundan değil... Hindistan'daki İngiliz yönetiminin domuzca davrandığını yazan biri Marx. Buna rağmen İngiltere'nin Hindistan'daki varlığına olumlu bir rol yüklüyor. Hayata "ulusal sorun" üzerinden değil, devrimin çıkarlarından baktığı için.

Marx'ta ulusların kaderlerini tayin hakkı yok. Daha önce yazdıklarımla birlikte, bu kadarı yeterli olmalı.

Lenin'de olansa, emperyalizme karşı mücadelenin ve yine devrimin çıkarlarıdır. Ulusal sorun, bu çıkarlara bağımlıdır, kendi başına ahlaki bir pozisyon oluşturmamıştır Lenin nezdinde. Örneğin, "*küçük ulusların her ne pahasına olursa olsun korunmasını sa-*

[143] Marx-Engels; *Sömürgecilik Üstüne*, Sol Yayınları, 1997, çeviren: Muzaffer Erdost, s. 289.

[144] a.g.e., s. 353.

vunmuyoruz" diyen Lenin'dir.[145] "*Bu hakkın savunulması hiçbir biçimde küçük devletlerin kurulmasını özendirmek değildir; tersine, daha özgür, korkudan uzak ve bu yüzden daha geniş ve daha evrensel büyük devletlerin ve devletler federasyonunun kurulmasını hazırlamaktır. Bu büyük devletler, yığınlar için daha yararlı olduğu gibi, ekonomik gelişmeye de daha elverişlidir*" diye yazan da odur.[146]

Öte yandan, sürekli devrim peşinde koşan biri olarak Lenin, özellikle kendi yaşadığı coğrafyada tarım sorunu ve ulusal sorunun çözümsüzlüğünü, bu çözümsüzlüğün yarattığı devrimci olanakları da fark etmiştir. Ulusların zorbalığa başkaldırısı ve köylülüğün toprak talepleri ile işçi sınıfının mücadelesi arasındaki mesafeyi azaltmak için çaba harcamıştır.

Bunun basit bir işlem olmadığı açıktı.

Çarlık döneminde, uluslararası hareket açısından da "gericiliğin kalesi" olarak görülen rejimi zayıflatacak her olanağı değerlendirmeye çalışan bolşevikler, "halklar hapishanesi"nden kurtulmak isteyen ulusların mücadelesiyle ittifak kurmak, özgürlük arayışını desteklemek, ulusların kaderlerini tayin hakkını savunarak, çağdışı kalan Rus Çarlığı'nın yıkılışını hızlandırmak istedi doğal olarak.

Lenin ulusal sorunu devrimi besleyen bir enerji kaynağı olarak gördü. Ancak değişen bir şey yoktu, Marx gibi o da ahlaki ya da ilkesel bir pozisyon almıyordu. **Devrimin çıkarları her şeyin üstündeydi.**

Stalin, ulusal hareketlere "formel demokrasi" açısından değil emperyalizme karşı mücadelenin genel dengeleri açısından bakmak gerektiğini bu nedenle söylüyordu Leninizmin İlkeleri'nde...[147] İzole etmeden, dünya ölçeğinde vurgusuyla...

İzole etmek ne demek? İzole etmek, bir sorunu sınırlı bir öl-

[145] Lenin; *The Awakening*..., s. 17.

[146] Lenin; *Sosyalizm ve Savaş*, s. 31.

[147] Stalin; *Foundations of Leninism*, 1974, Foreign Languages Press (Pekin) s. 78.

çekte ele almak demek. İzole etmek demek, ulusal sorunu belli bir ulusla bir başka ulus arasına sıkıştırmak demek. İzole etmek demek, emperyalizm olgusunu görmezden gelmek demek!

Tıpkı bugün Kürt sorununda olduğu gibi...

"*Proletaryanın her ulusal hareketi desteklemesi hiç de gerekmez*" der Stalin. Emperyalizmi zayıflatmayı, onu yok etmeyi hedefleyen hareketlerden yana olunmalıdır.[148]

Bu yaklaşım ahlaki bulunmayabilir. Güzel... Ancak madem ahlak tartışacağız, emperyalizm olgusunu görmezden gelmek en büyük ahlaki zayıflık olmuyor mu!

Geçerken araya soktuğumuz "ulusal sorun", marksizm açısından bağımsız, kendine özgü standartlar üreten bir alan değildir. Sosyalizm mücadelesinin merkezine, hele hele bir üst belirleyen olarak hiçbir biçimde yerleştirilemez.

Peki çözülemeyen Kürt sorunu, Türkiye'de burjuva devriminin tarihsel değerini sıfırlamıyor mu? Madem devrimin çıkarları açısından bakıyoruz, kemalizmin 1920'lerde Kürtleri dışlamasını nasıl açıklayacağız? Anadolu'yu Kürtsüzleştirme operasyonu ile birlikte devrimin (burjuva devrimi de olsa) temelleri ortadan kaldırılmış olmuyor muydu?

Olmuyordu çünkü Milli Mücadele Kürt sorununu çözemediği için tıkanmadı, burjuva karakteri nedeniyle Kürt sorununu çözemedi!

Yunan işgali, trajik bir biçimde Rumlarla ilgili sorunu hafifletti, mübadelenin önünü açtı. Sovyet Ermenistan'ın kurulması Ermeni sorununu hafifletti. Arap coğrafyasından çekilmek, bir başka ulusal sorunu gündemden büyük ölçüde düşürdü. Bu durumda zayıf ve etnik kompozisyonu çok tartışmalı "Türk" unsurunun merkezinde durduğu Anadolu hareketininin zorlanacağı tek ulusal başlık Kürt sorunu kalıyordu. Oysa Kürtler bir burjuva demokratik süreç yaşamıyor, aşiret yapısını sarsıcı herhangi bir iç dinamik üretmiyordu henüz.

[148] a.g.e., s. 77

İleri olan unsur tarihsel gelişmenin daha gerisinde duran unsurla ittifak yaptı, Türk burjuvazisi Kürt toprak sahipleriyle el sıkıştı. Ankara'ya boyun eğdikleri sürece bir sorun yoktu, Kürt yoksullarıyla kimse ilgilenmiyordu. İttifakı bozmaya kalkan aşiret reisleri ise kendileriyle hareket eden yoksul kitlelerle birlikte ezildi.

Burada ırkçılık, milliyetçilik değildir baskın olan. Burada tam tamına burjuvazinin sınıf karakteri ortaya çıkmaktadır. Halk yönetim işlerinin dışında bırakılmalıdır! Aşiret yapısı içinde hareketlenen yoksul Kürt köylüsüne dönük kıyıcılık ulusal değil sınıfsal bir yan içerir. Aynı biçimde Kürt aşiretlerinin hareketi de geri sınıf mantığını aşamadıkları oranda "ulusal uyanış" olarak görülemez. Çoğunlukla gerici ve işbirlikçidirler...

Bütün bu olup bitenler, sorunun Türklükle değil burjuvalıkla ilişkisini ortaya koymaktadır. Kemalizmi ya da Milli Mücadele'yi Türkçü olduğu için eleştirmenin bazı tarihsel açmazları vardır. Kürtlerin dışlanması, kalkış noktası değil, sonuçtur.

Türkiye solu 1960'larda bu felsefeyle Kürt sorununa ilgi duymuş, doğrusunu yapmıştır. 1980'lerdeki Kürt uyanışı ise yaprak kımıldamayan bir ülkede doğal olarak ilk önce taşıdığı devrimci olanaklar açısından değerlendirilmiştir. 1960'lardaki tutum da 1980'lerdeki tutum da sağlıklıdır. Ancak devrimci olanaklar devrimci bir perspektife sahipseniz önem taşır. Türkiye solu, Kürt sorununa devrim değil de demokrasi ve özgürlük ekseninde bakmaya kalkınca işin rengi değişmiş ve Kürt sorunu bu coğrafyanın bağımsız değişkeni olarak görülmeye başlanmıştır.

Emperyalizmle uyum ve burjuvaziyle ittifaktan devrimci hiçbir şey çıkmaz, demokrasi ve özgürlük de çıkmaz. Bu gerçeği hiçbir hak, ulusların kaderlerini tayin hakkı da değiştiremez.

Bitirirken...

"Eskiden bazı düşseverler, sosyalizmi bir önderin seçeceği herhangi bir iklimde hemen isteyince, yetişen bir bitki sanırlardı. O günler geçti artık. Şimdi sosyalizm yaşamdan ve ulustan kopmuyor. Yurttan ayrılmıyor. Tersine, değiştir-

> mek ve yükseltmek üzere, ona sımsıkı sarılıyor. Biliyor ki, her tarihsel topluluğun evrimini, eylem ve kavga koşullarını hiçe sayan soyut ve anarşist bir uluslararasıcılık geri ve yapmacık bir davranıştır."[149]

Jaures'ten bu yana pek bir şey değişmedi. Ulus ölçeğini hiçe sayan eğilim kendine hep yeni gerekçeler buldu. "Dünya devrimi" liberallerin, maceracıların ve iflah olmaz pesimistlerin ağzında devrimden uzaklaşmayı, devrimden kaçışı ifade eden cafcaflı bir kavrama dönüştü. Oysa dünya devrimi, hem zamansal hem mekansan açıdan ancak bir süreç olarak ete kemiğe bürünebilir. Dahası, dünya devrimi, sınıfsal, ideolojik ve siyasal açıdan yeknesak olamaz, hareket iç eşitsizliklerden kurtularak değil, bu eşitsizlikler üzerinde, onları veri alarak gelişir.

Dünya devrimini savunmak, dünya devrimine katkı koymak, ancak bu bilinçle mümkündür. Ulusal ölçekte kurtuluşu öngörmeyen dünya devrimiyle gerçek bir bağ kuramaz. Bugün birçok kişiye hayal gibi gelen dünya devrimi de zaten ulusal ölçeklerde işçi sınıfı hareketi kılcını atmadığı sürece gerçeğe dönüşemez.

Bunlar ilk başta söylenmesi gerekenler. Ama yetmez. Dünya ölçeğinden bakış marksizm açısından kuşkusuz gereklidir. Bunun yanı sıra, ulusal ölçek, iktidar merkezli olduğunu her fırsatta vurguladığımız siyasi mücadelenin konusu, araçları, safları, koşulları açısından mutlaka belirleyicidir. Can alıcı olansa, ulusal ölçek ile dünya ölçeği arasındaki etkileşim ve geçişkenliğin saptanmasıdır.

Emperyalizm olgusu tam da bu noktada özel bir önem kazanıyor. Dünyacıların tamamının emperyalizm olgusunu hafifsemesi, neden midir, sonuç mudur bunu kestirmek çok zor. Ancak liberalizmin uluslararası plandaki eşitsizlikleri pas geçmek için dünya ölçeğini özellikle öne çıkardığını söyleyebiliriz.

[149] Jean Jaures, *Demokrasi, Barış, Sosyalizm*, Evrensel Basım Yayın, çeviren: Asım Bezirci, s. 75 (Jaures'in sosyalizm ve ulus bağlantısı konusunda zaman zaman sağlıksız değerlendirmeler yapması, aktardığım pasajın haklılığını ortadan kaldırmıyor).

Evrensel norm dayatmaları -ki buna insan hakları sözleşmesi de dahildir[150], benzer bir saldırının parçasıdır. Emperyalizmin beli kırılmadığı sürece, "dünya yurttaşlığı" emekçi sınıflara zarar veren bir ideal olmaya devam edecektir. Zaten ulus ötesi bir kurumun insanlığın özgürlüğünü garanti alacağı, kozmopolit bireyin sığınabileceği bir korunak işlevi göreceği inancı, düpedüz emperyalist merkezler tarafından yayılmaktadır.

Çok masum gözükse de, halkların "himaye" edilebileceği fikri, dünya hakimlerinin ideolojiler alanında elini kuvvetlendirmekten başka işe yaramamakta, ezilenler arası dayanışmayı kötürümleştirmektedir. Edward Said, *"Filistin hareketinin, son süper güç konumundaki ABD üzerindeki vurgusu bence bir rezaletti, tam bir dalkavuk gibi davrandılar. Başka çareleri yokmuşçasına Amerika'ya yaltaklanıp 'bize yardım et, sana güveniyoruz' der gibi bir halleri vardı. Bu bence tam bir rezaletti"*[151] derken tam da bu gerçeğe işaret etmiş oluyordu.

Bütün bunlarla yurtseverliğe duyulan gereksinim arasındaki bağ açık olmalı.

Yurtseverlik, ulusal ölçekte kavga verilecekse zorunluluktur.

Yurtseverlik, emperyalist ideolojiye karşı bağışıklık için zorunluluktur.

Solun yurtseverlik sınavından pekiyi ile geçmesi, devrim cephesinin güçlenmesi için zorunluluktur.

---

[150] Birçok kişi tarafından insanlığın evrensel bir demokrasi tanımına ulaşması açısından büyük bir kazanım olarak görülen Helsinki Sözleşmesi, Sovyetler Birliği'nin emperyalist ideoloji karşısındaki en büyük yenilgilerinden biridir. Demokrasi formel standartlar üzerinden tanımlanmış ve sınıf temellerinden uzaklaştırılmıştır.

[151] Edwars Said; *Eleştirel Bakış* (içinde), Dost Yayınevi, 1999, s. 115.

Yazılama

"Ayakları yerden kesilip emperyal özlemlerle yanıp tutuşan bir siyasi iktidar da, işbirlikçiliği kafasını dahi kaldıramayacak kadar genetik bir sorun haline gelen, korkak bir devlet de aynı yurtsever durusu gerektirir: Ülkelerarası eşitsizliklere tahammül edemeyiz; insanlık sınırlardan, devletlerden tamamen kurtuluncaya kadar ulusal egemenliğimizi savunur, bunun biricik koşulunun işçi sınıfının iktidarı olduğunu düşünürüz; kendi ülkemizin başka ülkelere dönük hegemonik yaklaşımlarına, militarist pratiklerine, uluslararası hukuku hiçe sayan ve başka ülkelerin içişlerine müdahale eden politikalarına karşı dururuz."